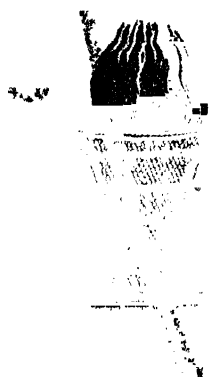

અર્ધવિરાફ નામું, બેતોમાં.

ઐતિહાસિક પ્રસ્તાવના તથા ઘણીએક ખોલાસાવાર
નોંધો સહિત.

કર્તા—

બેહંગીર બરબેરલ સંભાળી,
બી. એ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૮૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અદાવિરાઈ નામું,
જેસોમાં.

વિષય [૮૪૪૫]

અર્દાવિરાફ નામું.

(બન્ને ભાગા)

—:0:—

ગુજરાતી બેતમાં.

(એ નામાંની ઉત્પત્તિ અને મકસદ તથા શાહ અર્દશીર
બાબેકાનનાં રાજ્યનું મહત્વ અને જરથોશ્તી દીનની
મહાનતા, વિગેરે, બાબતો ઉપરની પ્રસ્તાવના,
તથા ઘણીએક જાણવા લાયક ખોલાસાવાર
નોંધો સહિત).

કર્તા—જેહાંગીર બરજોરજી સંજના, બી. એ.,

સેક્રેટરીઅટનાં રેવીન્યુ ને શીનેન્શીઅલ ડોપાર્ટમેન્ટના માજી વડા
સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, પુના શહેરના માજી આનરરી મેજસ્ટ્રેટ, વાડાસીનોર સ્ટેટના
માજી દીવાન, ઇત્યાદિ.

કિંમત રૂ. ૧૫

મુ'બદ.

૧૯૨૮.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૧૮૫

મી. જેહાંગીર ખરબેરજી સંજના કૃત

ગુજરાતી ચોપડીઓ :—

અર્દાવિરાઢ નામું, ગુજરાતી બેતમાં

કવિ શીરદોસી તુસીનો જન્મજતાંત.

કાવ્ય સંગ્રહ.

દીલખુશ વાર્તાઓ.

મહાન જરથોસ્તી ધર્મ, ભાગ પેહેલો.

મહાન જરથોસ્તી ધર્મ, ભાગ બીજો.

ગુલઝારે પારસ.

સાંકળીયું.

—:0:—

	પાનું
The Prophet Zarthushttra (a poem) ...	(ક) ...
The Sacred Fire (a poem) ...	(ખ) ...
આભારના બે બોલ
પ્રસ્તાવના ...	૧ ...
અર્દાવિરાઙ્ નામું, ભાગ પેહેલો ...	૧ ...
અર્દાવિરાઙ્ નામાંના ભાગ બીજીની પ્રસ્તાવના ...	૩૯ ...
અર્દાવિરાઙ્ નામું, ભાગ બીજો ...	૪૫ ...
પુરવણી (નોંધો) ...	૮૧ ...
શુદ્ધિ પત્ર ...	૧૦૮ ...

(3)

The Prophet Zarthushttra.

In ancient Bactria, in a far-off age,
Flourished Zarthushttra, Prophet, Saint and Sage.
“Hark ye,” said He, “who come from far and near,
Judge well and know the One without a peer;
Reject ill counsels, and Untruth abjure;
Keep holy Fire ablaze, so ye be pure;
To reach Hormazd Ashoi ’s the only way;
Choose right, else ye might wail ‘Alackaday!’
For sake of Righteousness ye righteous be;
The path to Grothman is through Purity.”

(*J. B. Sanjana*).

(૫)

The Sacred Fire.

O Mazda's Puthra, radiant sacred Fire!
Mayst thou with lofty thoughts my mind inspire!
Oh brighten up my home and do impart
High courage and pure joyance to my heart!
To us, the Belter Din's Associates,
Thou art a symbol and a mystic sign:
Thou signifiest the Energy Divine,
Which, whilst consuming, cleans and re-creates.

(J. B. Sanjana).

આભારના બે બોલ.

માહારા ખયરખાદ માનવંત મિત્રો શેશે સર હોરમસજી તથા કયંદોબાદ કાયસજી દીનશાહ, નૌશેરવાનજી નાનાભાઈ બોઈસિ, નૌશેરવાનજી મો. ગઝદર તથા માણિકજી પે. ભર્યા માહારાં આ પુસ્તકને તથા આગળાં પુસ્તકોને કિમતી આસરો આપી માહારી જરથોસ્તી સાહિત્યતણી નાકિશ સવાને ઉત્તેજન આપતા રહ્યા છે તે માટે એ સાહેબોનો અંતઃકરણથી ઉપકાર માનું છું. વળી પૂર્વ અને પશ્ચિમના જે બોહમાઓ અને લેખકોના ગ્રંથોનો મેં આ પુસ્તક યનાવવામાં ઉપયોગ કર્યો છે, તેમજ વિદવાન વક્તા શેક જે. જ. વીમાદલાલે આ પુસ્તકના ખીજ ભાગની પ્રસ્તાવના લખી છે, તે માટે એ સર્વે સાહેબોનો ઉપકાર માનું છું.

નેક નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ ટ્રાન્સલેશન ફંડના માનવંત દ્રુસ્ટી સાહેબો, મુંબઈની જરથોસ્તી જશન કમિટી, તથા જરથોસ્તી ભાઈબંધ મંડળી, જેઓએ આ કમતરીન કલમથી લખાતી કૈતાબોને આશ્રય આપ્યા કર્યો છે, તેઓનો પણ આભાર માનવાની હું આ તકે રજા લઉં છું.

કર્તા.

પ્રસ્તાવના.

—:O:—

શાહ અર્દશીર બાબેકાનની પ્રબળતાથી પારસી શેહેનશાહાતની ફરી સ્થાપના.

હખામની વંશના છેલ્લા પાદશાહ દારાએ દારાબને એલેક્ઝાંદર ધી ગ્રેટે ઇ. સ. પુ. ૩૩૦ના સાલમાં હરાવ્યા પછી ઇરાનમાં યુનાની અમલ ૬૦ વરસ સુધી ચાલ્યો. યુનાનીઓને ઇ. સ. પુ. ૨૫૦માં પાર્થિયાના સરદાર અરસ અથવા અસ્કે હરાવ્યા, અને ઇરાનમાં પાર્થિયન અમલ શરૂ થયો. છેલ્લા પાર્થિયન શેહેનશાહ આર્તાબાન (અર્દવાન) ની ફ્રાન્કમાં અર્દશીર બાબેકાન (Artaxerxes) બહુ બહાદુરી ભરી સેવા બજાવતો હતો. પરંતુ ઉમદા લશ્કરી સેવાઓના બદલો રાજપતિઓ તરફથી ઘણીએક વેળા અપકારથી વાળવામાં આવે છે ; અને તે રવેશ અર્દશીરના બાબમાં પણ થવા પામ્યું. શેહેનશાહ આર્તાબાને તેને દેશપાર કાઢાડ્યો. અર્દશીર જે આગળ પારસી બાદશાહી વંશથી ઉતરી આવેલો હતો, તેણે ઇરાનની ગાદી ઉપર પોતાનો હક ઉઠાવ્યો અને ઇરાની મુલકને પાર્થિયન ઝુસરીમાંથી મુક્ત કરવાનો સાહસ ઉપાડ્યો. ત્રણ મહા લડાઇઓમાં પાર્થિયનોએ એના હાથ ઉપર શિકસ્ત મેળવી, અને છેલ્લી લડાઇમાં આર્તાબાન કપાઈ મુવો. ખોરાસાન પ્રાંતનાં બદખ્શ શહેરમાં એક મોહોટી મજલીસ ભેગી થઈ અને અર્દશીરને બાદશાહ તરીકે કબુલ કરવામાં આવ્યો. અર્દશીરે શાહોના શાહનો ખેતાબ ધારણ કર્યો. ડીકલાઇન ઍન્ડ ફ્રાંક ઓફ ધી રોમન એમ્પાયર નામનાં અમર ઇતિહાસમાં ગીબન લખે છે કે આ ભપકાદાર ખેતાબથી અર્દશીર બાબેકાનનું મગજ ગરરીથી પ્રભુલિત નહિ બન્યું, પરંતુ એને પોતાની ખરી ફર્જગુઝારી તરફ વધારે ઊલટમંદ બનાવ્યો, અને મહાન શેહેનશાહ કુરસ (સાઇરસ ધી ગ્રેટ)નાં રાજ અને દીનને એક વાર ફરીથી તેમનાં આગળ મહત્વ ઉપર ચડાવવાને એનાં જીવને પૂર્ણ આતુર બનાવ્યું.

અરસાસાઇડ (પાર્થિયન) અમલ વખતે એ બાદશાહી વંશના ઘણાએકા જેઓને ક્ષત્રપો તરીકે જુદા જુદા પ્રાંતોના વડા નેમવામાં

આવેલા હતા, તેઓ ત્યાંના કુલ મુખિતયાર રાજકર્તા જેવા થઇ પડ્યા હતા. એ બધાને અર્દશીર બાબેકાને પોતાનાં પુરી તાલીમ આપેલાં જોરેમંદ લશકરની જાતે સરદારી લઇને હાર પર હાર આપી. તેઓની મજબુતમાં મજબુત કાલ્લેબંદીઓ એણે જમીનદોસ્ત કાધી, અને પોતાના દસ્તનો ડર બેસાડી, સઘળે પોતાની રાજસત્તા સ્થાપી તથા તમામ મુલકમાં શાંતિ પંદરાવી.

• શાહ અર્દશીરે રોમના શહેનશાહ ઉપર મોકલાવેલો પેગામ.

હવે અર્દશીરે રોમનો પાસેથી તેઓના અમલ તજેનો બધો એશીયાટીક મુલક પોતાનાં રાજમાં જોડી નાખવાનો સાલસિક કસદ કાધો. રોમના શહેનશાહ એલેક્ઝાંડર સીવેરસ ઉપર એણે પેગામ મોકલ્યો કે છેક પ્રોપોન્ટીસ અને ઇજીઅન સમુદ્ર સુધીનો એશીયા ખંડનો મુલક મહાન કુરસે જીતી લીધો હતો અને તે લાંબી મુદત સુધી એના ગાદીવારસોના કબજામાં હતો ; ફેરીઆ તથા આથોનીઆનો અમલ એઓના હાથપો દસ્તક એઓ ચલાવતા હતા, તથા ઇથીઓપીઆ સુધીના આખા મીસર દેશે એઓની રાજસત્તા સ્વીકારી હતી ; એમના હાકા લાંબી મુદત વેર બીગ્નઓએ પચાવ્યા હતા, પણ તે હાકા કંઈ નાબુદ થયા નથી ; અને હવે જ્યારે માહારા જન્મસિધ્ધ હકની રૂયે, તેમજ માહારી ફતેહમંદ બલાદુરીથી, હું ધરાની તાજથી તાજદાર થયો છું, ત્યારે માહારી પ્રથમ ફરજ છે કે અમારાં આગળાં રાજ્યની હદો અને તેની જાળોજલાલી માહારે પાછાં સંપાદન કરવાં ; વાસ્તે હું, મહા રાજપતિ, રોમનોને ફરમાવું છું કે માહારા ન્યાગાનોના બધા પ્રાંતોમાંથી તેઓએ ઉઠાંગરી કરી જવી, અને એશીઆની શહેનશાહાત અમે પારસીઓને સ્વાધીન કરી દઇ, રોમનોએ યુરોપની માલેકા ઉપર સંતોષ પકડવો. ધરાનીઓ માહિલા સૈથી કદાવર અને ખુબસુરત ચારસો જવાનમદો દસ્તક શહેનશાહ અર્દશીરે આ હિમતવાન પેગામ રોમના શહેનશાહ ઉપર રવાના કાધો, કે જે જવાનમદોના શોભીતા તેજ ઘોડાઓ તથા મૂલ્યવાન પોશાકો તેઓના માલેક તે શાહોના શાહ અર્દશીરની મોહોટાઈ તથા ટેક દર્શાવનાર હતા.

આ પેશામ પછી રોમન અને ઇરાની રાજ્યો વચ્ચે ઘણાં વર્ષો સુધી મહા યુધ્ધ ચાલ્યું, જેમાં અર્દશીરે તથા તેની પછી ગાદીએ આવનાર શાહપુરે ભારે વિખ્યાતિ મેળવી.

જરથોસ્તી દીન પગ ભર બનાવવાની શાહુની આહ્વેશ.

ઇરાનીઓની આગળી રાજસત્તા અને ગ્વહોજલાલી પાછી સ્થાપિત કરવાની નેમ અર્દશીર આગેકાન ધરાવતો હતો, તેમ એની ખીજી મહા સ્ત્રલ નેમ આપણી પવિત્ર જરથોસ્તી દીન પાછી પગભર બનાવવાની તથા જે જે લોકોનાં આક્રાન, પરાયા અમલના સંજોગે, ધીલાં બની ગયાં હતાં તે પાછાં સાચુત અને ઓસ્તવાર બનાવવાની હતી.

પહેલી નેમ પુરેપુરી બર લાવી, તમામ રાજ્ય ઉપર પોતાનો દસ્ત મેસાડી, પોતાની ખીજી મહા શુભ નેમ પાર ઉતારવા ઉપર શાહે હવે લક્ષ પોહોચાડ્યું. એણે પ્રથમમાં એક મજલીસ બોલાવી, જ્યાં પાક જરથોસ્તી દીનમાં પુરા પ્રવીણ ચાલીસ હજાર ધર્મગુરુઓ અને ઓલમાઓ એકઠા થયા. એ અશો અને વિદવાન નરો આગળ શાહે એક ભાશણ કરી તેમના સમક્ષ પોતાનાં દીલની આહ્વેશ રજુ કરી કે તેઓએ પોતપોતામાંથી એક એવો યુનદો ચુંટી કહાડવો કે જે અશોઇ તથા જ્ઞાનમાં સર્વેથી આલા હોય અને જે દીન આધનને લગતાં જે જે શાસ્ત્રો અચી ગયાં હોય તે તેની વેરવીખેર હાલતમાંથી શોધી કહાડે અને એવું કરે કે જેથી કામમાંથી મતભેદ, પાખંડ, અને ગુમરાહી નાબુદ થાય અને આલમની શ્રદ્ધા આપણી પાક દીન ઉપર પાછી મજબૂત થવા પામે.

તે ચાલીસ હજાર મોખેદો અને દસ્તુરોએ પાદશાહનો સખુન માથે ઉઠાવી, પોત પોતામાંથી ચાર હજાર વિદવાનોને ચુંટી કહાડયા. શાહે એ ચાર હજારમાંથી ફરી ચુંટણી કરવા કહી, તે ઉપરથી ૪૦૦ જણા ચુંટાયા જેઓ સર્વે અશો તથા ખબરદાર અને પાક અવસ્તાના ભેદોના જાણનાર હતા. શાહે ફરી પાછી ચુંટણી કરવા કેહેતાં ૪૦૦માંથી ૪૦ ચુંટાયા, જે ચાલીસમાંથી પછી સાત ચુંટાઇ કહાડાયા કે જેઓ પાક અને ખરી નેક ખસલતવાળા હતા તથા જેઓએ સવાબના માર્ગ ઉપરજ રહીને આખી તેમની જીંદગાનીમાં સ્વપ્ને વડીક

કયું પાપ કાઢેલું નહીં. એ સાને પોતપોતામાંથી હવે એકલા અશો અર્દાવિરાઈની ચુંટણી કાઢી, અને શાહને જણાવ્યું કે આ ભલો દીનઆગાહ દસ્તુર મોજેજન મારફતે જરથોસ્તી ધર્મનાં સર્વોત્તમપણાની કુલ આલમને ખાતરી કરી આપશે.

તમામ દરબાર અને સરદારો તથા સઘળા મોખેદોને સાથે લઈ શાહ આદરફરેયાલનાં પાક આતશખેહેરામમાં ગયો. અર્દાવિરાઈ ગોશલ કરી બદન પાક કાઢ્યું, પછી સુધ્ધ સફેદ પોશાક પેહેરી, મોંહ પર સફેદ પદ્માન બાંધી, મઝદયસ્તી રીત મુજબ આતશના પાક કેબલાને નમન કાઢ્યું. પેલા જ મોખેદો સાથે તે એકલો આતશખેહેરામમાં રહ્યો ; અને બાકીના મોખેદ સાહેબો, પાદશાહ પોતે, તથા તેના સરદારો બહાર ચોકી કરતા રહ્યા કે આ પવિત્ર કામમાં તેને કોઈ તરફથી કશી તરેહની ખલલ પોહોંચે નહી.

બંદગી કાઢ્યા બાદ અર્દાવિરાઈ એક તખ્ત પર આરામ કાઢ્યો, ઈજેલા હોમ-રસની ગમમાંથી ત્રણ પ્રુદ્યાં ભરીને તેમાંથી એક પ્રુદ્યું તેના સાથીઓએ તેને ‘ હુમત ’ બોલીને પીવા આપ્યું, બીજું પ્રુદ્યું ‘ હુખ્ત ’ બોલીને આપ્યું, તથા ત્રીજું ‘ હવરસ્ત ’ બોલીને આપ્યું. આ પીધા પછી તે ઉંઘમાં પડ્યો.

સાત દિવસ અને રાત ખનમ થતાં અર્દાવિરાઈ પાછો હોશમાં આવતો જણાયો. એનું રૂહ એનાં બદનમાં પાછું દાખલ થતાં, એ ઉડી બેઠો જાણે કે તે એક ખુશ નિંદ્રમાંથી બેદાર થયો હોય. શાહ નામદારે અંદર આવી તેને ઘણીએક મુઆરકબાદી આપી અને કહ્યું કે “ એા પહરેઝગાર આશ્રવન ! જે જે તું મીનોઈમાં જોઈ આવ્યો હોય તેનું ધ્યાન કર.” અર્દાવિરાઈ કહ્યું “ એા શાહ ! અપવાસના સમયે હું બીલકુલ થાકી ગયો છું ; ભુખ્યા અને તરસ્યા આદમીને ખોરાક આપવો એ પેહેલું કામ છે ; જમ્યા બાદ હું જે જે જોઈ આવ્યો છું તેના સવિસ્તર અહેવાલ હું સંભલાવીશ.”

દસ્તુરોએ વિરાઈ આગળ સ્વાદિષ્ટ ખાણું હાજર કાઢ્યું, જે બાજુ ધરીને એ જમ્યો.

હોમ-રસ પીધા પછી દાદાર હોરમઝદની ભક્તિમાં એણે કેમ પોતાનું ધ્યાન એકાગ્રચિત્ત કાઢ્યું, પછી એનો પ્રાણ કેમ બદનમાંથી

છુટો થતો લાગ્યો, અને મિનોર્ષ જગતમાં તે કેમ જઈ લાગ્યો તથા તેણે ત્યાં સરેશ અને આદર યજ્ઞોની પાસ્યાની હેડળ શું શું બેયું ને શું શું સાંભળ્યું, તેનું વિગતવાર ગ્યાન વિરાઈ નવીસંદા* પાસે લખાવ્યું.

નામદાર શેહેનશાહ અર્દશીર આમેકાને આ સવિસ્તર અહેવાલ સોનેરી હરફેથી ચર્મો ઉપર લખાવી તે પોતાનાં આદ્રશાહી દફતર ખાનામાં મેળાવ્યાં, જે અહેવાલ અર્દાવિરાઈ નામાંને નામે જાહેર છે. ખાલેસ જરથોસ્તી દીનને તેના અસલ નીર્મલ રૂપમાં લાવવાને શાહ અર્દશીરે જે જે પ્રયોજનો કાધા હતા, તેમાં તેને અર્દાવિરાઈ ઉપરાંત બાહોશ અને પહરેજગાર દસ્તુર તનસરની થણી મદદ મળી હતી. એ ધર્મિષ્ઠ અને દેશહિતકારી પારસી પાદશાહે ઠેકાણે ઠેકાણે એઆદત ખાનાઓ બાંધ્યાં હતાં અને ત્યાં પુસ્તકખાનાંઓ સ્થાપ્યાં હતાં.

મી. પોપે તથા મી. મેટાકસે કીધેલા અર્દાવિરાઈ- નામાંના તરજુમાઓ બાબત.

આ નામું જે તે વખતની પેહેલવી જગ્યાનમાં લખાયું છે તેનો પેહેલો અંગ્રેજી તરજુમો, ફારસી તથા ગુજરાતી ભાષાંતરો ઉપરથી, મી. જે. એ. પોપે કીધો અને ઈ. સ. ૧૮૧૬ના સાલમાં, એટલે આજથી ૧૧૨ વર્ષની વાત ઉપર, મેશર્સ બ્લેક, પારબરી અને ઍલન, તે ઍનરેબલ ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ કમ્પનીના પુસ્તક વેચનારાઓ, મારફતે પ્રગટ કરાવ્યો. સાર પછી ૮૮ વરસે મી. જ્યોર્જ મેટાકસે મી. પોપેનો તરજુમો અંગ્રેજી કાવ્યમાં ઉતારી મદ્રાસમાં છપાવ્યો હતો, તેના ઉપરથી એ નામાંનો પેહેલો ભાગ, જે એહેસ્તોને લગતો છે, તે મેં ગુજરાતી ભેતબાજીમાં બનાવી ઇ. સ. ૧૯૧૨માં બહાર પાડ્યો હતો. માહારી તે ચોપડી લોકપસંદ થઈ પડી હતી, અને માહારે તેની બીજી આવૃત્તિ કલાડવી પડી હતી જે પણ તમામ ખપી ગઈ હતી. નામાંનો બીજો ભાગ જેમાં દોઝખોનાં વર્ણનો છે તેનો ગુજરાતી ભેતબાજીમાં તરજુમો કરવાનું કામ માહારાથી કાંઈ ને કાંઈ કારણને લીધે અસાર તુલીક લાથમાં લેવાનું બની શક્યું નહીં હતું. આખરે હવડાં મેં એ કામ મનપર લીધું, અને ખોદાની મેહેરથી પુરું કીધું છે.

* નવીસંદા એટલે લેખક, લેખો.

મી. પોપે અંગ્રેજી તરજુમો કરવાનું કામ શેઠો જમશેદજી યમનજી, પેસ્તમજી યમનજી, રતનજી યમનજી, તથા હોરમસજી યમનજીના આસરે હેઠળ સરંજામ ઉતાર્યું હતું, અને તેથી એ ચાર શેઠીઆઓ ઉપર એણે લન્ડનથી એક પત્ર લખી પોતાનું પુસ્તક માનવંત લવજી ફ્રીલીને અર્પણ કર્યું હતું. આ તરજુમો બનાવવાનું કામ એણે શા કારણથી ઉપાડ્યું તે બાબત પ્રસ્તાવનામાં એ લેખક જણાવે છે કે માત્ર જુગાસા (curiosity)ને લીધે નહિ, પણ જે નીતિરીતીનાં મુળ તત્ત્વો હું વિસમય થઈને વખાણું છું કે જેને લીધે જરથોસ્તીઓ પોતાના રાજ્યના વહેવારમાં પરગળુપણાનો ગુણ બતાવતા રહ્યા છે તેથી વધારે જાણકાર બનવાની માહારી મોહોટી હોંસના સબમે મેં અદાવિરાફ નામાનો તરજુમો કરવાનું કામ ઉપાડ્યું હતું. અર્વાચીન ફારસી જબાનમાં નોશીરવાન ફરમાનીએ કાઢેલાં ભાષાંતર તથા જરથોસ્ત બેહરામે કાઢેલા પદ્ય તથા ગદ્ય તરજુમાઓ ઉપરથી મી. પોપે પોતાનો અંગ્રેજી તરજુમો રચ્યો હતો, અને તેમાં એક વિદવાન ધર્મગુરુ એદલદારની મદદ એને મળી હતી, જે એદલદારને મી. પોપ કાબેલ, પરોપકારી, તથા પારસી મોબેદો માંહેલો એક સહુથી વધારે માનવંત ધર્મગુરુ તરીકે ઓળખાવે છે.

પારસીઓ વિષે મી. પોપની નુકતેચીની.

મી. પોપ જણાવે છે કે ઈરિન ઇસ્લામીઓના હાથમાં જવા પછી થોડુંકમાં, યાને ઈ. સ. સાતમી સદીમાં, જરથોસ્તીઓની એક સંખ્યા હિંદુસ્થાન દેશમાં આવી ઉતરી, અને હાલમાં (યાને ઈ. સ. ૧૮૧૬માં) એ દેશની પશ્ચિમમાં, દીવથી મુંબાઈ સુધીમાં, શેહેરો તથા ગામોમાં એઓનાં દોઢ લાખ કુટુંબો વસે છે, જેમાંના આસરે છ હજાર કુટુંબો મુંબઈમાં વસે છે, અને એક કુટુંબમાં ચાર જણ ગણીએ તો મુંબઈની જરથોસ્તી વસ્તી ૨૪૦૦૦ની થાય છે. કુલે દોઢ લાખ આસામીઓને બદલે દોઢ લાખ કુટુંબો હોવાનું મી. પોપે ભુલમાં લખેલું મને લાગે છે. કેમ કે કુટુંબ દીઠ ચાર જણ ગણીએ તો દોઢ લાખ કુટુંબનાં માણસોની સંખ્યા છ લાખ પર જાય છે, જે અસંભવિત છે, જે તે વખતે, એટલે ૧૧૨ વર્ષ ઉપર, પશ્ચિમ

હિંદુસ્તાનમાં પારસી વસ્તી છ લાખ જેટલી હોય, તો આજે તે લાખ દોઢ લાખ પર કેમ ઓસરી ગઇ હોય ?

આ બારીકબીન અંગ્રેજ પોતાની ચોપડીમાં ફેટલાંગેક બહુ જાણુવા જોગ અવલોકન કીધાં છે, જે હાલના પ્રસંગે આપણને ખાસ ચિંતાકર્ષક થઇ પડે છે. જેમકે, એ કાંઈક ખેદ સાથે લખે છે કે આબરફાર પારસી કુટુંબોના જવાન્યાઓને અંગ્રેજીમાં વાંચતાં લખતાં શીખવવામાં આવે છે, પણ ફારસી ભાષાનો અભ્યાસ કરવાનો તથા પોતાની પુરાતન તવારીખ પર ધ્યાન આપવાનો થોડાઓજ વિચાર કરે છે. આ છતાં મી. પોપ એમ પણ જણાવે છે કે કદીમ ઇરાન દેશના પહેલવાનો અને વીર પુરૂષોની તસ્વીરો દરેક પારસી ઘરમાં જોવામાં આવે છે, જેવી કે રસ્તમ, સોહોરાય, ફામરોઝ, બરઝો, કેકઉસ, કેખુશરો, દારા, અર્દશીર, નૌશીરવાન, ખેજન, જહાંગીર, ગેવ, તથા ગોદરેઝની, અને જો કે વીરપણું (chivalry)નો જમાનો વહી ગયો છે, છતાં આ વીરલાઓનાં બહાદુરી ભરેલાં જંગી પરાક્રમેની યાદ ઉલટ સાથે પારસી ઓલાદમાં ઉતરી આવે છે, અને સામાન્ય રીતે એઓનાં નામો પરથી પારસીઓ પોતાનાં નામો રાખે છે.

આપણા આ કદીમ મહા વીરોની તસ્વીરો અમણાનાં પારસી ઘરોમાં ઝાઝી જણાતી નથી ; પરંતુ જ્યારે આપણે હવડાં હવડાં માદર વતન ઇરાન સાથે વધારે ઉલટમંદ ને હોંશીલા થતા જઈએ છીએ, તેમજ ફારસી જ્યાન શીખવા માટે આપણામાં કાંઈક વધારે ચલવલ થઇ રહી છે, તે વેળા, જો આપણા દાદાઓના વખતમાં હતું તેમ, આપણાં દીવાનખાનાઓની દીવાલો આપણા નામના ઉઠાવનાર જંગી વીર નરોની તસ્વીરોથી પાછી દીપતી થાય, તો તે એક બહુ આવકારદાયક બીના થઇ પડે, અને આપણી ઉધરતી ઓલાદનું આપણી આગળી જાહેજલાલી ભરી તવારીખ ઉપર સાઈં ધ્યાન ખેંચાતું રહે, અને સ્વદેશહીતકારી જુસ્સો જગૃત ને જગૃત રહે. શાએરે શાએરાન શીરદોસ્તોને આપણી કદીમ તવારીખનું ઉત્તમ વીરરસકાવ્ય બનાવવાનું મોતેબર કામ જ્યારે મહમ્મુદ શાહ ગઝનવીએ સોંપ્યું, ભારે તે શાહે એ કવિનાં દીવાનખાનાની દેવાલો ઉપર આપણા જોધાઓનાં જંગો ને પરાક્રમે તથા શેકારગાહોનાં નાદર ચિત્રો

ચીતરાવ્યાં હતાં, એવી મતલબથી કે આવા ચિત્તાકર્ષિત જંગી ચીતારો ચાલુ જોયા કરતાં, શીરદોસીનાં મન, કલ્પના, અને એતખાજી ઓર ઝમક, ઓર પ્રેરણા, પકડતાં રહે.

પારસી પરગણુપણાની આખતમાં મી. પોપ લખે છે કે એ લોકોની સખાવતો આદ્દશાહી અને એશુમાર છે. હર કોઇ કામનાં રંક અને દુઃખચારાંઓની તંગી એઓ ટાળે છે, તેમજ પોતાની હમખતના ગરીબોને એવા ઉદાર પ્રકારથી રાખે છે કે એકે પારસી બીખારી નથી દેખાતો કે નથી સંભળાતો.*

મી. પોપના વિચાર પ્રમાણે પારસી કામ એક પુષ્કળ ધ્યાન ખેંચનારી કામ છે: એક શીલસુદ્ધ એઓનું એક યજ્ઞવાન પ્રજ્ઞના વંશજો તરીકે મનન કરશે કે જેનો અમલ એક વેળા ભૂમધ્ય સમુદ્રથી તે હિંદની સરહદો સુધી લંબાયલો હતો, અને એઓ સદગુણો કે સદાચારમાં જરાય પછાત નથી તે દેખી હરખાશે. એ જણાવે છે કે હાલના પારસીઓ એઓના પૂર્વજોની મીસાલ લડાયક પેશો નહિ કરતાં સુલેહના દુનર ઉદ્યોગ ખીળવે છે, પણ તે બી લશકરોની સાથે દુકાનદારો તથા દારૂ, ખોરાકી, વિગેરેના વેપારીઓ તરીકે, યા અમલદારોની નોકરીમાં, મયદાને જંગમાં જતાં એઓ પાછીપાની કરતા નથી. એક હજારથી વધારે વરસો થયાં પારસીઓએ હિંદમાં વસવાટ કાઢ્યો છે છતાં રાજદ્વારી આખતોમાં માથું મારવાથી એઓ અલગ રહે છે, એમ મી. પોપ જણાવે છે અને ઉમેરે છે કે એઓ સરસમાં સરસ પ્રજા તરીકે રહે છે, તથા એઓનું વર્તન એવું હોય છે કે જે પણ રાજમાં એઓ વસે છે ત્યાંની સરકારોને એઓ પૂર્ણ સંતોષ આપે છે.

* એકવીશ નરકો માંહેલી બગ નરકની છઠ્ઠી ફર્ગમાં એવું કહ્યું છે કે જે કોઇ પોતાના હાજતમંદોને તેઓની હાજતો પુરી પાડે છે, તે પોતાનાં શરીરને જરથોસ્તને અર્પણ કરે છે, કેમ કે પોતાનાં હાજતમંદોની હાજત પુરી પાડવી એ ખરી સખાવત છે અને જરથોસ્તી દીનના દુક સાર મેળવવા ખરાબર છે, અને જે તેથી અમીરી મેળવે છે તે પછી જરથોસ્તી દીન પહેરે છે, અને જે કોઇએ જરથોસ્તી દીન પહેરી છે તેણે પોતાને જરથોસ્તને અર્પણ કર્યો છે.

મેજર મુરનો તુકતેચીનો.

આ કાસમનું અવલોકન પારસીઓ માટે એક ખીન્ને આગળો અંગ્રેજ કરી ગયો છે તેની અત્રે નોંધ ટપકાવવાનું માહાફ મન લલચાય છે. કેપ્ટન લીટલની દુકડીની લશ્કરી હીલચાલો નામની ચોપડીમાં મેજર મુરે લખ્યું છે કે દુઃખ્યારી હાલતમાં આવેલા યુરોપીયનો વતીકને પારસીઓ ખોરાકી પોપાકી પુરી પાડતા હતા, ઉધોગ તથા વેપાર વડે બોહોળી હિમતથી ધણા પારસીઓ મોહોદું નાણું જમાવ કરી શક્યા છે, જેનો બોહોળો ઉપયોગ સખાવત અને પરોપકારનાં કામોમાં એઓ કરે છે ; હિંદુસ્થાનમાં સર્વેથી સુંદર વહાણો એઓ બાંધી બાંધે છે ; ઉપયોગી રોજગારમાં ગરીબ હમજનતીઓને એઓ નોકરી ધંધે લગાડે છે ; મેં એક પણ પારસી બીખારી કે એક પણ બદ કર્મ કરનાર પારસણુ જોયાં નથી.

અર્લ વીન્ટરટને કીધેલી પારસીઓની પ્રશંસા.

હવમાં, તા. ૨૭મી જુલાઈ ૧૯૨૭ એ લંડનનાં બન્ધ હોટેલ સેસીલમાં, યુરોપની પારસી એસોસીએશનના વૃધ પ્રમુખ સર મંચેરજી મેહેરવાનજી ભાવનગરીના માનમાં એક સુંદર ખાણાંનો મેળાવડો થયો હતો, ત્યાં એવણની સલામતીના ટેકામાં હિંદુસ્થાન માટેના અંડર સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ બોર્ડ વીન્ટરટને એક ભાશણ કીધું હતું તેમાં એ ઉમરાવ ગોલ્યા કે દુનિયાના ધણા ભાગોમાં અને ધણાં દેશોમાં મેં મુસાફરીઓ કરી છે, પણ હું એક ખી કામ એવી બાજુતો નથી કે જેણે તેની સંખ્યાના પ્રમાણમાં જેટલું બધું પારસી કામે કીધું છે તેટલું કીધું હોય ; પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનની વેપારી આલમમાં, તેમજ કેળવણીની પ્રાપ્તિમાં, અને અતિશય પરગજુપણમાં પારસીઓએ અજબ 'રેકર્ડ' કીધો છે ; ઇંગ્લંડની પાર્લામેન્ટની આમની સભામાં જે ત્રણ હિંદીઓ અલાર સુધીમાં સભાસદો થઈ શક્યા છે તે ત્રણે પારસીઓજ.

પારસીઓનાં ઉત્તમ લક્ષણો શાના પ્રતાપે ?

આવાં ઉત્તમ લક્ષણો પારસી કામ ધરાવે છે તે શાના પ્રતાપથી ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આજ કે આપણા પુરાણા ધર્મનાં અતિ ઉમદા અને

સ્વચ્છ આદર્શો તથા ફરમાનો અને વ્યવહારોપયોગી શિક્ષણોના પ્રતાપથી.

અવસ્તાના પ્રખ્યાત અભ્યાસી પોફેસર વિલ્યમ્સ જૅક્સને મુંબઈના કે. આર. કામા ઓરીએન્ટલ ઈન્સ્ટીટ્યુટમાં ૧૯૨૬ના માર્ચ મહિનામાં એક લાશણુ દરમ્યાન આપણને બોધ દીધો હતો કે માહારા પારસી શ્રોતાજનો! હું શુધ્ધ અંતઃકરણથી તમને સલાહ આપું છું કે ઇરાનના તમારા મહાન પેગમ્બરે સ્થાપેલી અને ઇતિહાસમાં વિખ્યાત થયેલી તમારી દીનનાં બુલંદ ફરમાનો તથા આદર્શોને વળગી રહેજો, એક કિમતીમાં કિમતી મીરાસ તરીકે તમારા મહઝબને મજબુત ચોહાંટી રહેજો, અને હૃદયમાં તમારા ઉમદા ધર્મની જોત સદાકાળ પ્રકાશતી રાખજો.

સર વિલ્યમ આઉઝલી, એલ એલ. ડી., ધણું વરસની વાત ઉપર આપણી તરફ આવી ગયા પછી જાતી અનુભવના આધારે લખી ગયો છે કે પારસીઓનો ધર્મ સદાચારી વર્તનની માત્ર લલામણુ કરીને નથી રહેતો, પણ એ ધર્મમાં એવી ખુબી છે કે જેથી કરી એ સદગુણી ખાસ્યતો ખરેખર ઉત્પન્ન કરે છે, જે સખ્યથી એ ધર્મ પાળનારા મદો પ્રમાણિક અને સ્ત્રીઓ પતિવ્રતા બને છે.

એપ્રિલ ૧૮૯૬નાં “ ધી થીઓસોશીસ્ટમાં ” મી. બેકર હડસન લખે છે કે આખી દુનિયામાં પારસીઓ પ્રમાણિકપણું, ઉચી નીતિ, મગજની ચબરાકી, તથા પરદુઃખલંજનપણા માટે મશહુર છે, તે જોતાં આપણને ખચિત લાગે છે કે અવસ્તામાં શિક્ષણોનો જે જથ્થો છે તે બેશક એક અમૂલ્ય ખજાનો છે.

ખુદ ઇસ્લામીઓ હવે આપણા મહઝબ બાબે કેવો ઉંચો ખ્યાલ બાંધતા જાય છે અને તે બેધડક જણાવવાની હિંમત કરતા જાય છે તેનો એક દાખલો શેઠ હોરમસજી તેહેમુલજી દાદાચાનજીએ જામે જમશેદ પત્રમાં આપેને ઝરથોસ્ત (જરથોસ્તી દીન) બાબે ઇજાપ્ટના એક મુસ્લમીન લેખક લખેલાં પુસ્તકનો ઇતિખાબ થોડુંક પર આપ્યો હતો તેમાંથી અચુક આકારમાં મળી આવે છે. સદરહુ ઇસ્લામી લેખક આપણા પવિત્ર ગાથાઓ માટે કહે છે કે “ ઇન સુરહલા બે કદ્રી દીલચરપ અસ્ત કે ઇન્સાન અઝ મુતાલેએએ આન સેર નમીશવદ ”

(આ ગાથાઓ એવા તો દીલચ્ચર છે કે માણસ તે વાચતાં ધરાતો નથી). વળી એ સમજાવે છે કે “અસાસે આપને માઝદયસ્ની ઇન અસ્ત કે ઇન્સાન તહઝીમે અખલાક નોમાયદ, કલ્પરા પાકે કુનદ, દર જાએ રાસ્તી કદમ ઝનદ, વ આપાદીએ ખલક. હુખખ મકામે પયખ્ખરે છુઝોર્ગ વ વખ્ખુરે પાકી, કે આનએ ગોફતે લાઝમ છુદેહ ” (માઝદયસ્ની દીનનો પાયો એ ઉપર છે કે નીતિથી ચાલતું, અંતઃકરણ પાકે રાખતું, સત્માર્ગે ચાલતું, ને ખલકને આપાદ કરવી. આફરીન એવા છુઝોર્ગ પાકે પયગમ્ખર ઉપર, શાખાશ પાકે પયગમ્ખર કે જેણે ઘટતું હતું તેજ કહેલું છે). વિશેષમાં એ ઇસ્લામી લેખક અચ્છો બોધ આપે છે કે લાજમ છે ધરાનીઓને કે અષો જરથોસ્તની કદર પિછાને અને તેની દીન પ્રમાણે ચાલવાની કાશેશ કરે, કે જેથી તેઓને કાઈ નાકદર નહીં ગણે.

વળી આ બહુ બોધ લેવા લાયક છે કે એક બીજો પ્રખ્યાત ઇસ્લામી આગા પુરે દાવુદ કે જેના હાથથી હાલમાં આપણા પવિત્ર ગાથાઓનો અર્વાચિન ફારસી જખાનમાં પેહેલવેહેળી વાર તરજુમો થયો છે, તે વિદવાન કવિ લેખક લખે છે કે પૃથ્વીના જે બી લાગમાં ગાથા વંચાય છે અને વાંચનારો ગમે તે પરાયા મઝહબની અસર હેઠળ હોય છે, તોય હર જગોએ અને હરેક જણ ઉપર ગાથાઓનો અબ્યાસ ખસુસ એક સરખો મહા ઉંચો છાપ મારે છે.

એ આપણા અહુપમ ગાથાઓના રચનાર વખ્ખુરે વખ્ખુરાન જરથોસ્ત સાહેબ વાસ્તે જગતમાં મહા વિખ્યાત થયલા બંગાલી કવિ અને શીલસુદ્ધ રવિદ્રનાથ ટાગોર શેઠ દીનશા જે ધરાનીનાં “ધી ડીવાઇન સોંગ્સ ઓફ ઝરથુસ્ત ” નામનાં પુસ્તકના દિવાન્યામાં જણાવે છે કે જે સત્યથી જરથોસ્ત સાહેબનું મજ્જ ઉભરાઇ રહ્યું હતું તે એઓએ ના કીતાબોમાંથી સંપાદન કીધું હતું કે ના ઉસ્તાદોથી હાંસેલ કીધું હતું, કે ના પૂર્વ કાળથી ચાલતી આવેલી તાલીમનો રસ્તો પકડીને મેળવ્યું હતું; પરંતુ યઝદી પ્રકાશ તરીકે ને ગેબી પેગામ તરીકે એઓની તમામ વજુદને તે સત્યે સરાસર ઝકડી લીધું હતું.

જે અમુલ્ય ખજાના વિષે એકર હડસન ઉપર જણાવ્યું તેમ એશોરો કરે છે તે અમુલ્ય ખજાનાના આપણે, એટલે હાલના

પારસીઓ, હકદાર વારસો છઠ્ઠાં તેમ બીજા હાથ ઉપર તેની પાસ્યાની, કરવાને, તેને સ્વચ્છ આકારમાં સંભાળી રાખવાને, અને તેનો બને તેટલો વધતામાં વધતો ફાયદો જહાનને મળતો રહે તે માટે બેશક ને ખસુસ જોખમદાર છઠ્ઠાં વાસ્તે પ્રો. જેકસને કરાંચીમાં પારસીઓને આપેલા ઉપદેશ પ્રમાણે, અરે પારસીઓ ! તમે તમારાં એકીનમાં સાશુત રહો, તમારા ધર્મગુરુ વર્ગનો ઉધ્ધાર કરો, સત્ય દીનના તરીકા મુજબ તમારાં બાળકોને કેળવો, અને દુનિયાના મહાન ઐતિહાસીક ધર્મ સ્થાપનાર તમારા મહાનમાં મહાન સુધારક પેગમ્બર સાહેબે સિખાડેલા આદર્શ મુજબ જીવો પાળો.

અર્દાવિરાફ નામાંની મૂળ મકસદ, ઇત્યાદિ.

અર્દાવિરાફે, સમાધિમાં પડ્યા પછી જગૃતાવસ્થામાં આવતાં, બેહેસ્તો અને દોઝખોના જે એહવાલો લખાવ્યા અને હોરમઝદ તથા તેના યજ્ઞદો તરફનાં જે બોધવચન કહી સંભલાવ્યાં, તેની મતલબ એવી દીસે છે કે જરથોસ્તી મઝદબ મુજબ સવાબનાં જે સ્વત્વ તથા ગુનાહનાં જે અધમ કાર્યો છે તેનો, તેમજ પેહેલાંનો કેવો સુંદર તથા બીજાનો કેવો ભુરો આખર બદલો છે તેનો, જનસમાજને સમજ પડે અને મનમાં ઠસે એવો ઉપદેશ આપવો કે જેથી કરી જરથોસ્તી દીનના આદર્શોનો સ્વીકાર તથા અમલ થતો રહે.

મુ'બઇ શહેરના પ્રખ્યાત માણ પ્રેસીડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ વિદવાન શેઠ ડોસાભાઈ ફરામજી કરાકાએ ' પારસીઓની તવારીખ'ના બીજા ભાગમાં ટિકા લખી છે કે “ અર્દાવિરાફનાં રેવીલેશન્સની (બીજા જહાનની ગુમ વિગતો આ રવેશ જાહેર કરવાની) ધારેલી મકસદ બહુ ઇચ્છવા જોગ હતી, અને તે આ હતી કે પૃથ્વી પરથી પાખંડમત અને ધર્મભેદ હાંકી કાઢાડવાં અને ખરા ખોદાની પરસ્તેશનું પુનઃસ્થાપન, જંદ અવસ્તામાં શીખવ્યા પ્રમાણેની તેની અસલની સ્વચ્છતામાં, કરતું, સીકંદરની ચઢાઈથી તે અર્દશીર બાબેકાનનું રાજગાદીએ બેસવાની મુક્ત દરમ્યાન ધરાનના રાષ્ટ્રીય ધર્મમાં બહુ બગાડો થવા પામ્યો હતો, તે સ્થિતિમાં આ રેવીલેશન્સથી સુધારો થવા પામ્યો. એ રીતે જોતાં અર્દાવિરાફ નામું એક ઉત્તમ કૈતાબ છે, કે જે વાંચવાથી હોરમઝદનાં મહત્વ અને લલાઇ વિષે, તેમજ સદાચારી વર્તનથી મળતા ફાયદા વિષે, કોઈ બી વાંચકનાં

મન ઉપર મજબૂત છાપ એસ્યા વગર રહે નહિ. જરથોસ્ત સાહેબે કહ્યું છે, અને જંદ અવસ્તાનું પાને પાનું જાહેર કરે છે, કે ખાકી આલમમાં મનુષ્યોનો ઉધ્ધાર કેવળ તેમનાં નેક કાર્યોથી થાય છે, અને હર કોઇ આત્મા તેની રહેણીકરણી પ્રમાણે તથા જે મતલબોથી તેની દુન્યાઇ કરકાઈમાં તે દોરવાયલો રહેલો તે પ્રમાણે ધનામ કે સજા પામશે. પુણ્ય પ્રમાણે ભલા બદલા અને ગુનાહ પ્રમાણે સજાઓ,—આના કરતાં ન્યાયની તીક્ષ્ણતામાં તીક્ષ્ણ સમજ સાથે કોઇય બીજો નીચમ વધારે અનુકુળતા રાખતો નથી. અને અર્દાવિરાફનાં રેવીલેશન્સ કેવળ આએજ હેતુઓ ખતાવી આપવાની તથા સાબેત કરવાની નેમ ધરાવે છે.”

શેઠા બરજોરજી અને પાલણજી દેશાઇએ તવારીખે સાસાની-આનમાં મી. પ્લીકના આધારે આ બાબતમાં બીજોજ ખોલાસો રજૂ કર્યો છે, કે જે વિદ્વાન અર્દાવિરાફની મદદથીજ અર્દશીર પાદશાહ જરથોસ્તી ધર્મ સમારી સુધારીને પાછો સ્થાપી શક્યો હોય તો તે એમ હોવું જોઈએ કે જે લોકો પારથીઅતોના અમલમાં ધર્મનું સંધળું ભણુતર તથા અવસ્તાની ભાષા વડેક ભુલી ગયાં હતા તેમને પાછા દીનચુસ્ત કરવા માટે સંધળા મોખેદોએ અર્દાવિરાફને એક આવાજે સર્વેથી હુશીયાર દાખલ કયુલ રાખીને તેને મોહોડેતું સંધળું ભણુતર ભણાવી લીધું હોય અને પછી તે તેઓએ લખી લખ એકદું કર્યું હોય. એઓ વળી ઉમેરે છે કે અર્દાવિરાફ અથોરનાન હતો, માટે ધારા પ્રમાણે તેની યાદદાસ્ત શક્તિ બીજાઓ કરતાં વધારે હશે, તે કદાચ પરસીસના અસલ ઇરાનીઓમાંનો એક હશે, તેને અવસ્તાવાણી મોહોડે હશે, કદાચ તેની પાસે સેંકદરે કરેલા પુસ્તકોના નાશમાંથી સારાં નસીબે બચી ગયેલાં કેટલાંક ધર્મપુસ્તકો હશે, જે સંધળાંને આધારે તેણે સાત દહાડા સુધી સર્વે મુખેદોની મજલીસની હજુરમાં તમામ ભણુતર ભણી જઈને તથા પોતા પાસેનાં પુસ્તકો સાથે સરખાવી જોઈને મેહેતા મુનશીઓ પાસે લખાવ્યું હોય, અને પછી પાદશાહ અર્દશીરે તેને ઇરાની આલમમાં જાહેર કર્યું હોય.

ઇટેલ્યન ભાષામાં બેહેસ્ત, દોઝખ, અને એ બેની વચ્ચેનાં સ્થાન વિષે ડીવાઈના કોમ્પેડીઆ નામનું વિરરસ કાવ્ય કવીશ્વર ડાંટેએ

૧૪મી સદીમાં લખ્યું છે તે જગમશહુર છે. એ કાવ્યના ત્રણ ભાગો છે, ધી ઇનફર્નો, ધી પરગેટારીઓ અને ધી પેરેડાઇઝો. એવાંજ મહાપ્રખ્યાત કાવ્યો, પેરેડાઇઝ લૅસ્ટ અને પેરેડાઇઝ રીગેન્ડ, મશહુર અંધ કવિવર જૉન મીલ્ટન ૧૭મા સેકામાં લખીને અંગ્રેજી કાવ્ય સાહિત્ય સદા કાળ માટે સજુગારી ગયો છે. આ ઇટેલ્યન અને અંગ્રેજી મહા વિરરસ કાવ્યો સાથે અર્દાવિરાકનામાંની તુલના નહીં થાય. પરંતુ એક ઉપદેશાત્મક (ડાઇડેક્ટીક) ગ્રંથ તરીકે એ નામું મુલ્યવાન છે, અને તેથી ઘણી ભાષાઓમાં એનાં ભાષાંતરો થયાં છે.

યુનાહોની સજ્જઓની બાબતમાં નાયબ દસ્તુરજી સાહેબ રસ્તમજી એ. સનજાણીએ “ ધી પારસી યુક ઓફ યુક્સ, ધી જંદઅવસ્તા ” નામની એમની નવી એપડીમાં એક અવલોકન કીધું છે તે અહીં ટાંકવાની મને લાલચ થાય છે. ૧૪૭-૧૪૮મા પાને એઓ લખે છે કે જંદ અવસ્તા પ્રમાણે દાદાર હોરમઝદ પાપીઓનાં સર ઉપર અતિથય બીવાડાવનારી ધમકીઓ ફેંકે છે (વંદીદાદ, પરગર્દ ૩-૮, ઇલાદિ). મગર આ ધમકીઓ તો દાદારની મહા દયાનો સહુથી વધારે જાણુવા લાયક પુરાવો આપણને પુરો પાડે છે. આ ધમકીઓ યોજવાની મક્સદ આ સિવાય બીજી શી હોય કે એવાં પાપો કરતાં અટકવાને પાપીઓને હેતુ મળે. એક ચતુર ટિકાકારે કહ્યું છે તેમ એ ધમકીઓ આપણે માટે રક્ષણની ઢાળ છે ; વખતસર પાપ કરતાં હટી જવા અથવા આત્મરક્ષણ કીજે એતેલા રહેવા માટે અકસીર ટક આપે છે. એ બીવાડનારી ધાક ધમકીઓ તથા સજ્જઓની ધારણા અને મક્સદ એ છે કે મનુષ્યે હોરમઝદ અને તેની ઇચ્છા એટલે દએનાને ચીટકી રહેવું.”

અર્દાવિરાક નામાંમાં સમાવેલા કેટલાએક મૂળસિધ્ધાંતો તથા આદર્શોનાં કાંઈકે સ્પષ્ટિકરણ અર્થે મેં માહારા કાવ્યરૂપી તરજુમામાં આક્રો પાડી તે આંકોને અનુક્રમે, પુરવણી તરીકે, પુસ્તકને છેડે ઘણીએક નોંધો આપે છે જે વાંચક વર્ગને ઉપયોગી જણાશે એવી આશા છે.

અર્દાવિરાફ નામું.

ભાગ પહેલો.

પ્રતાપી પારસી પાદશાહ અર્દશીર : ધરાનનો પવિત્ર
ધર્મ તેનાં અસલ ખાલેસ રૂપમાં સજીવન
કરવાની તેની ખાહેશ.

પરાક્રમી શાહ અર્દશીર આમેગાન
ઘિરાજમાન થયો જ્યારે તખ્તે ધરાન,
ફેરાવ કાધો ચલાવીશ ધનસાકશી રાજ
આ છે મારાં સર ઉપર જ્યાં સુધી તાજ.
કરી પ્રાંતો તામે, ખેસાડવાને ડર
ઉરાડયાં તેણે નેતું રાગનાં સર ;
ન ગણકાવતા હતા જે એનો અમલ
તે રાગઓ નેતુંને કાધા કતલ.
રચી રાજ્ય મજબુત, કાધો દઢ વિચાર
કે પાક દીને જરથોસ્તનો અવ્વલનો બહાર
સજીવન કરી, હું બનાઉં ઓસ્તવાર
સકળ માહારી પ્રગ્લનો તે પર એતયાર.

ચાલીસ હજાર ધર્મગુરૂઓની મજલીસ.

ખોલાવ્યા તેણે મોખેદ, ઓલમા, દસ્તુર,
જે માઝદીઅન ધર્મમાં પુર્વિણ પુર.
જમા થતાં એવા જણ ચાલીસ હજાર,
કરાવી એક મજલીસ તે શાહે તૈયાર,
ને ખોલ્યો તે મજલીસમાં શાહ અર્દશીર,

“ઓ દસ્તુરો, દાનાવો, ઓલ્માઓ પીર !
 “સદી પાંચની વાત પર સીકંદર મહાન
 “ચહડાઈલાઓ જ્યારે તે આપણે ધરાન,
 “પવિત્ર ને પ્રિય જે દીન આપણી
 “હેરાનગતી પામી તેનાથી ધણી. (૧)
 “તે વાસ્તે ઓ નામીયા ઓલમાઓ નેક !
 “તમને જણાઉં છું આ ખાહેશ મુજ એક,
 “કે ચુટો તમોમાંથી ચુનંદા નર,
 “જે દીન ને અશોખમાં હોય સર્વેથી સર,
 “જે આપણા પેગમ્બરનાં ઉમદા ફરમાન,
 “તે દીન આખિનનાં શાસ્ત્રો ને ભેદી લખાણ,
 “જે પામ્યાં હોય બચવા તે શોધ ખોળ કરી
 “કરે એકઠાં બધાં તે પાછાં ફરી.
 “છે હોંસ માહારાં હૃદયમાં એવી હરદમ,
 “ને હશે તમારી પણ હોંસ એજ મક્કમ,
 “કે જાણીએ ને માનીએ અસલ શુધ્ધ લખાણ,
 “ને વખતના વેહેવા સાથ ગલત ફરમાન
 “જે પેવસ થયાં હોય તે કુલ કરીએ દૂર,
 “ને મતફેરી ખખેરી નાખીએ જર.
 “જે આ ઉમદા હેતુ બર લાવી શકે
 “ચુનંદા તેવા જણ ચુટો આ તકે.
 “કરો ચુટણી સાહેબો કાળજીથી પુર,
 “સફળ જેથી થાય આપણી મકસદ જર.”

તે ચાલીસ હજારે આ સાંભળી ફરમાન,
 હજાર ચાર ચુટી કહાડયા અશો વિદવાન.
 ન શાલ પામ્યો સતોપ ને કીધો હોકમ,
 હજાર ચારમાંથી ફરી ચુટો તમ.
 ફરીથી થય ચુટણી, ચાર મર્દ ચારસો

(૧) આવા (૧), (૨), (૩), વિગેરે જ્યાં આંકો પાડેલા છે તે સંબંધમાં પાછળ
 પુરવણીમાં અનુક્રમે આપેલી નોંધો જુઓ.

હજાર ચારમાંથી ચુંટાયા અશો,
હતા જે ખબરદાર ને આહોશ હુસ્વાર,
ને પાક ઝંદ અવસ્તાના બેદ ઉકળાવનાર.

પણ પાદશાહનો હેતુ હતો એજ બસ,
કે ચુંટીને ચુંટવા તો સહુથી સરસ.
એ વાસ્તે એણે આપ્યું પાછું ફરમાન
કે ચુંટો ફરીથી લઈ ખારીક પિછાન.
તે ચારસોમાંથી ચાલીસ ખાકી રહ્યા,
ન તોખી થયો ખીલકુલ સંતોખી શાહ.
વધુ થવા ચોક્કસ કીધો એ હોકમ,
કે છેલ્લી કરો ચુંટણી હવે ઉત્તમ.
ચુંટાયા પછી ચાલીસમાંના બસ સાત,
પવિત્ર હતા જે ખરા નેકસિકાત,
ન પાપી વિચારો કે ન પાપી કાર
કીધાં જેમને કબુ ભર જીંદગી મોઝાર,
ન કીધા ખુદ સ્વપ્નેથી જેમને ગુનાહ,
સવાબનીજ સદા જેમને સાચવેલી રાહ.

થયા જ્યારે તે સાત પાકઝાદ નર
મહા અર્દશીર શેહનશાહની સન્મુખ હાજર,
કીધી શાહે મક્સદ તેમને રોશન,
“ ધરિાન દેશની ખાલેસ દીન માઝદીઅન,
“ પવિત્ર ને સ્વચ્છ જેનાં ફરમાન અસલ
“ વખતના વેહેવાથી છે પામ્યાં ખલલ,
“ તે દીન તેની અસલ પવિત્રાઇમાં પુર
“ ફરી સ્થાપી, કરવી છે આશકાર જર.
“ પેગમ્બર જરાથુસ્તની માઝદીઅન દીન
“ છે ખાલેસ, ખુબીવંત ને સાચી સંગીન,
“ એ ધરાનની ખલકતમાં કરવા પુરવાર
“ બનાવો મોજેજો જે રહે યાદગાર.”

અશો અર્દાવિરાફની ચુંટણી.

તે નેક અશો મર્દોએ રાખ્યું જરૂર
 ભલા અર્દશીર શાહતું કેહેવું મંજુર.
 પસંદ કાધો જણ પોત પોતામાંથી એક,
 કે અર્દાવિરાફ જેનું નામ હતું નેક.
 છ બાકી રહેલાઓએ ખોલી જખાન,
 તે બોલ્યા, “ઓ શાહ અર્દશીર બાબેગાન!
 “આ અર્દાવિરાફ નેક અશો પરહેઝગાર
 “કરી શકશે મોજેગથી પુરવાર
 “કે માઝદીઅન ધર્મ છે ખરો તમામ
 “ને માઝદીઅન દીનના છે સાચાજ કલામ.
 “તું જાણ, ઓ ધરાન દેશના શાહ નામવર,
 “વિશાળ તારી ખુલ્લું શેહેનશાહત અંદર
 “એ અર્દા છે સહુથી પહરેઝગાર નર.
 “હતી જ્યારથી એની વર્ષ સાતની ઉમર
 “ખાદાઈ જાનના અબ્યાસમાં રહ્યો સામેલ,
 “અમો સર્વેથી છે એ જ્યાદા કાબેલ.
 “અમો બધા આ મહત્વનાં કામ અંદર
 “મદદ એને કરવાને છઠ્ઠાએ તત્પર.
 “આ બાબદ દેવા તમને પુરી પિછાન,
 “બદન છોડી જશે અશો વિરાફનો જન,
 “જશે પ્હોંચી રહ તેનું ખાદાની પાસ,
 “અને પાછું ફરતાં પુરાવાઓ ખાસ
 “લખ આવશે એવા કે ધરાન સરજમીન
 “પુરી પામશે ખાતરી છે માઝદીઅન દીન
 “ખરી પાક, ખાલેસ ને સાચી સંગીન.”

પછી બોલ્યો અર્દાવિરાફ નામદાર,
 “ખાદાની ખુબીનો નથી કંઈ શુભાર;
 “ચમત્કાર મુજ મારફત દેખાડશે ખાદા,
 “ખલકની છોડાવવાને શુભરાહીની રાહ.”

પરહેઝગાર અર્દાના સાંભળી સુખન
થયો શાહ અર્દશીર અત્યંત મગન.
પેલા પાક મોખેદો ચાલીસ હજાર,
ને તેઓ સાથ પોતીકા સર્વ સરદાર
તથા કુલે દરબાર લઇ તે નામવર
ગયો પાક આતશ બેહરામ(૨) અંદર,
ખોદાની કરવા બંદગી સર્વે સાથ,
નુરી કબલા સન્મુખ બન્ને જોડી હાથ.
વિરાફે ગોશલથી બદન કાઢું પાક,
પદ્માન બાંધી સજ્યો સફેદ શુધ પોશાક,
પાક માઝદીઅન રીત મુજબ તૈયાર બની,
રહો કબલે આતશ સામ વાંકો નમી.

અર્દાની બેહેનોની શાહને અર્જગુઝારી.

હતો અર્દા મશગુલ આ કામમાં જ્યાર,
આવી પહોંચી સાત તેની બેહેનો તે વાર ;
ને શાહના કદમ ઉપર મેલીને સર,
કાઢી અર્જગુઝારી “ઓ શાહ નામવર !
“છે અર્દાવિરાફથી અમુને આધાર,
“બસ એનો એક આશરો, એનાથી કરાર.
“ખબર અમને થઇ છે જે મોજેજો એક
“બતાવવા, છોડી જાય છે અમને તે નેક.
“ખબર નથી કરશે પસંદ શું ખોદા
“મોજેજો કરવાનો એનો સાહાસ આ !
“એ આ જગમાં પાછો ન ફરે અગર
“કેમ જીવી શકીશું અમે ભાઈ વગર ?
“અમારાં હૈયાત નથી માદર, પેદર,
“છે આધાર અમારો બસ એની ઉપર.”
કહ્યું શાહ ને દસ્તુરોએ તેમને એમ,
“ઓ બાનુઓ, ના રાખો મન અંદર વેહેમ.

“ જોદા છે નેજેહ્યાન તમ ભાઈ ઉપર,
 “ ના રાખો એને વાસ્તે ખીલકુલ ફિકર,
 “ ધીરજ હિમ્મત રાખો તમો બેશુમાન,
 “ દિવસ સાતમાં ફરશે તે પાછો આ જોહાન.”

અર્દાને દસ્તુરો હોમ-રસ આપે છે.

તે આતશ બેહેરામમાં છ દસ્તુરો સાથ,
 રહ્યો એકલો અશો અર્દા નેકઝાદ.
 ઉભા ચોકી માટે આતશ બેહેરામ બહાર
 કુંડાળું કરી મોબેદ ચાલીસ હગ્ગર,
 તથા ખુદ અમીરો સાથ શાહે અદલ,
 કે પહેંચે ન તેને જરાખી ખલલ.
 કરી ખુદ બંદગી અર્દા તમામ,
 ગયો એક તખ્ત પર લેવા આરામ,
 જે સોનાનું તખ્ત તેને માટે તે વાર
 તે આતશ બેહેરામમાં કરેલું તૈયાર.
 પછી તેના સાથીએ ભરી તમામ
 આપી તેને ઇજેલા હોમ-રસની નમ.
 જોદા પર એતેકાદ ને હુમત નેક
 ધરી કહ્યું પીવા તેનો ભાગ એક.
 પછી આપ્યો ખીજો ભાગ હુખ્ત કાજ ફકત,
 અને ત્રીજો ભાગ તેને આપ્યો જે વખત,
 વચન લીધું કરવા સદા નેક કામ.
 શરાબ પીને કરતો હોય નજી આરામ,
 તે રહ્યો બેહેશીમાં સાત રાત ને દીન,
 ને પેલા છ દસ્તુરો રાખી આકીન
 રહ્યા કરતા ચોકી, ને ચાલીસ હગ્ગર
 ખડા થઇ રહ્યા મોબેદો ઓસ્તવાર.
 વળી શાહ તથા તેની દરબાર તમામ
 મદદ માગતા દાદારની રહ્યા તે ઠામ.

સાત દિવસ ને રાત પછી અર્દાનું હોશમાં આવવું.

થયાં જ્યારે પુરાં દિવસ રાત સાત,
લાગે આવતો હોશમાં અર્દા નેકસિદ્ધાત.
તેનું કાલચુદ્ધ લીલ્યું ને થયો બેદાર,
હરખ પામ્યાં સૌ તેના સાથી તે વાર.
પુશાલીથી તેઓએ કીધી સલામ ;
ને વાકેફ થયો જ્યારે શાહ નેકનામ,
તે આવ્યો અંદર અને અર્દાએ નેક-
ને આપી મુઆરકબાદી અનેક.
કહ્યું “ ઓ પરહેઝગાર, પાકીએ નર !
“જે જે આવ્યો જોઇ તેનું ખ્યાન જલદી કર.”
જવાબ વાળ્યો અર્દાએ “ શાહ નેકનામ !
“હું અપવાસથી થાકી ગયો છું તમામ.
“ ખોરાક તેથી લઇ તનની તાઝગી ખાતર,
“ કરું અવ્વલ પરવરહેગારનાં શુકર,
“ જે મુજ પર છે અપરંપાર મેહરબાન,
“ પછી જે જે જોયું છે મેં પેલી જહાન
“ ને સાંભળ્યું છે, તેનું કરીશ હું ખ્યાન.”

બેહેશ્ત તથા દોઝખનો અહેવાલ અર્દા લખાવે છે.

ધરી બાજ, ખાણુને આપી ઇનસાફ,
“ તેડાવો નવીસદો,” બોલ્યો વિરાફ,
“ કે બેહેશ્ત ને દોઝખનો જે બોલું અહેવાલ,
“ અધાંને રોશન કરવા લખે તત્કાળ,
“ કે થાય જેથી વાકેફ કુલ આલમ તમામ
“ કે તેડાને નેકીનાં લાયક ઇનામ,
“ ને ધુરાંને ધુરાઇની સજા ધટિત,
“ મિનોઇમાં કેમ આપે છે દાદાર ખચિત.”
નવીસદો બેડો ધરી પુખ્ત ધ્યાન
વિરાફે જે દીકું તે લખવા દાસ્તાન.

સરોશ સાથે અર્દાની મુલાકાત.

નીચે મુજબ બોલ્યો પાક અર્દા નેકનામ :
 મેં જેવી પુરી કાઢી હોમ-રસની જામ,
 ને કારતારની લકિતમાં રોક્યું મુજ મન,
 કે લાગ્યો મને મારો જાન છોડી તન
 પસાર થતો ઉંચે ખીજી જગ અંદર,
 સરોશ યજ્ઞ જ્યાં મને પડ્યો નજર.
 પરસ્પર સલામ થઈ, ને બોલાવ્યો ખાસ
 સરોશે ધશારત કરી મને પાસ,
 ને બોલ્યો “વિરાઈ! તું કરી દૂર સફર
 “તનોમંદ જગત છોડી આવ્યો ઉપર.
 “ભલે આવ્યો છે તું આ મિનોઈ મુકામ,
 “ખુશી છું તને જોઈને અર્દા આ ઠામ.
 “પુરો તારો વખત થાય તેની પેહેલાં હાં
 “શું કામ આવ્યો છે તું મિનોઈ જહાનમાં?”
 કરી સેજદા આપ્યો મેં તેને ઉત્તર,
 “સરોશ યજ્ઞ! જાણુ અર્દાશીર નામવર,
 “ને દરબાર ને મોબેદ ને દસ્તુર વિદ્વાન
 “તરફથી હું આવ્યો છું આ મિનોઈ જહાન,
 “કે બેહેસ્ત ને દોઝખ તણું લઈ જાન પુર,
 “અધર્મ, અસત્ય તમામ કરીએ દૂર,
 “ને પાકીએ પરવર જે એકજ બોદા
 “બસ તેનેજ અમે માનીએ દીલથી સદા.”

સરોશ મારો કર ઝાલી બોલ્યો “વિરાઈ,
 અગર તારી મનશની હોય પાક સાઈ,
 ને નૈયત પવિત્ર જે હોય તારી તો,
 તું રહે ઉંચે ચહડવાની ઢાંચે ઉભો,
 જેમ દાદરપર ચહડતાં પગ કરીએ ઉંચો.”
 મેં તુરત તેમ પગ મારો ઉંચો કાઢ્યો.

પછી બોલ્યો સરોશ “જો ગવશની સાફ
 “હોય તારી તો બીજો પગ ઉચક વિરાફ.”
 મેં તેમ કીધા બાદ સરોશ બોલ્યો “અગર
 “કુનશની હોય નેક તારી, એક કદમ ભર.”
 મેં કીધું જેવું તેના કલા સર કે
 દીઠો ચિન્વત પુલની મેં આગલ મને.

ચિન્વત પુલ.^(૩)

છે જાંદગી ને મરણનો ચિન્વત પુલ,
 જે જોયો મેં પહોળો ને સપાટ બીલકુલ.
 સરોશ બોલ્યો “કર હેડે જગપર નજર.”
 નીચે જોતાં મેં જોયું અશો એક નર-
 તું રહ જે બની ખાકી તનથી છુટું
 તુરતનુંજ, બીજાના પર બેઠું હતું.
 તે ખુદ સાથ હતું બોલતું નીચલા સુખન,^(૪)
 “પહરેઝગાર અશો શખ્સો પામતાં મરણ,
 “રવાન તેમનાં બને છે ખરાં ખુશાલ;
 “મેં નેકજ કીધાં કામો, રાખી નેક ચાલ,
 “બોદાપર ઇતબાર અને બોદા પર વહાલ,
 “તો જોઉં છું આજે ચિન્વત સપાટ વિશાળ.”

સુંદર કુમારીકાનાં રૂપમાં નેક કેરદારનું આવવું.^(૫)

સરસ સુંદર બાગ મને પડ્યો નજર,
 ન્યાં ઉગેલાં ફુલો અજબ, મનોહર,
 પમરતાં મીસાલે કસ્તુરી, અંબર;
 પવન ફુકતાં દક્ષિણથી, આવી નજર
 જવાન એક કુમારીની સુંદર સુરત,
 અનોપમ હતી જે મનોહર સુરત,
 તેનાં લાંબાં ઝુલકાંના પેચદાર બાલ
 પવનની લેહેંકી અંદર ઉડતા ખુશાલ.
 તે સુંદરીપર ઠોડવી મેં મારી નજર,

નીચેની દુન્યા પરનો પેલો પાક નર,
 મેં છુટું રહ જેતું હતું જોયું લાં,
 તે રહ તરફ વધી તે સુંદર કન્યા.
 તે ખાકી બદનથી મૂકત પામેલું રહ,
 જોવા હવે લાગ્યું તે કન્યાનું મુહ.
 મીઠાશ અને માયાથી દીપતી સુરત,
 જોઈ રહને આવી ધણી ધીરજ, હિમ્મત.
 તે બોલ્યું “તું કાણ છે, કર મને ખબર,
 “જગત હાડમંદમાં સોહામણી સુંદર
 એવી કન્યા દીડી નથી ઉત્તર.”
 એમ બોલી તે કન્યા “છું તુજ નેક કેરદાર,
 “અશોધમાં કાધી છે તેં જીંદગી પસાર,
 “હું છું તાલારી નેકી, ભલાઈનો આકાર.
 “વિશ્વાસ, આશ, સખાવતમાં દિવસ સમાન
 “ગુન્યાં તેં તેનું હું જેમ કહું બાન,
 “તેમ તેમ મારી સુંદરતા વધે ધણી.
 “પાક આતશની કાધી છે તેં બલવણી,
 “તથા પેગમ્બર જરાથુસ્ત્ર સ્પીતમાન
 “તરફથી મહેલી જે દીન માઝદીઆન,
 “તે મુજબ તેં ક્રિયા કાધી બેગુમાન.”

જે ખુશ રીતે કન્યાએ કહાડયા મુખન
 તે સાંભળીને રહ બન્યું ધણું મધન,
 હિમ્મતથી તેણીનો લીધો હાથમાં હાથ
 ને કાઢ્યો પસાર ચિન્વત તેની સંગાથ.
 કદમ પે કદમ તેઓ શેતાબ વધ્યાં,
 લઈ હાથોમાં હાથ પાંચે બેહસ્તે ચલડ્યાં. (૬)

ઝર્યંગ ગોશ સગ.

સરોશે મારા હાથપર મુક્યો નીજ હાથ,
 તે પુલ્લ બણી પ્હોંચ્યા અમ બંને સંગાથ.
 અમે પુઝ્યા તે પુલ્લને શિખરે જ્યાર,

એક બાબુએ જોયો સદંતર અધિકાર.
 અહીંએ એક આવાજ મારા કાનને ત્યાર,
 જે આવાજ હતો બહુ કઠોર, ભયંકર.
 મેં જોયો એક સગ,* ચશ્મ ફેરવતાં વાર,
 બધાયલો પટા સાથે સોનેરી દોર,
 ને કહાડતો ગળાંમાંથી આવાજ કઠોર.
 તે પુલનો હતો જે ભાગ રોશનમંદ,
 ત્યાં સોનાની સાંકળથી સગ હતો અંદ.
 ભયંકર તેનું ભસવું એવું જાણુ,
 એવા દાંતો તીક્ષ્ણ, ને એવું ઝનુન,
 કે લાગી દેહેશત મજાણુ જોતાંને વાર
 એ કરશે ચીરી નાખી મારો શિકાર.
 પણ આન્યું મને મુજ પાક જીંદગીનું ધ્યાન,
 ને મનમાં હું બોલ્યો “શા કાળે હેરાન
 “એ સગ મને કરશે? કરું કાંય ફિકર,
 “જો જીંદગી ગુળરી મેં અશોષિત અંદર?”

સરોશ યજ્ઞે પછી કલ્યા સુખન,
 મધુર સ્વરથી આપી મને ઉત્તેજન,
 “ઓ અર્ધાવિરાઠ! ના કંઈ અદેશો રાખ,
 “ગુળરી છે જીંદગી એવી તેં પાક,
 “નથી કંઈ સખ્ય દીલે રાખવા ફિકર,
 “પનાહ છે અહુરમઝદની તાહારા ઉપર.
 “અમે છઠ્ઠાએ તુજ પાસે અત્રે હાજર
 “દહમ, આસ્તાદ, વાયત્, રસ્તુ, દીન, ને આદર.”

* આ સગ વીરે બોહારામ બીન બેહરામનાં તેમજ કરાણીનાં અર્ધાવિરાઠ નામનાં એક બોલ નથી.

ગ્રીક માધ્યોલોજ મુજબ સરબેરસ નામનો એક વિકાળ કુતરો હેડીઝ (Hades, મુવેલાંઓનાં રવાનાનાં મકાન)ની ચોષી કરે છે.

† રામ યજ્ઞ.

. તે યજ્ઞદો સંધા સાથ કાધી મેં વાત,
 નામ દેતાને વાર પડ્યા નજર સાક્ષાત.
 મેં પુછ્યું તેમને “ કાંય આ સગ જોરેમંદ
 “ ભાં સાંકળથી ઝકડીને કાધો છે બંદ ?
 “ છે રાખેલો એને અહીં શી મક્કસદ કાજ ?
 “ ભયંકર કાંય કાહાડે છે એવો આવાજ ?”
 જવાબ આપ્યો મને સરોશે તત્કાળ,
 “ ધુળવે આહરેમનને એ સાદ વિકાળ.
 “ છે ઝયેંગ ગોશ નામ એનું, એનો આવાજ
 “ દેવો સાંભળી ધુળે, ને થાય લૂલાઈલાજ.
 “ તનોમંદ જગતમાંની જીંદગી દરમ્યાન
 “ અગર કાઢએ કાધો હોય સગને હેરાન,
 “ યા કાધો હોય ઠાર યા તો દીધો જખમ,
 “ તો ઝયેંગ ગોશ તેને અટકાવે આ ગમ.
 “ તે વાસ્તે તું ગેતીમાં જઈને, વિરાઈ,
 “ સંભાળ સગની કરવાને સમજાવજે સાઈ.”
 સરોશ વળી પાછો ધરી મજનો હાથ
 તે પુલને પેલે પાર લઈ વધ્યો સંગાથ.

મેહર દાવર અને રશ્નુરાસ્ત.

ભાં જોયું મેં હવે મેહર યજ્ઞદતું તપ્ત ;
 હતો પાસે ઉભેલો રશ્નુ નેકબખ્ત,
 જેના હાથમાં ધનસાફતું ત્રાજવું હતું,
 જે કંચનનું ઉત્તમ બનાવ્યું હતું.
 તેની ડાબી જમણી તરફ પાંચ હજાર
 ફિરેશ્તાઓ ઉભા હતા અર્ઝ ગુઝાર.
 જેઓની અરજ પર લક્ષ આપતો તુરત,
 લખી હોય તો વાંચતો પલક એકમાં ઝટ.
 સલામ મેં કાધી ને બળવી આદાબ,
 જેનો દીધો તેઓએ મને જવાબ.
 ફરી વળી તેઓ સહુ મારી અતરાફ,

સવાલ કીધો મળને “ઓ અર્ધાવિરાહ !
 “હજી તારો પુરો થયો નથી વખત,
 “તો આવી કેમ શક્યો અહીં, ઓ નેકબખત?
 “તું કંઈ તરેહ આવ્યો આ દુરને મકાન ?
 “તું કેવી રીતે પહોંચ્યો આ ઉંચે સ્થાન ?”
 ઉત્તર આપ્યો મેં “તે પાક પરવરેદેગાર-
 “ની મેહેરથીજ હું આવી શક્યો છું આંખે બાર.
 “ધરિન દેશના શાહ અર્ધશીર બાએકાન,
 “તથા તેના મોબેદ, રૈયત, પીર, જવાન-
 “ની ખાહેશથી આવ્યો છું બેહેસ્તને દોજખ-
 “ના ભેદો હું જાણવા, કે ગુમરાહી ને શક
 “થઈ દૂર સચ્ચાઈ પાછી જગતમાં પંથરાય,
 “અધર્મ ને નાસ્તિકપણું દેઢે થાય.”

અર્શ-કુરસી તખ્ત.

આ વખત પેલું રૂહ ફરી પડ્યું નજર,
 તથા પુર લલુકદાર રોશની અદર
 મેં દીઠાં બીજાં રૂહ, મુજ ખેશીઓ તે
 પાક જરથોસ્તી દીન મુજબ ચાલેલાં જે.
 મુજ નજદીકમાં આવી હરખ, ખુશી સમ,
 તે બોલ્યાં કે “હાડમંદ ધરતી યોગમ
 “જ્યાં પાપ અને દુઃખો ઉભાય બેશુમાર,
 “શું લાંથી તું પામ્યો છે અહીં પુલ ગુઝાર?
 “આ સુખ્યારો મુલક જોવા આવ્યો તું,
 “જ્યાં નથી અખંડ સુખ સિવાય કશું?”
 એમવાત ચાલતાં, આવ્યો બહમન અમેશાસ્પંદ,
 ને હાથ મારો પકડી તે બોલ્યો “મુલંદ
 તે સોનેરી તખ્ત જેવું અર્શ-કુરસી નામ
 દેખાડું તને, ચાલ.” આ બોલી કલામ,
 વધુ જોયે બહમન મને લઈ ગયો,
 જ્યાં તખ્ત તણો ઝળકાટ હું નિરખી રહ્યો.

તે તેજસ્વી તખ્તની ઝલેહનું વર્ણન
કશું કરવા નથી મુજ કને સુખન.
બહુ હર્ષ માનથી ઉભાયું માહાઈ જગર,
ફિરેસ્તા અસંખ ત્યાં મેં જોયા હાજર.
સરોશ યજ્ઞ બોલ્યો ફરી મુજ ગમી
“ખોદાના આ તખ્તને કર સેઝદો નમી.”
અતિ માન ને આભારી દીલે શેતાબ,
નમન તખ્તને કીધું, બગ્નવી આદાબ.

બેહેશ્ત પેહેલું, હમેશ્તગાન.

સરોશ પાછો લઇ ગયો ચિન્વત ઉપર
જે પુલની એક બાજુએ પડ્યું નજર
બહુ મ્હોટું ટોળું, વસ્ત્રે ઢંકાયલાં અંગ.
સરોશને મેં પુછ્યું, “છે કાણુનો આ સંગ?
ને શા સાઈ એકઠાં થયાં આ મકાન?”
સરોશ બોલ્યો સ્થળ આ છે હમેશ્તગાન
યા બેહેશ્ત પેહેલું : જે સંધા અહિં છે રવાન
તે રસ્તાખેજ સુધી રહેશે આ મકાન,
સવાબ તથા પાપ એમને કીધાં સમાન.
હ્યાં ઠંડી, ગરમી એમને સોસવી પડે,
જોઇ એવી ખુદ હાલત ઉદાશીમાં રહે.
સવાબનું ગુનાહથી હોય જ્યાદા પ્રમાણુ,
કે પાપ હોય સવાબથી વધુ તો, તું જાણુ,
પ્રમાણુમાં મલે બેહતર, બદતર મકાન.”

બેહેશ્ત ખીજું, સતર પાયા.

ખીજું બેહેશ્ત, જેનું સતર પાયા નામ,
સરોશ સાથ ગયો હું હવે તે મુકામ.
ધણું લોક જમા થયલું હતું તે ગમે,
બેહેરા જેમના નુરમંદ સેતારા કીસમ.

“એઓ કાણુ? જમા કાંય આ મુકામ અંદર?”
 સવાલ મેં કાધો, સરોશ બોલ્યો ઉત્તર
 “આ રહો તું જોય છે તે તેઓનાં બાણ
 “જે જીવતાં હતાં ત્યાર હતાં દોલતવાન.
 “એ દોલતથી એઓએ કાધું કલ્યાણ,
 “પણ જોધએ તેથી કાધું ઓછે પ્રમાણ.
 “એમ નહીં કે વધુ કરવા હતાં નારાજ,
 “ઓછું કાધું કેવળ આળસાધને કાજ.
 “એ કારણે એઓને અહીં રાખ્યાં છે,
 “ન આ ઠામ એઓ હરગેજ છોડી શકે.”

બેહૈશત ત્રીજું, માહા પાયા.

જે ત્રીજું બેહૈશત, જેતું છે માહાપાયા નામ,
 સરોશ મને તે દેખાડયું મુકામ.
 રહોતું મેં ઝુંડ મ્હોટું જોયું તે ગમ,
 હતા જેમના ચહેરા પુનમ-ચંદ્ર સમ.
 “આ કાધું મકાન છે ને કાણુનાં આ રહ?”
 મેં પુછ્યું સરોશને, ફેરવી મારું મુલ.
 સરોશ બોલ્યો “માહપાયા બેહૈશત એ કેલવાય,
 “અશો છે રવાનો જે અત્રે દેખાય;
 “મનશની હતી પાક એઓની, મગર
 “કાધી રખની ભક્તિમાં ગફલત, કસર;
 “હમેશાં રહેશે એ બધાં આ મુકામ,
 “પણ યાદ આવશે અંતઃકરણમાં મુદામ
 “હજી વધુ શાદકામ થઈ શકતે જરૂર,
 “હજી શ્રેષ્ઠ મેળવતે મુકામ પુર-પુર,
 “જો દીનની ફરજે બળવી હોત પુર.”

બેહૈશત ચોથું, ખોરશેદ પાયા.

વધી આગળ લાંથી અમ પ્હોંચ્યા મકાન,
 નુરી જેનો ઝલકાટ ખોરશેદ સમાન,

ન થડી શકી જેપર મારી નજર,
 હતાં જ્યાં રહો, સજી વસ્ત્રો સુંદર,
 બિરાજેલાં સોનાનાં તખ્તો ઉપર.
 “આ મુકામ કીયું છે?” મેં કીધો સવાલ,
 “સવાળ શું કીધાં, ઓ સરોશ કહે અહેવાલ,
 “કે પાખ્યાં એ રહ્યાં આવું ઉત્તમ મકાન,
 “જ્યાં તખ્તનશીન ખેડાં છે શાહો સમાન?”
 સરોશ બોલ્યો કે “આ પ્રતાપવંત મુકામ
 “છે ચોથું બેહેસ્ત જેનું ખોરશેદ પાયા નામ.
 “જે રહેલો અહીં જોય છે તું તખ્તનશીન,
 “તે ગેતીમાં ચાલેલાં પાળી પાક દીન.
 “તમામ જીંદગીભર અશે કીધાં કાર,
 “સુખન રાખ્યા નેક ને નેક રાખ્યા વિચાર;
 “સેવટ સુધી દીન ઉપર રહી ઓસ્તવાર,
 “બળવતાં રહ્યાં ધર્મની ફર્જ અદા;
 “સખાવતમાં હાથ રાખ્યો છુટો સદા.
 “ધનામ તેમને મલ્યું આ બેહેસ્તે બુલંદ,
 “દીદાર એમના એ ખાતર છે નુરમંદ.”

અહુરમઝદનો સાદ અદાને કાને પડે છે.

વધી લાંથી પ્હોંચ્યા એક રોશન મકાન,
 લભુકદાર ઝલકાટથી હોશ થઈ હેરાન.
 એ એજમતી ઝલકાટનું કેમ કરું ખ્યાન,
 જે ઝલકાટ જોતાં સમેત હું બુલ્યો ભાન.
 “ઓ અદા!” સરોશ બોલ્યો “હુશ્યાર કર દેલ,
 “છે હોરમઝદ દાદારનો મિનોર્ધ આ મેહેલ.
 “તું બન્ને હાથ જોડી બળ લાવ આદાબ,
 “નમી કર સેઝદો, ઓ અદા, શેતાબા”
 નમાવ્યું નીચું મારું અદબથી સર,
 આભારી લાગણીથી ઉભાતે જગર.

આવાજ ગેબી તે વેળા પડ્યો મુજ કાન,
 સમાયલો મીઠાશ જેમાં અમૃત સમાન.
 તે આવાજે સરોશને કીધો હોકમ,
 “સરોશ આપ વિરાક્તને સમજ હર કીસમ:
 “બતાવીને બેહેસ્ત અને દોઝખ મકાન,
 “આપ નેકી ને ધુરાઈના બદલાનું જ્ઞાન.”
 તે આવાજના મીઠાશે ખુલ્યું જગર,
 ફરી આવ્યો હું પાછો મુજ હોશ અંદર.
 સરોશ મને આપ્યો મિનોઇ ખોરાક,
 હું જમ્યો ધરી બાજ, કરી હાથ પાક.

અરદીબેહેસ્ત અમેશાસ્પંદના અર્દાને ઉપદેશ.

ફરી કરી કુરનશ, કંઈક પાછળ કદમ
 અમે હતયા, જ્યારે નજર પડ્યો અમ
 ઝલકમંદ ખોરેહ, કે જેની અંદર
 અશો અરદીબેહેસ્ત મને પડ્યો નજર.
 પગે પડતો અટકાવી મને, નેકનામ
 ભલા અરદીબેહેસ્તે કીધી ખુદ સલામ;
 ને કાળજીથી પુછી ખેરઆશીયત, ખબર,
 ને બોલ્યો “ઓ અર્દા ભલા અશો નર!
 “હું ખુશી તને જોઈ આ યઝદો સાથ,
 “પરંતુ હું દલગીર યાદ આપવા એક વાત;
 “કે મેલી હતી પાક આતશ ઉપર
 “તેં કાઠી લીલી.” મેં એમ આપ્યો ઉત્તર,
 “નથી યાદ મને ને હું છું બેખબર
 “કે આજબ મેં પાડ્યો છે આતશ ઉપર.
 “મગર રહીશ હવેથી ખબરદાર પુર,
 “તુજ કેહેવાપર કાળજી બસ રાખીશ જરૂર,
 “અને કાઠી ઉત્તમ ને સુકી નરદમ
 “હવેથી પાક આતશપર બાળીશ હરદમ.”
 પાક અરદીબેહેસ્ત બોલ્યો “વિરાક્ત નેકઝાદ!

“આ કાયદો રેહવો જોઈએ હમેશાં યાદ,
 “કે કાઠી બાર મહિનાની સુકી સિવાય
 “પવિત્ર આતશ પર ન હરજેજ બળાય.”

હવે નેક ફિરેસ્તાઓ, ઝાલી મુજ હાથ,
 મને એક જગા ઉપર લઇ ગયા સાથ,
 જ્યાં કાઠીઓ લીલીનાં પાણી જમાવ
 થઇ બન્યો હતો એક ગંધીલો તલાવ.
 નેક અરદીબેહુસ્ત બોલ્યો કે “રાખ પુખ્ત ધ્યાન!
 “ને સુકીજ કાષ્ટ બાળવા કહેજે ફરમાન.”(૭)

બેહુસ્ત પાંચમું, ગરોથમાન.

ગયા અમો લાંથી પછી એક :મુકામ,
 જે પાંચમું હતું બેહુસ્ત, ગરોથમાન નામ;
 અરે તેની રોશનીનો એવો ચમકાટ,
 ને યાકુત ને હીરાનો એટલો ઝમકાટ,
 કે ઉગ્યો હોય આક્રતાબ મધ્ય આકાશ,
 વધારે તેનાથી બી લાંનો પ્રકાશ.
 અહા! દેખાવ એવો નૂરમંદ હતો તે ગમ.
 ઝમકતી ગોયા વીજળી ચાલુ ઝમઝમ
 મેં પૂછ્યું, “મથક છે આ કીયું છુલંદ?
 “જવાહીર છે કીયાં આ આવાં નુરમંદ?”
 સરોશ બોલ્યો “જેમનાં હતાં રાસ્ત ઇમાન,
 “છે તેઓનું ગરોથમાન રોશન મકાન.
 જગતમાં કીધાં તેમને સદગુણી કાર,
 “જજહેર રૂપે જોય છે તે હાં જલેહદાર.
 “એવાં તેમનાં રહ બન્યાં પાકીઝેહ પુર
 “કે થાકે તુજ આંખ જોતાં તેઓનું નૂર.”

બેહુસ્ત છઠું, અસર રોશની.

ફિરેસ્તા બને તે મારા મેગેહબાન,
 ગયા દોરી મજને છઠાં બેહુસ્ત-મકાન.

અસર રોશની હતું તે બેહેસ્ત તણું નામ,
 ઘણું રહતું હતું તે સુખી મુકામ.
 તાજ સોનેરી મેલેલાં તેઓને સર,
 ને રૂપેરી, કસબી, પોશાક તન ઉપર,
 ચલકતા ચહેરા તેમના તૂરમંદ પુર;
 નજર તેમને મારી પર ફેંકી મધુર.
 થયું એથી જીગર બહુ મારું ખુશાલ,
 મેં પૂછ્યું, “ઓ યઝદો! આપો એહેવાલ,
 “આ ટોળો કાણુ? કીધાં કેવાં ઉમદા કામ,
 “કે પામ્યાં આવાં ઉમદા બેહેસ્તનું ધનામ?”
 તે યઝદોએ આપ્યો એવો ઉત્તર—
 “આ તેઓનાં રૂહ જેમને ગેતી અંદર
 “સખાવતમાં હાથ રાખ્યો લાગ્યો સદાય,
 “દુર્ઘ યથાયુક્ત કામમાં વેળાસર સહાય,
 “ખરાં કામ પરોપકારનાં કીધાં હમેશ,
 “ખતાવી ન ઇતરાટ, ગરૂરી ન લેશ.
 “અનાથ બચ્ચાં શોધી, ને વિધવા મોહતાજ,
 “પાક નૈયતથી તેમની ધરી હૈયે દાજ.
 “વધુ નથી કહેવાની અમને જરૂર,
 “અશોધથી હતી એમની જીંદગી પુર.”

બલાં એમનાં કામનો આ બદલો ઉમદા
 જોઇ, ખુશીની લાગણી થઇ મને બરપા;
 મુજ હૈયામાં ઉત્પન્ન થઇ એવી ખાહેશ
 “અહા, કેવું મજેહતું જો રહું છાં હમેશા!”
 સરોશ ગયો પામી મુજ મનનો તુરંગ,
 ધરી હસ્ત મારો તે લઈ ચાલ્યો સંગ.

દીન આધનની ફરો બબવનાર પરહેઝગારોવાળું બેહેસ્ત.

જણાઈખીજ ટોળકી કે જેઓના ચહેર
 દીપાયમાન હતા રોશન આફતાબની પેર,
 પોશાક રંગીન તેમના એવા જલેહદાર,

ખુદ રોશનીથી જાણે હોય વણ્યા તૈયાર.
 સહુ બેઠેલા તખ્તો પર બિરાજમાન,
 તૂરી તેમના ચહેરા સૂર ચંદ્ર સમાન.
 ખુશાલ વાતચીત કરતા હતા પરસ્પર
 બહુ મલકાતે મુખે ને હસ્તે જીગર.
 કાંધો સરોશ યજ્ઞને મેં આ સવાલ,
 “સુનાવો એ ટાળાનો મને એહેવાલ.”
 તે યજ્ઞે આખો મને એમ જવાબ,
 “એ લોકોએ કાંધાં છે ઉત્તમ સવાબ,
 “હતા એઓ હેરબદ અને પરહેજગાર,
 “પાક આતશને કાળજીથી રોશન રાખનાર,
 “ને દીન આઇનની ફરજોમાં ચુસ્ત ઓસ્તવાર.
 “ન પાણીનેબી દીધો આજબ બિલકુલ,
 “હર ગેહગેહની બંદગીમાં રહેતા મશગુલ.
 “રાખી પાંચે ઈંદ્રિય પર કાચુ મજ્જમ,
 “પવિત્રાઇથી કાંધી ખુદ જંદગી ખતમ.
 “એઓની એવી સાત્વિક અશોઇને કાજ,
 “આ બેહેસ્ત એમણે મેળવ્યું છે સરકરાજ.”

ઇનસાફી બાદશાહોવાળું બેહેસ્ત.

હજી ભર્યા આગળ અમોએ કદમ,
 ને આવી અમ પેહોંચ્યા વળી બીજી ગમ,
 ઘણુંએક રવાનો હતાં જ્યાં જમા,
 સફેદ શુદ્ધ પોશ્તાક હતો અંગમાં.
 જન્હેરાત ને મોતી અતિશ મુલ્યવાન
 સજી શણગાર અર્થે, હતાં દીપાયમાન,
 હવા અંદર ફરતાં ફિરેસ્તા સમાન.
 હતો ચહેરા પર એવો રોશન ઝલકાટ,
 જણાતો જેથી જાહેર દિલનો હરખાત.
 “છે આ કાણુનાં રહો?” મેં કાંધો સવાલ,
 “એશક એઓ દીસે છે બહુ જાહોજલાલ.

“એવાં ક્યાં કીધાં એમને નેકાનાં કાર,
 “ફરે છે કરી આવો એમૂલ શણુગાર,
 “ધનામ મેળવી આવું ખુશ બેહેસ્ત-દ્વાર?”
 તુરત મને આખો સરોશી ઉત્તર,—
 “છે બાદશાહો આદેલનાં રહ અખ્તાવર;
 “હતો રાસ્ત એ શાહોનો એતેકાદ,
 “ધનસાફ આપી ચોખ્ખો, રહેતા દિલથી શાદ.
 “ભણું કરવા રૈયતનું પુર કાલજમદ,
 “ને દાદ લેવા રંક તણી કરતા પસંદ.
 “જે લાયક હોય તેઓ પર કરતા બક્ષેશ,
 “ઘટિટ શિક્ષા ભુંડાને દેતા હમેશ.
 જે એઓએ કીધાં ભલાં નેક કાર,
 “ને મોબેદાને આખો આશ્રય, આધાર,
 “બળવી બેહેતર દીનની ક્રિયા તમામ,
 “તે સર્વેનો મેલવે છે બદલો આ ઠામ.”
 ખુશાલી થઈ ઉત્પન્ન મુજ દિલે તમામ,
 કે પામી ભલાઈ એમની આવું ધનામ!

પાક દસ્તુરો તથા મોબેદાવાળું બેહેસ્ત.

મુજ સાથીઓ લઇ ગયા દોરી મને
 બીજાં એક ખુલ્લું બેહેસ્તની કને.
 રવાનો ધણાં મળને પડ્યાં નજર,
 બિરાજેલાં સોનાનાં તખ્તો ઉપર.
 બિછાવેલી તખ્તોપર ગાદીઓ ખાસ,
 ફિરેસ્તા ઉભેલા તે તખ્તો આસપાસ,
 મકાન તે હતું કંઈ ઓર બપકાદાર.
 મેં પુછ્યો સરોશ પાકને સવાલ તે વાર,
 “કીધાં શું એઓએ એવાં રૂડાં કાર
 “કે મહાભારત પામી જ્યાં આવું ધનામ,
 “બિરાજ્યાં છે તખ્તોપર સુખરૂપ તમામ?”
 સરોશી કહ્યું, “દસ્તુર ને મોબેદાન

“પહરેઝગારનાં છે આ પાકીએહ રવાન.
 “કીધાં એમને યોજદાથરેગરી કામ,
 “સાથુત પાળ્યાં ધર્મનાં ફરમાન તમામ.
 “મુવક્કલ છું ખાસ હું એઓની ઉપર,
 “કર્ જલ્લિ એઓનાં સુખની અકસર.
 “જે દીની ફરજેમાં કરે કસુર,
 “હું તેવાનો શત્રુ છું સખત જરૂર.”

અશો ઓરતોવાળું બેહેશત.

હું વખો આગળ, કરી તેમને સલામ,
 હતા મારા સાથી બેઉ યજદ નેકનામ.
 અમે આવી પ્હોંચ્યા એક ઉમદા મકાન,
 જ્યાં દીઠાં અશો ઓરતોનાં રવાન.
 પોશાક તેમના કિમતી કસબદાર જરૂરીન.
 હીરા મુલ્યવાન, મોતી, જવ્હેર રંગીન.
 જડાવદાર સોનાનાં પેહરેલાં તાજ,
 ખુશીલયાં તેમના ચહેરા સરફરાજ.
 મળહ ને રામશનીમાં હતાં મશગુલ,
 ફિરેસ્તાઈબચ્યાં કાસમ નિર્દોષ બિલકુલ.
 મેં પૂછ્યું સરોશને, “આ નારો સુંદર
 “છે કોણુ આ મકાને આવાં બખ્તાવર?
 જવાબમાં એના બાલ્યો સરોશ નેક,—
 “છે રહ એ ઓરતોનાં જોઓએ ટેક
 “ને મર્યાદા જાળવી, આચાર ને વિચાર-
 “માં રહ્યાં ખુદ ખાવિંદને ચુસ્ત વફાદાર.
 “ન નેકીની રાહથી ઉઠાવ્યું કદમ,
 “ગરીબાઈમાં પણ પામી સતોષ હરદમ,
 “પવિત્ર દીન માઝદીઅસ્નાનના કલામ
 “મુવાફક એ ઓરતો ચાલ્યાં તમામ.
 “પાક પરવરદેગારે આ નેકીને મુજ
 “આ બેહેશતમાં એઓને કીધાં સરફરાજ.” (૮)

શુરા પહેલવાનોવાળું બેહેરત.

અતિ આનંદ પામ્યો હું સાંભળી આખ્યાન,
 દુવા દઇ, મેં છોડ્યું તે લવ્ય મકાન.
 મુજ સાથીઓ સંગ પ્લેઝ્યો બીજે મુકામ,
 કદાવર જોયાં જ્યાં રવાન નેકનામ.
 વધુ આફતાબ, માહતાબ કરતાં જલેહદાર
 હતા તેમના ચહેરા, ને દીલે શણુગાર
 રૂપેરી સોનેરી ભારે લપકાદાર.
 અમૂલ્ય નંગ જડેલાં જંગી હથ્થાર—
 કંઇ ગુર્જો ને તલવાર ને નેજા ખંજર—
 તે જગ્યે ચોખ્ખાણુ મુજ પડ્યાં નજર,
 જે લઇ તેઓ ફેરવતાં ખુશાલ જીગર.
 મધન થયો બહુ હું જોઇ તેમનાં દીદાર,
 દરેક મુખે દીસતો લલાઇનો લંડાર.
 મેં સાથીઓ મારાને કીધો સવાલ,—
 “આ કાણુ ટાળો છે તેનું ખ્યાન કરો હાલ,
 “કે આવું છે ઉત્તમ એઓનું મુકામ,
 “જ્યાં સુખરૂપ ભોગવે છે એશ ને આરામ?”
 જવાબ મળ્યો “તેઓનાં છે આ રવાન
 “હતા જેઓ જંગી, શુરા પહેલવાન.
 “ધણા થયા એમને હાથ જંગમાં બેળન,
 “મગર કાઇને કીધા ન નાહક હેરાન.
 “ગુજરી ન જરતી, ન જીલમ હરજેજ,
 “ને ખોટી ખરાબીથી રહ્યા પહરેજ.
 “અનાથ અચ્ચાઓ, તેમજ વિધવા લાચાર,
 “પનાહ પામી એમની રહેતાં બેઆઝાર.
 “ગરીબો ને દુઃખીની દાઝ તેમને દીલ,
 “સહાયે જવા જેમને કરતા ન દીલ.
 “અહુરમઝદને કામ તેમનાં પડ્યાં પસંદ,
 “મિનોઇ જહાનમાં આપ્યો દરજ્જો જીલંદ.”

જુરાં ખરવસ્તરોને મારનારોઆવાળું બેહેશ્ત.

તે યજ્ઞો બન્ને, મારા નેગેહબાન,
 ગયા લઇ મને હવે જુદે મકાન.
 રવાનોનો ટોળો હાં પડ્યો નજર,
 જમા થયલા તે મિનોઈ મુકામ અંદર.
 બહુ બોહોળો બગીચો હતો રોનકદાર,
 તરેહવાર ઝાડોની લાંબી અલગાર,
 ઉભાઈ રહેલાં લચલચતાં ફુલો ને ફળ,
 ઝરફતાં ઝરણો, ને નાળાં નિર્મળ,
 પમરતાં જેનાં પાણી અત્તરની પેર,
 તળેટીએ તેમની ઝલકતાં જલ્દેર,
 ને સોનેરી, રૂપેરી મચ્છી સુંદર
 ચલકતી ઝલક ઝક પાણી અંદર.
 બેરંગી પંખેરાંથી ડાળીઓ પુર,
 સરોદ કાહાડતાં કંઈથી જેઓ મધુર.
 ઘણાએક ગવૈયા બગીચા અંદર
 મિનોઈ ગાયન ગાઇને મગજ કરતા તર.
 વળી બીજા કેટલાક લઇ ગાયન સાથ તાલ,
 મજેહ સાથે કરતા હતા નાચ ખુશાલ.
 અસ રંગ રાગ રામશનીની લેહઝત હતી,
 અસ અત્તર ને ખુશબોની લંપટ હતી.
 “રે કાણુ આ સુખી લોક, કહો મને તમ,”
 મેં પૂછ્યું, “જે ભોગવે છે આ સુખ ઉત્તમ?
 “એ લોકોએ કયાં એવાં તે શાં કામ,
 “કે મેળવ્યું એવું અનોપમ ધનામ?”
 મુજ સાથીઓ બોલ્યા “કે દુન્યા અંદર
 “ઘણાં એમને માર્યાં જુરાં ખરવસ્તર.
 “ઝેરી જંતુ સર્પો, ને જનવર જુરાં
 “જે માનવીને દેતાં હલાકી પુરાં,
 “કાંધો ઘણો તેઓનો એઓએ નાસ,
 “આ બેહેશ્તનું ધનામ તેથી પામ્યા છે ખાસ.”

તે દિલખંદ જગ્યાપર ચોહોંટયું મુજ મન,
 ને ખાહેશ થઇ હૈયામાં એવી ઊત્પન્ન,
 કે આ ટોળો જેમને ખરવસ્તર ખરાખ,
 જે માનવીઓને ભારે દેતાં આજખ,
 તે માર્યાં ને મેળવ્યું આ બેહેસ્ત ખુશાલ,
 તેમ હુંબી એ બેહેસ્ત પામું એઓ મિસાલ.

નેક ખેતીકારોવાળું બેહેસ્ત. (૯)

પછી પાક સરોશ અને અરદીબેહેસ્ત
 લઇ દોરી ગયા મને નવે એક બેહેસ્ત.
 તે સ્થળ બહુ રમણિય, મનોહર હતું,
 છવાયલું લીલોતરીથી સુંદર હતું.
 દેખાવ દિલપઝીર જોઈ મેં માન્યો આભાર,
 ને યાદ કીધી હોરમઝદની માયા અપાર.
 હાં તુળસી ને લીંચું, મોસમ્ખીનાં ઝાડ,
 ખુશ સોહાડમ ફેલાવી, દેમાગ કરતાં શાદ.
 દરખ્તો બુલંદના ઠંડા છાંયા હેઠળ
 હતાં ધણાં રહો કે જેઓ આગળ
 ધણી નારો ચહેરેનમુન નવજવાન,
 રૂપાળી શિકલ બીજના ચદ્ર સમાન,
 ખડી હતી તેઓની ખરદાસ્તને કાજ,
 સજી અંગે રૂપેરી, સોનેરી સાજ.
 ગવૈયા વાજત્રા વજાડતા હતા,
 સરોહો મધુર કંઠથી કાહાડતા હતા.
 હતો મનમોહન એવો દેખાવ ઊત્તમ,
 કે એમ બસ હું પોકારી ઉઠ્યો એકદમ,
 “આહા! કેવાં છે બેહેસ્તો એકેકથી સરસા!
 “રે ખુશનુમા કેવાં, રે કેવાં દિલકશા!”
 દેખાવ હતો પુરો ખરો ખુશખુશાલ,
 હું બોલ્યો, “ઓ યઝ્દો! કહો તમ અહેવાલ,
 “છે આ ટોળાં કેણુ કરતાં આવાં આનંદ?”

“ખચ્ચીત હશે કામ એમનાં હોરમઝદ-પસંદ”
 સરોશ બોલ્યો, “એ હતા રંક ખેતીકાર,
 “પણ નેકાને રસ્તે રહ્યા ઓસ્તવાર.
 “કાધી ખેતીકારીની ફરજો અદા,
 “ધીરજ સાથે ખંત રાખી દિલે સદા.
 “કાધાં ઝાડો ફળદાર કરી પરવરેશ,
 “રાહ સાચવતની ગેતીમાં રાખી હમેશ.
 “સફંદારમદ એમનો છે પાસખાન,
 “કે જેનાં એઓએ બળવ્યાં ફરમાન.
 “તું જોય છે તેમ એઓની કરવા ખિદમત,
 “છે અબળા ફિરેશતા ખડાં ખૂબસૂરત.”

સફંદારમદ પડ્યો મને નજર,
 મેં સેજદો કાધી તેને જુકાવી સર;
 ને બોલ્યો હું, “ઓ નેક અમેશાસપંદ!
 “કેવાં આ ઉચે બેહેશ્ત રહ નેક-પસંદ
 “તુજ રક્ષણે ભોગવે છે સુખો ખુલંદા!”

ગાસ્પ દાનું પોપણ કરનારા ગોવાળ્યાઓવાળું બેહેશ્ત.

સરોશની પનાહ સાથે હું વધ્યો આગળ,
 ને પહોંચ્યા અમો વળી બીજે એક સ્થળ,
 ધણા જ્યાં રવાનો હતાં તખ્તનશીન,
 જબ્બેરાતથી જેબદાર જે તખ્તો જરરીન.
 દીસે દબદબો મ્હોટા શાહો કિસમ,
 રસાલા ખડા તેમની પિંડે હરદમ.
 પોશાક તેમના કિમતી, ઉમદા, સરફરાજ,
 દર તખ્ત પાસે અસ્પ એક શણગારેલો સાજ.
 એ સુખરૂપ રવાનોથી હું ખુશ થયો,
 ખોરેલદાર દીદાર જોઈને તાબુબ રહ્યો.
 મુજ પાસખાનોને પછી પૂછ્યો સવાલ,
 “સુનાવો મને આ રહોનો અહેવાલ,
 “છે ચહેરા જેમના સંતોષી ખુશ ખુશાલ.

“ને ભોગવે છે મરતભો શાહો મીસાલ.”
 જવાબમાં સરોશે કહ્યું આ રવેશ,
 “છે રહેા ગોવાળ્યાનાં, જેમણે હમેશ
 “પશુઓ ને ગોસપંદનું કીધું પોષણ,
 “જીદાપા ને મંદવાડમાં લીધી જતન;
 “અચાવ્યા ફાડી ખાનાર હેવાનથી જન,
 “ને આપ્યું રક્ષણ જ્યારે પુકે તોફાન;
 “અપોરતા ટપોટાથી અંચાવ કીધો,
 “ગરીબ ને ગરજવંતને આશરો દીધો.
 “ભલાઈનાં કીધાં કામ આવાં બેશુમાર,
 “જે કાજ એમને મળ્યો છે અત્રે કરાર.
 “ભલાં એવાં કામ છે ખોદાને મંજુર,
 “તે બક્ષે છે એવાંને બેહેશ્ત પુરવૂર.”

સાતમું બેહેશ્ત.

સરોશે સમજ આપી આ સવિસ્તર,
 ને બોલ્યો પછી તે ધરી મારો કર,
 “રે લઈજા, તું લઈજા, ઓ અર્દાનેક નર,
 “વિચાર તું ખોદાપર ને ત્રણ પગલાં ભર.”
 મેં જેવો બળવ્યો આ તેનો હોકમ,
 કે જઈ પહોંચ્યો સાતમે હું બેહેશ્ત એકદમ.
 અગીચો વિશાળ એક પડ્યો નજર,
 હતાં દ્વારો સોનાનાં નરદમ નક્કર;
 તરેહવાર સુગંધવાળાં પુલો ને પાન,
 જે સુગંધથી થઈ મારી અક્કલ હેરાન;
 ગોલાબ ને સુસન ને શોભિતાં સુખીલ,
 તરેહ તરેહ ખુશખોદાર, રંગારંગ ફુલ,
 મોસમ્મી ને સંતરા ને રસદાર અંચુર,
 અનાર ને ઉત્તમ ખીજા મેવા ભરપુર
 ને તાજગી બક્ષનાર તરેહવાર ફળ
 બેશુમાર ઝાડો. પર બિભાવ થલ થલ.

પરંદાંઓ એકેકથી અત્યંત સરસ,
 પિછાં, કલગીર જેઓનાં રંગીન દિલકશ,
 સુરીલાં ખુશ કંઠે લેતાં તાન મધુર,
 તે જોઈ, સાંભળી, થયું દિલ આનંદથી પુર;
 ને આભારની લાગણીથી હું ઉશ્કેરાઈ,
 વખાણુ કરવા લાગ્યો તે શક્તિ એલાહી,
 થઈ પેદા' જેથી આવી ઉત્તમ નવાઈ.

થોડું આગળ વધતાં પડી મુજ નજર
 દુમામદાર એક મ્હોટી ધમારત ઉપર,
 જેનો ઝલકાટ જાણે સૂર્ય તેજદાર,
 જળહેરો જડેલાં જે પર બેશુમાર.
 એક તખ્ત હતું ખાલેસ સોનાનું નરદમ,
 બિછાવેલા ટકીઆઓ રેશમી નરમ.
 બિરાજ્યો હતો જરથોસ્ત તે તખ્ત પર,
 ઉભેલા તેની પાસે બેટા નામવર,
 ભલા એસદવાસ્તર અને ઉર્વતતનર
 તથા હવરેચીથ ત્યાં લણે હાજર.
 તે ઉપરાંત ગયોમર્દ ને જમશીદ શાહ,
 અને બીજા પવિત્ર વિદ્વાનો મહા,
 જરાયુક્ત અશો પેગમ્બરની પાસ
 મેં જાન્યનશીન દીઠા તે મુકામે ખાસ.
 મુજ દિલે થઈ પેદા એક આરજુ તે વાર,
 “ઓ ખાવીંદ જગતના, ઓ પરવરદેગાર!
 “આ નામાંકિત નરોમાંજ રાખ માઈં ઠામ!”
 અને બોલ્યો હું “ઓ ફિરેસ્તા નેકનામ!
 “ઓ યઝદો પાક! બસ હું રહું છું આ સ્થાન,
 “નથી ચહાતો ફરવા ફરી ખાકી જહાન.”
 સરોચ બોલ્યો ત્યારે, “અરે અશો નર,
 “ખોદાને તુજ અંતઃકરણુ છે અબર.
 “સવાબનાં બળબ્યાં છે તેં જે જે કામ,

“બક્ષશે તે કાજ બેશક નૂરી આ ઠામ.
 “પણુ હોરમઝદના પ્યારા, અરે નેક નર!
 “છે કામ તુજ હજી ખાકી દુન્યા અંદર.
 “મિનોઇમાં જે જોયું, સમજ્યું છે ભાં,
 “સમજ તેની સંપૂર્ણ આપવી છે ત્યાં.
 “તમામ એક રૈયતની સરજત તું પર
 “છે લટકેલી, અદાં, એ સબબસર.”

એક ગેબી અવાજ.

સરોશી ઓચર્યા જેવા આ સુખન,
 પ્રકાશ એક થયો જાહેર અતિ રોશન,
 ને સંભળાયો ગેબી એક અવાજ મધુર,
 “રે રાખો પાક અદાની સંભાળ પુર.
 “હવે એને લઇ જઇ દેખાડો મુકામ,
 “ગુનાહોની થાય છે જ્યાં શિક્ષા મુદામ;
 “કે પાછો ફરે હાડમંદ જગતમાં જ્યાર,
 “કરે શાહે ધરિાનને એ વાકેફગાર—
 “સવાયનાં કેવાં હોય છે ઉમદા ઇનામ,
 “સજા કેવી ભોગવે છે પાપી આ ઠામ:
 “બને તેથી વાકેફ કુલ રૈયત તમામ,
 “ને અટકે વધુ કરતાં ગુનાહનાં કામ.”

સરોશ યઝદની નસીહત.

મને આગળ લઈ ચાલ્યા બેઠે રખેવાલ,
 સમજ ધણી આપી, બહુ કહ્યો અહેવાલ.
 ધણીએક ઉપદેશની સંભળાવી વાત,
 ને બોલ્યો એમ યઝદ સરોશ નેકસિદ્ધાત:-
 “મલે નવ કાઇ ચીજ મેહેનત સિવાય,
 “કસી અંગ રોજીદો કામદાર કમાય;
 “કરે જેવાં ગેતીમાં નેકીનાં કાર,
 “મિનોઇમાં મળે બદલો તે અનુસાર.”

વધુ તેણે અક્કલની દીધી નસીહત,-
 “છે ટુંકી હૈયાતી આદમની સરજત.
 “તેને હિસ્સે ચાલુ ફિકર ને જન્નલ;
 “આખાદ ને સુખી હોય પચાસ જો કે સાલ,
 “અસ બોલ બોલતાં અણુધાર્યાં બને ખુવાર,
 “ગરીબાઇ ને મંદવાડનાં બની શેકાર.
 “ધણુઓની લાયકાત એ રીતે કસાય,
 “પણુ તેમાંથી થોડાજ ફતેહમંદ થાય.
 “સદી અરધી ભોગવ્યાં હોય પૂર્ણ સુખ,
 “પરંતુ અસ એક દિનજ આવે કંઈ દુઃખ,
 “ન એટલુંખી ખમવાની એમનામાં હામ,
 “નિરાશામાં હુબે, હામ છોડી તમામ.
 “અસ ગહોટે મ્હેડે કરવા માંડે ફરિયાદ,
 “ખોદાને વગોવે કે છે તે બેદાદ.
 “ભોગવ્યા કીધાં સુખો જે બધો કાળ
 “અસ એકદમ ભુલી જાય છે એઓ કંગાલ.
 “નથી રાખતા એઓ યાદ દિલે સદા,
 “હંમેશગીમાં પામશેજ બદકાર સજા.
 “એ વાસ્તે, રે અદા! તું ધ્યાન રાખ પુર,
 “અસ રાસ્તીને રાહેજ ચાલજે જરૂર.
 “બતાવજે બીજાઓને અસ માર્ગ આ,
 “પકડવી અહર્નીશ રાસ્તીની રાહ.
 “રે ધ્યાન ધર, થશે આ બદન તારૂં ખાક,
 “પણુ કામો કીધાં હશે ઉમદા ને પાક,
 “તો અમર તુજ આત્મા જશે બેહેસ્ત-દાર,
 “તેં જોયાં અહિં સુખ તે ભોગવશે અપાર.
 “ના ખાકી તુજ તનની પરવા ઝાઝી કર,
 “તુજ બેમૂલા આત્મા તણી કાળજી ધર.
 “બદનને જો દુઃખ દર્દ કે ઇન્ન કંઈ કાચ,
 “દૈ શરૂ થઈ શકે લેતાં સેહેલા ઉપાય.

“પણ જે કાઢનો આતેનમાં આત્મા પીડાય,
 “કરી કાણુ શકે તેનો લેશભાર ઉપાય?
 “મુલક એકથી બીજે સફર કરવા ચાહે,
 “તો સામાનની તૈયારી આગમજથી થાય.
 “જરૂરી લુગડાં, લત્તાં, પાણી, અનાજ,
 “તથા પૈસા રસ્તાની ખરચીને કાજ,
 “એ વતરોગે જોઈતો કરતો સરંજમ,
 “લેવાય છે રસ્તા વાસ્તે સાથે તમામ.
 “પણ કરવી છે સફર જે અંતને આખર-
 “આ જગથી તે જગ તલક પ્રાણુની સફર-
 “કશું બી કંઈ રાખ્યું તે માટે તૈયાર?
 “છે કાણુ એ સફરમાં મદદે પ્હોંચનાર?
 “ઓ અર્દા વિરાડાં ધર હું કહું તેપર ધ્યાન,
 “હંમેશગી-સફર કાજે શું સરસામાન
 “કરી રાખવો તૈયાર તેનું કહું છું ધ્યાન.

“તુજ ચારીએ પ્હોંચશે જે દોસ્ત તે ખોદા,
 “પણ દોસ્તી મેળવવા તું તેની સદા
 “ધરી રાખજે ખોદાઈ રાહ એસ્તવાર,
 “મક્કમ રાખી એતેકાદ, મક્કમ વિચાર.
 “રસ્તા :વાસ્તે ખોરાકી જોઈએ જે જે,
 “તે શ્રદ્ધા, આશા, યાદ બલાં કામની, છે.
 “બદન તો છે તુરી ને જાન છે અસ્વાર,
 “ખોરાક જોઈએ એમને તે સવાયનાં કાર.
 “ન કાણુમાં અસ્પ રહે જો નબજો સવાર,
 “હોય અસ્પ નબજો, સવાર કેમ પામે કરાર?
 “સંભાળ રાખવી પડે છે તેથી હરવાર,
 “કે સાશ્વત હોય ઘોડો. ને તેમજ અસ્વાર.
 “આત્મિક અર્થે એ મુજબ, ઓ અર્દા જાણુ,
 “સવાયના કાણુમાં જોઈએ તન ને પ્રાણુ.
 “જો અસ્વાર ન રાખે પોતાની સંભાળ

“પણ રાખે વધુ પોતે અરપની જંગલ,
 “જગત તેને હસશે. પ્રથમ પરવરેશ
 “બદન કરતાં આત્માની જોઈએ હમેશ.
 “ઓ વિરાઈ! અહુરમઝદ પાક મેહુરબાન
 “ફરમાવે છે આદમને આ બે ફરમાન:-
 “પ્રથમ, પાપ હરગેજ ન કરવું કબી,
 “બીજું જે અનાંત તેણે કૃપા કરી
 “છે આદમ પર બક્ષેલી બક્ષેશ બુલંદ,
 “તે કાજ રહેવું હરદમ તેના શુક્રમંદ.
 “વિરાઈ! કર જગતમાં તું આ આશકાર,-
 “તજો ઠાલી મળહ, છોડો અહંકાર.
 “નથી માલ મિલકત લઈ જવાં સાથ,
 “સવાબ કે ગુનાહો બસ આવશે સંગાથ.
 “કરેલાં હોય ગેતીમાં નેકીનાં કામ,
 “મિનોઈમાં તે પ્રમાણે મલશે ધનામ.
 “શુરઝીગર કે બાદશાહ, ગરીબ કે જરદાર,
 “સવાબ મુજબ સૌ પામે ઈજ્જત આ દ્વાર.
 “તેં ખુદ તારી નજરે દીડો અહેવાલ
 “છે કેવાં સર્વે અહિંયાં સુખરૂપ ખુશાલ.
 “હોય ખીલતું જોયન ને જવાનીનો તોર,
 “હોય આસુદું અંગ, બન્ને બાબુમાં જોર,
 “આદમઝાદ સમજે રહેશે જાવેદાન
 “જમીન, જર, ધરબાર, કૌવત ને માન;
 “સદા રહેશે બાગો લીલા શુલઝાર,
 “હમેશાં રહેશે દ્રાક્ષ-વેળ મેવાદાર.
 “રે વિરાઈ! આપ તું સમજ સર્વને
 “તજો એ વિચાર ને છોડો મર્વને.
 “છે ઠાલા ને જોખમથી ભર્યાં આ ખ્યાલ,
 “ઝટ ઉડી જશે સહુ એક સ્વપ્ના મિસાલ,
 “એવો બોધ દેજે અદાં નેકફાલ.

“આખર કરમાઇ જાય છે ખીલી ગુલચમન,
 “તે બોધ દે છે—જે નથી લેતું કોઇ જન—
 “જગતખી પસાર થઈ જશે એ પ્રમાણ,
 “ન રહેવાનું કામ કશું જાણેદાન,
 “સિવાય પાક પરવરદેગાર મેહુરબાન.
 “ખોદા ઉપર તે વાસ્તે બસ બાંધવો ખ્યાલ,
 “ખોદાવદે રાસ્ત, દાવરે એમિસાલ.
 “નથી કોઇ મળહ ખાલી બસ દુઃખ વગર,
 “છળજત પુકે નિંદા, ને ગુલ કાંટા પર,
 “શરાબમાં ભરેલી છે મધુર લેહેઝત,
 “પણ જસ્તી પીતાં આવે દુઃખ, ફઝીહત.
 “જે ભોજન કદાપિ જો જસ્તી ખવાય,
 “તો દર્દ થઇ, હકીમ પાસ ફરજ્યાત જવાય.
 “અરે સાદું પાણીખી જસ્તી પીવાય,
 “તો તેથીખી ઉત્પન્ન દિલે દર્દ થાય.
 “શું ખાણીપીની, ઓરત, શરાબ મધુર,
 “હરેક યીજમાં અંદાજ તો જોઇયે જરૂર.
 “ન અંદાજ ઉપરાંત કશું કરવું કદી,
 “એઅંદાજ પુકે છે શિક્ષા ખડી.
 “અગર ખાણું પીનું કીધું એવજન,
 “જે એઅંદાજ કીધાં એશ, અશરત, ચમન,
 “તો ખચીત તમામ સુસ્ત બને બદન,
 “વિરૂધ્ધ દીનનાં કામને મલે ઉતેજન.
 “જે કોઈ એઅંદાજમાં રહેશે ચકચુર,
 “તે બાતેલ થશે એહેસ્તદ્વારથી જરૂર.
 “વિરાદા આ ઉપરથી તું રહે ખબરદાર,—
 “હવસોને આપી જો છુટ હદ બહાર,
 “થવાની નથી તેથી ખોરમી બરપા,
 “જે હૈયામાં નેકાની લાગણી પેદા.
 “બધા માંજે દાદગર પાસે ફરજંદ,

“કબુલે છે અર્જ તેમની દાતા બુલંદ,
 “પરિણામ કેવું નિપજે છે આકિબત?—
 “જન્નલો, દરિઆ જેટલી રંજ, મુસીબત.
 “તે બેટા કે બેટી લે દુર્ગુણની રાહ,
 “ને માઆપની જાંદગી બનાવે સીઆહ.
 “કદી બેટા નિકલે ચોર, બદમાશ અતિશ,
 “ને બેટી પેશા પકડી નીચ ને નજસ,
 “નેક માઆપની વૃદ્ધ વયે લાજ લુટાવે,
 “બેઆબરમાં તેઓનાં સિર રગડાવે.
 “બનાવે છે મધમાખી મધ લેહેઝતદાર,
 “પણ રાખે છે ડંખ કુર ચટકા દેનાર.
 “રે લોભ, લાલચ, મોહ, મદ, જુરસા નાપસંદ,
 “છે ચાલુ જગતમાં ફેલાતા જોસબંધ.
 “તે કપાળ કિરતાર બક્ષે છે જ્યાર,
 “કાઠ ધણીને જર તેની ઇચ્છાનુસાર,
 “ન શુક કરે, રાખે ચાલુ હમેશ
 “વધુ, સેહેંકડો વાર વધુ, જરની ખાહેશ.
 “જુરા લોભથી આંખોથી નિંદ ઉડી જાય,
 “મદોનમત હવસો ન દાખી શકાય,
 “દરિદ્રતા હમેશની બસ હાંસલ થાય.
 “ધણા જીત્યાં કએકાઉસે દુન્યાનાં દેશ,
 “હજુ વધુ જીતોની રાખી ખાહેશ.
 “પ્રગાયું સર તેતું ગરીથી પુર,
 “ફતોહ કરે આસમાન એમ બન્યો મગર.
 “ભયંકાર શિકસ્ત તેણે કાધી હાંસલ,
 “સળ પાખો સખત એવી મુખાંધ બદલ.
 “છે સંતોષી મન સૌથી સુખી અકસર,^(૧૦)
 “પસંદ છે અહુરમઝદને સંતોષી નર.
 “નસીહત મેં આપી છે તને, અદા,
 “તે સંગ્રહી રાખી, તું દુન્યામાં જા,

“લાં એ માફ કરજે તું રૂડો ઉપદેશ,
 “ને એવીજ રીતે રહેજે તું પણ હમેશ.
 “પવિત્રાઇ ને સત્યની સાંધજે તું રાહ,
 “પરસ્તેશ અહુરમઝદની કરજે અદા.”

ધર્મની પાસખાની કરનાર નેક બાદશાહોવાળું બેહિસ્ત.

સરોશ કીધો તેનો બોધ હાં ખતમ;
 અમે વધ્યા આગલ, પહ્યાં મુજ અશમ
 ધણાંએક રહ, જેમનો સફેદ લેખાસ
 જરીકામ ઉમદાથી ગુથેલો ખાસ.
 ફિરેસ્તા અમરદાદ, આંવાં, આદર
 પડોસમાં લાં પહ્યા અમુને નજર.
 બિછાવેલાં રેશમની ગાદીથી તખ્ત
 પર હતાં બિરાજમાન રહો ખુશખખત.
 અમર પમરાટ અખ્ખરનો હતો ત્યાં કુલ,
 ખુશ ગોફતેગોમાં હતાં સર્વે મશગુલ.
 છાપ સંતોષનો દિસતો સર્વે મુખપર,
 હરેકે રહ સુખી પૂર્ણ પડ્યું નજર.
 બેઉ યઝદ હતા મારા જે રખેવાલ,
 મેં તેઓને પૂછ્યું, “સુનાવો અહેવાલ,
 “છેકાણુ જેમને મલ્યું છે આ સ્વર્ગ મકાન?”
 જવાબ મને મળ્યો, “આ તેમનાં રવાન
 “હતા જેઓ શાહો, અદલ, કાળજીમંદ,
 “ભલું જેમને રૈયતતું હેયે પસંદ.
 “ભલાઇ ને અશોઇનાં કીધાં સારાં કાર,
 “ખણાવી ધણી નેહર, ને કુવા, પન્યાર.
 “બધાવ્યાં કેટલાકે મુસાફર-મુકામ,
 “ને કેટલાકોએ ધર્મશાળા ઠામ ઠામ.
 “બનાવ્યા કેટલાકે કુલોના અમન,
 “ગરીબો ફરી હરી કરે અમન.

“ન જાણી જુજ કીધો ઝાડોનો નાશ,
 “ને કીધી પાક આતશની જાળવણી ખાસ.
 “ફરજ કીધી દીન આઇનની બધી અદા,
 “અહુરમઝદની પાક દીને ચાલી સદા,
 “ધરી પાક જરથોસ્તની શીખવેલી રાહ.”

પર:દુખભંજનોવાળું બેહેશત.

હજી વધતાં આગળ અમ પ્હોંચ્યા મકાન,
 ધણા જ્યાં મેં જુવસૂરત દીઠાં રવાન,
 ચહેરા જેમના રોશન ખોરશીદ સમાન.
 દીદાર તેમના ફેંકતાં કિરણુ ઝલેહદાર,
 ને અંગ પર હતો મિનોઈ વસ્ત્ર-શણુગાર.
 મિનોઈ તૂરમાં કરતાં હતાં ફરહર,
 જવાન સાલ સોલ જેટલી જણાય ઉમર.
 રોશન તેમના રોખસાર આક્રતાય રવેશ,
 પ્રગટ છાપ નિર્દોષપણુનો ખાલેસ.
 જુલંદ હતાં તેમનાં દીવાનખાનાં ખાસ,
 જ્યાં તૂરમંદ રોશનીનો હતો પ્રકાશ.
 દેમાગ મુજ થયું તર, થયું દિલ ખુશાલ,
 “આ કાણુ છે, મને કહો,” મેં કીધો સવાલ,
 “મિનોઈ તૂરના દરિઆમાં કરતાં ફરહર?
 “ભલાં કામ કીધાં શું તે કહો નામવર,
 “કે ભોગવે છે દરજ્જે ભારે અકસર?”

સરોશ બોલ્યો, “તેઓનાં આ છે રવાન,
 “ગરીબોને હતાં જેઓ સહાયવાન.
 “મદદ પામી એઓથી વિધવા મોહતાજ,
 “માખાપ વન બચ્યાંની લીધી એમણે દાજ,
 “કીધાં સંકટ દુઃખીનાં એઓએ કમ,
 “ધનામ પામ્યાં જ્યાં નવજવાન રહે હરદમ.
 “છે યાદગાર એઓની સર્વે બલાર્ધ

“ગરીબો ને દુઃખીનાં હૈયે કાતરાઈ,-
 “ગરીબો કે જેઓને દીધેલાં દાન,
 “અભાગ્યાં કે જેમને થયેલાં સહાયવાન.
 “વળી વિધવા રંક અને આપ વનનાં આળ
 “હતાં જેમનાં એઓ ઉદાર પ્રતિપાળ,
 “ઉદારતાથી કાપાં જીગર જેમનાં શાદ,
 “છે તેઓને હૈયેખી એઓની યાદ.”

અર્દાવિરૂદ્ધ ખોદાના શુકાના કરે છે.

મુજ સાથી ફિરેસ્તાઓએ કાધું જાહેર
 હું જોઈ ચુક્યો ભેદ અધાં મેહેસ્તનાં આખેર.
 ઉભાતાં જીગરથી હું ખોલ્યો કલામ,
 “આહ! શું ખુશ થયો છું હું જોઈ આ તમામ!
 “આહ! આવી ભલામનો કેમ માનું આભાર!
 “છે શુક ખોદાના હજારો હજાર.
 “જે કામ અર્થે આવ્યો હું આ મિનોઈ જહાન
 “તે દાદારની મેહેરે પાર પડ્યું આસાન!
 “અદનમાં હશે મારા જ્યાં સુધી દમ,
 “ભરીશ હું ખોદાઈ રાહેજ સાબુત કદમ.
 “અશોષનો તરીકા હું જાળવીશ સદા,
 “સદા દીને જરથોસ્ત પર જાનથી ફિદા.”

ભાગ પહેલો સમાપ્ત.

અર્દાવિરાઙ્ નામું.

ભાગ બીજો.

પ્રસ્તાવના.

(લખનાર—શેઠ જેહાંગીર જમશેદજી વીભાદલાલ,
એમ. એ., એલ એલ. બી.)

શેઠ જેહાંગીર બરબોરજી સંજનાએ આપણા પાક મજહબનો સારો અભ્યાસ કર્યો છે અને તેઓએ નોકરીમાંથી ફારેગ થવે પોતાના એવા અભ્યાસનું પરિણામ કામના કાયદા અર્થે જાહેરમાં આણી પોતાના પુરસદના વખતનો સદુપયોગ કર્યો છે. કેટલાંક વર્ષની વાત ઉપર ભાઈ જેહાંગીર સંજનાએ જાણીતાં અર્દાવિરાઙ્ નામાંના એક ભાગનો ગુજરાતી ભેતોમાં તરજુમે કરી બહાર પાડ્યો હતો. હાલમ એઓએ એજ નામાંનો બાકીનો ભાગ, ધણીએક નોંધો અને જાણવાજોગ ટિકાઓ સાથે, પ્રગટ કર્યો છે.

જરથોસ્ત સાહેબના ગાથામાંનું આ એક અગત્યનું સિદ્ધાંત છે કે “અક્રેમ અકાર્ધ વંધઉહીમ અપીમ વંધહઓવે,” યાને, જુરાને જુર અને ભલાને ભલા આશીર્વાદ. પાક ગાથાનાં લખાણોમાં કરણીના અત્યુક કાયદાનું શિક્ષણ પયગમ્બર સાહેબે વારંવાર અને બાર સુક્રીને જાહેર કર્યું છે. માણસનાં સુખ અને દુઃખનો આધાર તેની પોતાની કરણી ઉપરજ રહેલો છે એવો પાક અહુરમજ્દનો ઈસાસી કાયદો અથો જરથુસ્ત સાહેબે ગાથાના લેખોમાં બહુજ અચ્છી તરારે આશકારા કર્યો છે. દાખલા તરીકે યજ્ઞસ્તેના ૩૦મા હાના

છેવટના ફકરામાં પોતાની વાચનને છેડે વધુરે વધુરાન સાહેબ ફરમાવે છે કે :—

“અય માણસો! સુખ તથા દુઃખ (બાબેના) આ નિયમ જે અહુરમજ્દે મુકરર કીધા છે તે તમે જાણો; તે એ કે દુષ્ટ પાપી માણસોને માટે લાંબા વખત સુધીનું દુઃખ ખમવું તથા અપો માણસોને માટે ફાયદા જેઓને લીધે (તેઓને) સુખ હોય છે.”

વળી પૃષ્ઠમાં હામાં ખુલ્લું કહ્યું છે કે :—

“જન્મે દુર્નિયામાં પાપીને તું શિક્ષા કરે છે તથા નીતિવાનને તું સુખ આપે છે.”

“જુરાને માટે શિક્ષા છે તથા જે કાઈ અપોષને ટેકા આપે છે તેને માટે સુખાકારી છે.”

હા ૩૩માં નીચલું લખાણ આવે છે :—

“અહુરમજ્દ તથા જેહેમન માણસોનાં કામોનાં પ્રમાણ મુજબ તેઓને સુખ બક્ષે છે.”

આ ફકરાઓ દેખાડે છે કે પાક અહુરમજ્દનાં અદલ રાજ્યમાં સુખ અને દુઃખની વેહેચણી આ જેહાન તેમજ મિનોઈ જેહાનમાં તેઓની પોતાની કરણી પ્રમાણે થાય છે અને કાઈને લેશભાર પણ ગેરધન્સાફ થતો નથી.

આ અમુદ્ય શિક્ષણને અદાંવિરાફનામાંથી ટેકા મળે છે, જેમાં નામાંકિત સાસાન્યાન પાદશાહ અર્દશીર બાબેકાનના અમલ દરમ્યાન અદાંવિરાફ નામના એક પહરેજગાર મોખેદ સાહેબ હોમનું પાણી પી મિનોઈ જેહાનમાં મુસાફરી કરી પાપીઓની શિક્ષા અને સવાબીઓનાં સુખનું ગ્યાન આપે છે. જુદાં જુદાં પાપો કરનારાઓને જુદી જુદી જાતની શિક્ષા અપાતી મોખેદ અદાંવિરાફ જાહેર કરે છે.

ગુજરેલાંઓ પાછળ રૂદન કરવાથી તેઓના માર્ગમાં કેટલી મુશ્કેલી નડે છે તે દેખાડતાં અદાંવિરાફ સાહેબ જણાવે છે કે

ગુજર પામેલાં રવાનો પાછળ જેઓ આંસુ રેડે છે તેઓનાં આંસુઓ એક નદી સમાન બની જાય છે અને મરનારને તે નદી ઓળંગવાને બહુ મુશ્કેલી નડે છે.

આ અલંકારિક ચિત્ર શિખાડે છે કે મરનાર રવાનની જે કુદરતી ગતિ બહેસ્તનાં સુખ તરફ જવાની હોય છે તે ગતિમાં તેનાં સગાંઓ તથા મિત્રોનો વિલાપ ખલલ કરે છે અને આ દુનિયા તરફ તે રવાનને ખેંચેલું રાખી બહેસ્ત તરફ કુચ કરી જવાની ક્રિયામાં હરકત તથા ઢીલ નાખે છે. ગુજર પામેલાંઓ માટે સ્વાર્થ વિલાપ ન કરતાં તેઓનું બહેસ્ત મુકામમાં જલ્દી પોંહોચવું થાય એવી દુવા માગવાની જેઓ તેઓને ખરેખર ચાહતાં હોય તેઓની ફરજ છે, અને તે દુવા આશીનગાનની ક્રિયાની છેવટે જે શબ્દોમાં મંગાય છે તે શબ્દો “ રવાને ગરોથમાની બાદ! રવાને ગરોથમાની બાદ!”, એટલે, રવાન ગરોથમાન બહેસ્તમાં પોંહ્યો, એવી શ્રેષ્ઠ દુવા આપણુ સર્વેએ આપણાં ગુજર પામેલાં વહાલાંઓ માટે અંતઃકરણના પ્રભુ જ્ઞેશ સાથે ગુજરવી જોઈએ છે, અને આપણને જે ખોટ ગઇ હોય તેનો સ્વાર્થ વિલાપ કરી મરહુમના માર્ગમાં નાહકની મુશ્કેલી નાખવી જોઈતી નથી.

ગુજર પામેલાં રવાનોને તેની સારી યા બદ કરણી પ્રમાણે એક ખુબસુરત યા કદરૂપી ઓરતનો મિનોઇ જહાનમાં મેલાપ થાય છે એ વાત હાદોખત નુસ્કના અવસ્તામાં આવે છે, અને તેને ટેકા આપનાર રવાનની કેરદારનું ખ્યાન અદાવિરાફના શબ્દોમાં વાંચવા લાયક છે. આ જીંદગીમાં કરેલા નેક વિચારોનો જથ્થો મિનોઇમાં એક સુંદર ઓરતનું સ્વરૂપ લીએ છે, જ્યારે ખુરા વિચારોનો જમેલો એક કદરૂપી નાર તરીકે રવાન સાંમે જાહેર થાય છે. વિચારરૂપી કરણીથી મિનોઇ પદાર્થમાં બનેલો આ આકાર સારી યા બદ કરણી પ્રમાણે ખેંચાણુકારક યા ડરામણી ઓરતનું સ્વરૂપ ધારણુ કરતો અવસ્તામાં તેમજ અદાવિરાફ નામામાં દેખાડવામાં આવ્યો છે.

માસીક માંદગીમાં આપણાં દીની ફરમાન મુજબની જે પરહેઝી જળવવી જોઈએ તે ન જળવનાર બાનુઓની સખત સિક્કા દેખાડી છે.

આજના વખતમાં ઈંગ્લેન્ડની વાંદર નકલ કરનારાં અને ફાયદાકારક જરથોશ્તી તરીકેતોનો ત્યાગ કરનારાં બાનુઓ માટે આ ચિતાર બોધ-દાયક ગણાવો જોઈએ. પાણી તથા આતશના સંબંધમાં ઓરતોએ આ હાલતમાં ધણી સંભાળ લેવી જોઈએ તે વાત અર્દાવિરાફનાં બ્યાનમાં જોશબર બાહેર આણુવામાં આવી છે.

કગારા ધંધાદારીની શિક્ષા પણ સખત દેખાડી છે. હુમતનાં નેક ફરમાનનો ભંગ કરી જોઓ જુહું બોલી, ખોટાં વજનો રાખી, બીજાને છેતરી પૈસો પેદા કરે તેઓને મિનોઇમાં શિક્ષા ભોગવવી પડે છે એ ખ્યાલે આપણુ સર્વેને ધણુ સાવચેત બનાવવા જોઈએ છે.

પવિત્ર આતશ ઉપર નસો લાવનારની શિક્ષા પણ આપણાં હમદીનો માટે બોધદાયક નીપજશે એવી આશા રાખી શકાય.

એક પાપી શખ્સનું એક પગ શિવાય આખું શરીર દુઃખમાં ગીરફતાર હતું એ ચિત્ર એક સુંદર બોધ રજુ કરે છે. આ શખ્સે પોતાની જીંદગી પાપી કર્મમાં કહાડી હતી, પરંતુ એક વેળા એક ઘેટું જેને બાંધેલું હતું તે પોતાની પાસેના ચારાને પોંદોચી ન શકવે ટવળતું હતું, તેની ઉપર દયા કરી તે શખ્સે પોતાના એક પગ વડે તે ચારો તે ગોસ્ફંદની નજદીક કરી તેને ખાવાની બેગવાઇ કરી આપી હતી. આ નેક કામને લીધે તેનો એક પગ દુઃખથી નિરાળો અર્દાવિરાફે જોયો. આ અલંકારી ચિત્રમાંથી શિક્ષણ મળે છે કે ખુદા પાકનો ઈન્સાફ બહુજ બારીક છે. એક શખ્સે આખી જીંદગી બદકારીમાં ગાળી હોય અને ફક્ત એકજ નેક કામ કર્યું હોય તો કુદરત જેમ તેનાં બદ કાર્યો માટે દુઃખ આપે છે તેમ તેનાં એક પણ નેક કામનો બદલો તેને મળે જીજ. મતલબ કે પાપી કર્મ માટે દુઃખ ખમવું પડે છે ખરું, છતાં જેટલાં પણ નેક કામો—એક પણ નેક કામ—થયાં હોય તેનો સુખવાસી બદલો કામનાં પ્રમાણમાં મિનોઇ જહાનમાં રવાનને મળે છે.

અર્દાવિરાફને જે દેખાવો દેખાડવામાં આવ્યા હતા તેને જો આપણે અર્થસુચક ચિત્રો તરીકે લઈએ તો તેમાંથી નીકલતો બોધ

દેખીતોજ છે, અને તે આજ કે મરણ પછી પાક અદુરમઝદનો અદલ ઇન્સાફ બારીકમાં બારીક રીતે કામ કરે છે, અને ગુનાહલ્લયાં કામોનાં પ્રમાણમાં જેમ રવાનને દુઃખ ભોગવવું પડે છે, તેમ સવાબનાં કામોનો સુખવાસી બદલો પણ તે કામોનાં પ્રમાણમાં રવાનને મળે છે. એક જીંદગીમાં થયેલી નેક યા બદ કરણી ચોક્કસ હદવાળી હોવાથી, મરણ પછી મળતાં સુખ તેમજ દુઃખની તે કરણીનાં પ્રમાણમાં હદ હોવીજ નોંધએ, અને તે હદ જળવાવેજ ખરો ઇન્સાફ મળેલો કેહેવાય. આ હદ પુરી થવે રવાન ફરી ગેતીમાં જન્મ લઈ પોતાની મુસાફરી ચાલુ કરે છે અને અનેક જીંદગીઓ મારફતે બીને સદાબરી મારી નાખી અપોધમાં સંપૂર્ણ રીતે સ્થાપિત થઈ ઓખતગી યા મુક્તિ મેળવે છે અને હમેશગીનું સુખ ભોગવવું થાય છે.

ભાઈ જેહાંગીર સંજનાએ અદાવિરાફનામું સારાં સ્વરૂપમાં પારસીઓ સમક્ષ રજુ કરવાને જે શ્રમ લીધો છે અને સરળ અને સાદી બેતબાજી મારફતે અદાવિરાફના અનુભવો આપણુ સમક્ષ વાંચવા લાયક આકારમાં રજુ કર્યા છે, તે માટે એમને શાબાશી ઘટે છે.

પાક અદુરમઝદ તરફથી જે પયગામ અદાવિરાફ સાહેબ લઇ આવે છે તે વાંચવા જોગ છે અને તેમાં અવસ્તાતું જણીતું શિક્ષણ “અએવો પંથાઓ યો અપહે—વિસ્પે અન્યેશામ અપંથામ,” એટલે “માર્ગ એકજ છે અને તે અપોધનો છે, બીજા સધળા માર્ગો ખોટા છે” તે બહાર આણવામાં આવ્યું છે, અને એકવાર ફરી અપોધમાંજ ઉત્તમ સુખ છે એવું ખાસ જરથોસ્તી ફરમાન જગજહેર કરવામાં આવ્યું છે. ભલી દીન જરથોસ્તીની અનેક બુલંદીઓમાંની આ એક બુલંદી છે કે તેણે બીજા સધળા માર્ગોને ખોટા જણાવી અપોધનાજ માર્ગને ખરો જહેર કર્યો છે, અને અપોધ વિના ખોદાતાલાને પોંદોચી શકાતું નથી એ અગત્યની બાબત ઉપર ભાર મુક્યો છે. ધણાએક જરથોસ્તીઓ ટુકડા રસ્તો શોધવા ખાતર અને અપોધ મેળવવાની મહેનતમાંથી બચવા સારૂ અધિરા બની જઈ આસનો મારફતે, યા પ્રાણાયામ—દમ છુટવાની ક્રિયા મારફતે આગળ વધવાની તજવીજ કરે છે, પણ આયંદે તેમાં તેઓ ખતા ખાય છે, કારણ કે બીને મારી

અંતઃકરણને સુધ્ધ કર્યા વિના ખુદાતાલાને પોંહચવાના માર્ગમાં ખરેખર આગળ વધી શકાતું નથીજ.

ભાઈ જેહાંગીર સંજનાએ અદ્વાવિરાફનાં શિક્ષણો સરસ આકારમાં રજુ કરવા ઉપરાંત ઘણીએક ધાર્મિક બાબદોની સમજણ આપી છે અને આપણા બુલંદ મજહબ અને આપણી વહાલી કોમના સદગુણો માટેના જાણીતા શખ્સોના અભિપ્રાયો ટાંકી વાંચનારનાં દીલમાં ધાર્મિક આસ્થા તથા કોમાભિમાનનો વધારો કરવાની તારીફ લાયક કોશેશ કરી છે, જે માટે એમને ખરેખર ધન્યવાદ ધટે છે. એમનાં બહોળાં વાંચણ તથા ધાર્મિક જીવસાનો અચુક પુરાવો એમનાં લખાણોમાં મળે છે અને એક સાચા દીનદાર જરથોસ્તી તરીકે એમને પુરવાર કરે છે.

એમનું આ પુસ્તક પારસી ધરોમાં 'વંચાવું' ધટે છે. તે વાંચવે જરથોસ્તીએને ફાયદો થશે, અને તેઓનાં ધાર્મિક હિમાનમાં વધારો થઈ કોમી જીવસો વધશે એવી ખાતરી આપી શકાય.

અર્દાવિરાઈ નામું.

ભાગ બીજો.

આંસુઓની નદી—ગુજરેલાં પાછળ રડન કલાપિટ
કરવાં ધર્મ વિરૂધ્ધ છે.

સરોશ તથા આદર ફિરેસ્તાઓ સાથ
ખલાસ કીધી મેં બેહુસ્તોની મુલાકાત.
પછી બોલ્યા તે ફિરેસ્તાઓ અશરાફ,
“તું” જોશે હવે અશો અર્દાવિરાઈ,
કેમ પાપી રવાન તેની થતાં કળ,
હાં આવીને ભોગવે છે ધટતી સળ.”
પકડ્યો તેઓએ એકેક માહારો હાથ,
ઉતાવળે ઉતર્યો હું તેઓની સાથ.
અમો ત્રણડે જઈ પુગ્યા એક જગો પર,
એક મોહોટી સરિતા જ્યાં પડી નજર.
સરિતા દીસે જાણે દોઝખનો ગાર,
ઉંડાઈમાં નવ નેજ* ને ગંધનો ભંડાર.
તે ગંધીલી નદીમાં જોયાં રવાન
તણાતાં, ઝીકાતાં, હેરાન, પરેશાન.
ભુરાં બખતની તે આપડાં કરતાં ફરિયાદ,
પોકાર કરતાં “દાદગર! અમારી લે દાદ.”
પવનના સુસવાટામાં અટવાય અવાજ,
ન ધાય કોઈ મદદે ધરી દીલે દાઝ.

* એક નેજ અથવા ભાલાની લંબાઈ ૭ ફીટની ગણાય છે.

અસંખ નજસ જીવડાથી ઉભાય નદી,
 જે રહેને ઠરવા નહીં દે એક ધડી.
 તે ગંધ મારતાં પાણીના રોહમાં તણાઈ,
 રવાનો દુઃખી દીલથી કકળે ચિચવાઈ.
 તે આપડાંનાં દુઃખ જોઈ મને લાગ્યું દુઃખ,
 ને સાંભળી કલાપિટ મુજ કુમલાયું મુખ.
 મેં કાઢ્યો માહારા રાહબરોને સવાલ,
 “છે કાંય આએ રવાનોના આવા અહિં હાલ?
 “એ રહો છે કાણુનાં અહિં થતાં હેરાન?
 “કાઢ્યાં કાયાં પાપ કે એમ છે પરેશાન?
 “ધરાવે છે નામ શું સરિતા સિઆહ?
 “જણાવો મને યજ્ઞો આલીંગહ.”
 સરોશ મને આપ્યો એવો ઉત્તર,
 કે “જાણુ અર્ધવિરાદ, ભલા અશો નર,
 તુ જોય છે અહિયાં જે નદી ભયંકાર,
 તે લોકોનાં આંસુથી થઈ છે ચિકાર.”^(૧૧)
 ગુજર જ્યારે પામે છે આદમીઓ કાઈ,
 કલાપિટ કરે છે સગાં વહાલાં રોઈ.
 પણ મુઆઓ પાછળનો શોક અધટિત
 ગુનોહ ગંભીર ગણે છે હોરમજદ ખચિત,
 એ લોકોની મુખાંધથી નદીનાં આપ
 વધુ વધુ ચહડે છે જોશમાં શેતાપ.
 ખેશાવદો ખેરવે છે આંસુ રડી,
 તે આંસુથી ઉભરાય છે જ્ઞાની નદી,
 અને તેના રોહમાં રવાનો તણાઈ
 જરાક ખી કરાર વિના જાય છે પછડાઈ.
 જે પામ્યાં ગુજર તેમના આત્માને કાજ
 છે બંદગી કરવી એક સારો એલાજ.*

* આ બાબતમાં પાછળ “વિરાદ” ગરોધમાન બેહુશમાં જઈ ત્યાં હોરમજદનો
 અવાજ સાંભળવો” એવાં મથાળાં તળેનો જડા પેરાગ્રાદ જુઓ.

કચ્છ થાય છે બંદગી દાદારને બાર,
પણ રૂડન કલાપિટ છે મહા પાપી કાર.
ખોદાવંદના ઈન્સાફ પર રાખવો વિશ્વાસ,
મનુષ્યને નહીં થવું જોઈએ નિરાશ.
જો વિશ્વાસ ખોદા પર, તો શોકતું શું કામ?
રૂડન જેમ કરે તેમ રવાન ખોદે આરામ.”

પાપી રવાનની બદ કેરદાર.

મુજ રાહબરો લઈ ગયા હવે મને
મરણ ને જીવનના પૂલ ચિન્નવત કને.
એ પૂલની તલેટીએ જોયો એક ખંડ,
અંધારો તમામ ને બીલકુલ નાપસંદ.
મેં દીડું રવાન એક ધણું ચિંતાતુર,
જે ખાકી જગતથી અહિં આવેલું દૂર.
“છે કાણું રવાન આ?” મેં કીધો સવાલ,
સરોશ ખોલ્યો, “અર્દા, તું સાંભળ અહેવાલ.
ગુજ્યાં પછી પેહેલી ત્રણ રાતો વેર
રવાન પાપી ભોગવે છે મહા કષ્ટ, કેહેર,
જે કષ્ટ એવાં તીક્ષણ કે જીવતાં જીવત
અનુભવ્યાં હોય નહીં એણે કાંઈ વખત.
અરે એણે ભર જીંદગાની અંદર
હોય વેઠેલાં, ભોગવેલાં, દુઃખ એકંદર,
તમામ તેટલાં ને તેથી બી જાસ્તી દુઃખ
આ ત્રણ રાતમાં ભોગવે છે તે અહિં અચુક.
એક પાપીએ જે જગ્યે છોડ્યો હોય જાન,
ત્યાં ગાફિલ ભટક્યા કરે છે રવાન.
પોકારે છે દુઃખ્યારેં રે શું કરે?
પનાહ મળને આપે કાણુ? ક્યાં હું ફરે?”

હવે જખરો ગંધ મારતો વા વાયો ત્યાં,
જે દોઝખની હદથી ડુંકારી આવ્યો ભાં.

કુંકાવા જેવો લાગ્યો તે વા નજીસ,
રવાનો દૂર નાઠાં કરી ચીસાચીસ.
જણાઇ વાવિઝોડાંમાં કદરૂપી નાર,
સડેલી, ગંધ મારતી, બદસિકલ અપાર.
ગરૂનાં જેવાં નખ, ને આંખો લોહીયાળ,
ને દાંત તેના હાથીના જેવા વિકાળ.
તમામ હાડકાં ગુંટણનાં નીકળેલાં બહાર,
ને મુરડાળ ભંગ એવી કે છુટે ધિક્કાર.
બિહામણી હતી તે, ગલીચ ને કંગાળ,
તમામ દીલ પર દાઘા ખર્જસ્તર મીસાલ.

રવાન પાપી જોઈ આંખે ભયંકર આકાર,
ઝટ નાહાસી જવા ત્યાંથી થયું તૈયાર.
પણ ગગડાટ જેવી પાડી તેણીએ ભ્રમ,
“સખર! નહીં તું નાહાસીશ દયાવીને દુમ.”

રવાને ધુળ પડી કાઢો સવાલ,
“અરે કાણુ છે આવી તું બેડોળ વિકાળ,
કે જોયું નથી દેહેસ્તનાક તુજ સમાન
તમામ ખાકી આલમમાં ઉમ્મ દરમ્યાન?”

જવાબમાં એમ બોલી તે કદરૂપી નાર,
“અભાગ્યા પુરૂપ! હું છું તાહારી કેરદાર.
હું સુરતે હતી રૂપાળી રૂપવંત,
તું સારો ને નિર્દોષ હતો જ્યાં પર્યંત.
પણ જ્યારથી તે રાખ્યા બદ આચાર વિચાર,
થઈ બેડોળ ને રોગીષ્ટ હું તાહારી કેરદાર.
તું જેમ જેમ દુરાચારી બનતો ગયો,
દેખાવ માહારો તેમ તેમ બદસુરત થયો.
દરન ને ધજશને બીજાં જણુ કરે,
ને ગાયો ને ગોસ્પંદતું રક્ષણુ કરે,
ને પાક દાદાર હોરમઝદનાં ભજે ભજન,

ને આખ, આતશ, ઓરવરની રાખે જતન,
તથા લે ખીજ નેક પેદાશની સંભાળ,
તો તું તેથી ઉલટો જાંધી ચાલતો ચાલ.
હે પાપી, અધર્મી, ને છુરા પુરૂષ!
બસ દેવ-પસંદ કાર્યો તેં કીધાં ખસુસ
કોઈ દૂરનાં કે નજદીકનાં જે આવ્યાં હોય,
ને કરે મેહેમાનદારી તેઓની કાય,
ને દે તેમને ઘટારત બક્ષેશ ને દાન,
તો તું તેથી ઉલટો, નહીં જળવી સ્વમાન,
બખીલ થઇને કરતો તુજ દરવાજા બંધ,
બસ પૈસાના લોભમાં તું ચકચુર ને અંધ.

‘રે મોહોત બાદ હિસાબનો હોય લેનારો કાણુ?
‘ને મોહોત પછી ઇન્સાફનો દેનારો કાણુ?
‘રે હોય શાની મુવાંઓની રીસ્તાખીઝ?’ (૧૨)
‘ગુજર્યા પછી શાની ન્યાય જેવી ચીજ?’—
જે આમ રાખે ફાકો તે છે મૂર્ખ ને અંધ,
છે સત્ય હકીકત પર આંખ તેની બંધ.
તું જીવતો હતો ખાકી દુનિયામાં જ્યાર,
ગણતો હતો તું ધણો પૈસાદાર.
મગર તું અહિં આવ્યો છે લઇ ખાલી હાથ,
શું એક પુટી દમડી ખી લાવ્યો છે સાથ?
જમાવેલું ધન તાહાઈ જશે બરબાદ,
ન દઇ તને દુઆ કોઇ કરવાના યાદ.
ઓલાદ આપશે તને બદદુઆ હંમેશ,
હા, હોય છે દુરિજનનો ફેજ આ રવેશ.
તું મજબૂત સપડાયો છે ચુંગાલમાં મુજ,
સળમાંથી થશે નહીં છુટકારો તુજ.”

રવાનને તે કેરદારે ઝાલ્યું મજ્જમ,
ને ગઇ ધસડી ચિન્વત પૂલ તળે એકદમ.

અશો લોકને ચિન્નવત બહુ પોહોળો દેખાય,
 પણ પાપીને તલવારની ધાર સમ જણાય.
 રવાને ઘણી કીધી નાહાસવા તજવીજ,
 પણ છોડ્યું નહીં કેરદારે તેને હરગીઝ.
 એક ધક્કો તે કેરદારે મારતાં સમેત,
 રવાન ગબડી પડ્યું ઝટ દોઝખમાં હેઠ.
 બનાવ્યો આ દેખાવે મને ગમખાર,
 ને દુઃખ્યારાં દીસે હું નીકળ્યો બહાર.

અઝીમ ગુનેહગારોનાં રવાન.

સરોશ તથા આદરે ઝાલ્યા મુજ હાથ,
 સલામત આવી પુગ્યો હું તેઓ સાથ,
 એક એવી જગોએ જે સાંકડી હતી,
 અંધારી, ગંધીલી, ત્રાસદાયક અતિ.
 ત્યાં પંથરાયલો હતો બસ પુરો અંધકાર,
 હવા થયલી ધુંવાથી પુરી ચિકાર.
 ખરેખર જગો બહુ બિહામણી હતી,
 સરદ, સાંકડી, સિઆહ, ડરામણી અતિ.
 ન પકડે કાઠ હાથ તો ચલાઈ નહોં શકાય,
 ને દુર્ગંધી એવી કે ગળું ગુંગલાય.
 તે ગાર માંહે હત્યાં ટોળેટોળાં રવાન,
 અંધારાં ને સરદીમાં સઘળાં હેરાન.
 દરેકે રહ એમ સમજે હ્યાં એજ એકલું છે,
 ન કાઠ બી બીજું રહ ત્યાં જોઈ શકે તે.
 દરેકે રહ એમ શોકકારક મારે પોકાર,
 “અરેરે! છે કેવું મુજ બદબખ્ત અપાર,
 કે કેદખાના આવાં ડરામણાં અંદર
 બસ હુંજ એકલું છું ગીરફતાર સદંતર!”

ધુરાં ખર્ચસ્તરોથી ચાલુ હેરાન
 થતાં જોયાં મેં ત્યાંના સઘળાં રવાન,

ગલીય જીવડા, વીચ્છુઓ, સર્પ બેશુમાર,
રવાનોને કરતાં નિરંતર બેભર.
રવાનોનાં મોહ માણસ માફક જણાય,
પણ દર્દીથી બીજા ભાગ વળ એવા ખાય,
કે માણસના જેવા નહીં જરા જણાય,
બધાં મારે ચીસો, બધાં મારે હાય.

મેં પુછ્યું કે “એઓએ શા ક્રીધાં પાપ,
કે ભોગવે છે અહિં આવાં ઉત્પાત, સંતાપ?”

સરોશ મને આપ્યો આનો ઉત્તર,
કે “અદા! કરું છું હું તને ખબર,
અકુદરતી ગુનાહથી થયલા એ શ્રેષ્ઠ,
તે કારણે ભોગવે છે અહિં આવાં કષ્ટ.
નજીસમાં નજીસ જનવર કરતાં બદતર
એ દુષ્ટ પાપીઓના છે હાલ અખતર.
છે સખત સજા એમનાં મહા પાપ થકી,
તે કાયમ અહનીંશ રહેશે નક્કી.
વિરાડ! હાડમંદ દુનિયામાં તું પાછો જાય,
ત્યાં સમજવજો લોકોને હકીકત આએ,—
અકુદરતી કર્મ છે અઝીમ ગુનાહ,
તો તજજો સહુ લોકો એ મહા પાપની રાહ.”

માસિક માંદગી નહીં જળવનાર ઓરતનું રવાન.

હવે ગયો હું ત્યાંથી બીજો મકાન,
જ્યાં એક પાપી ઓરતનું જોયું રવાન.
ધણા દેવો હાજર જણાયા મને,
કે જે માંહેલો એક જઈ તે ઓરત કને,
નસા નજીસાતથી એક પ્યાલો ભરી,
પીવાડતો તે ઓરતને જબરાબ કરી.
સુગાધ સ્ત્રી પીવા અકરવકર કરે,
રે એકું એ પીણું કેમ ગળે ઉતરે!

પણ દેવો બહુ ધમકાવી ખુબ મારે મારે,
નજીસાત ફરજ મારી પીએ તે નાર.

મેં પુછ્યું “આ અબળાએ શુ કીધું પાપ,
કે આપે છે આમ એને દેવો સંતાપ?”

ફિરેસ્તાઓએ મને આપ્યો જવાબ,
“આ ઓરત હતી ઘણી પાપી ખરાબ,
સખબ કે એણે માસીક માંદગી દરમ્યાન
બળવેલું નહીં દીનતું ખુલ્લું ફરમાન.
ન ચોખાઈના કાનુનો પાળ્યા કોઈ વાર,
ન આબ તથા આતશથી દૂર રહી એ નાર,
એ ચીજો પવિત્રથી રહી નહીં પરહેઝ,
ને કરતી જે કરવું નહીં જોઈએ હરગેઝ.
આ ગુનાહ બદલ થયો દોઝખમાં ઠાર,
જફા જ્યાં ગુજરે છે દેવ જફાકાર.’

અશો શખ્સોને હેરાન કરનાર પાપીની સબ.

હવે આગળ ચાલ્યો હું યઝદો સાથ,
એક બીજી જગાની લીધી મુલાકાત.
ત્યાં જોયું અમોએ એક ઉંચું દરખ્ત,
કે જેના પર એક શખ્સનું રવાન કમબખ્ત
લટકતું હતું એક પગે નિરાધાર,
ને કેટલાએક દેવો લઈ છુરી ધારદાર,
ઉતારતા હતા તેનાં દીલ પરની ખોલ,
ન ગણકારી તેની દુઃખી રકારોળ.
ન કળતર ખમાય તેથી બાપડું રવાન
કરે આબુજી “રે ના કરો હેરાન,
અરે માફ કરો, બનો રહેમી લગારા!”
પણ રહેમી બને શાના દેવ જુલમગારા!

મેં પુછ્યું કે “એ શખ્સે શું કીધું પાપ
કે ભોગવે છે અહિં આ સંતાપ પરિતાપ?”

જવાબમાં સરોશે જણાવ્યું મને,
કે “હાડમંદ જગતમાં આ પાપી જણે
સતાવેલા બહુ, આપી રંજ તરેહવાર,
પરેસ્તારો હોરમઝદના, નેક, પહરેઝગાર.
એ જાલમને હતું એવું નીચ જનુન,
કે કેટલાંક અશોનાં કીધાં એણે ખુન.
એ ભુડો જે ઘાં શિક્ષા પામે છે તે
એ ભુડાની ભુડાઇતું પરિણામ છે.”

મને આ ખોલાસાથી આવી અક્કલ,
છે હોરમઝદનો ઇન્સાફ અચુક ને અદલ.

એક અઝીમ ગુનોહ કરનારનું રવાન.

અમો ત્યાંથી ઉતરી, ગયા બીજે સ્થાન;
અનેક દેવો વચ્ચે એક જોયું રવાન.
જમીન પર તેને પટકી વસ્તુ નજસ
ભચડતા તેનાં મોંહમાં દેવો ખવીસ.
ધણી અફડાતફડી કરે તે રવાન,
દયા માંગી કહે “રે ના કરો હેરાની”
પણ કાકલુદી ફેકટ, ફેકટ ચીસાચીસ,
કરી જખરી પાય તેને નસો નજસ.

મેં પુછ્યું “કાંય એને એમ નજસાત પાય?
ગુનોહ શો કીધો કે હેરાન આવું થાય?”

સરોશ ખોલ્યો “હતો એ મહા ગુનેહગાર,
અધમ, બ્રજ, ને નાપાકમાં નાપાક અપાર.
અતિશય અસ્વચ્છતાનું નિર્લજ્જ એક કામ
એ કરતો તેનું ભોગવે છે પરિણામ.”

હાદાર હોરમઝદ તરફ નિમકહરામી કરનારનું રવાન.

અમો જઈ પુગ્યા હવે બીજે મકાન,
જ્યાં કરગરી એમ ખોલતું હતું રવાન,

“ઓ! ભૂખે મરું છું, સુકાય છે મુજ હોટ,
રે દેઓ નાનનો દુકડો, કે પાણીનો ગોટ.”
તે પોતાના હાથે કરડતું હતું,
ને કરડેલું માંસ ગળી જતું હતું.

મેં પુછ્યું “એવું એણે કીધું થું પાપ,
કે ભોગવે છે ભાં આવા મોહોટો સંતાપ?”

સરોશે કહ્યું “એ છે નિમકહરામ,
હતાં એને ગેતીમાં સુખો તમામ,
નવાજેશ ખોદાથી મળેલી ખિસ્તાર,
ન કિંચિત પણ માન્યો તે વાસ્તે ઉપકાર.”^(૧૩)
ભરેલા રહેતા એના બધા ભંડાર,
પણ રંકને દાન દેવા ન કીધી કનવાર.
નેક ખોરદાદ, અમરદાદ, ફિરેસ્તા સખળ,
જે આપ્ય એને અન્ન ફળ પર છે મુવક્કલ,
તે નારાજ થઇ, જોઇ એની નગુણી ચાલ,
કરાવે છે અત્રે એના આવા હાલ.
નગુણા પર નાખે છે દાદાર ફિટકાર,
નગુણો ગણાય છે ધણો ગુનેહગાર.”

ભર્યારને બેવકા થયલી ઓરતનું રવાન.

મેં યઝદો સાથ ભર્યાં આગળ કદમ,
ને આવી પુડ્યા અમો એક ખીજી ગમ.
દેખાયું અમુને એક નારી રવાન,
ખેઉ છાતીથી લટકાયલું, દુઃખી, હેરાન,
તે કમકમી પાડતું હતું ચીસાચીસ,
સખ્ય કે ખર્વસ્તરો મલિન નજીસ
એનાં તન બદન ઉપર વળગી ચોપાસ
હેરાન એને કરતાંતાં દઇ ચાલુ ત્રાસ.

મેં પુછ્યું કે “કાણ છે આ ઓરત કંબાલ?
ને કાંય થાય છે એના ધુરા આવા હાલ?”

જવાબમાં સરોશ બોલ્યો “આ ગુનેહગાર
 ન પોતાના ખાવીંદને રહી વફાદાર,
 ને કાધો પતિવ્રતનો ભંગ વારંવાર,
 કે જે વાસ્તે પામે છે શિક્ષા અત્યાર.” (૧૪)

**ઉઘાડે માથે કે સુદરેહ કુસ્તી વગર ફરવાના તથા
 બીજા ગુનાહ.**

વધુ આગળ ચાલતાં એક આવ્યું મકાન,
 અમોએ જ્યાં ટોળાબંધ જોયાં રવાન.
 જેહાંગાર સાંપો ને બદ ખરવસ્તર
 હલાક તેમને કરતાં હતાં સરખસર.
 જે કાઢ મારે ડંખો, તો કાઢ મારે દાંત,
 રવાનોને આપે નહીં પળવાર નિરાંત.
 રવાનો કરે કકલાટ ને પાડે ચીસ,
 પથુ પીડ્યા કરે તેમને જીવડા નજીસ.

“કાઢાં એમણે શા પાપ?” મેં પુછ્યો સવાલ,
 સરોશ કહ્યું કે “આ રૂહો કંગાલ
 હતાં જ્યારે હાડમંદ દુનિયા અંદર,
 કસર એમણે તે વેળા કાઢી જળ્યાર.
 બધી દીને જરથોસ્તમાં છે ફરજયાત
 કે કુસ્તી સુદરેહ પેહેરી રાખવાં દીન રાત.
 મગર એમણે કાઢો એ ફરમાનનો ભંગ,
 નહીં સુદરેહ ને કુસ્તીથી સજીયાયું અંગ.
 વળી માથાં ઉઘાડાં રાખતાં એ ડગ,
 અને ફરતાં હરતાં બસ ઉઘાડે પગ,
 ન જળવેલી હાજત વખત તરીકત,
 ન પ્રાકીઝગી પાળેલી ધટતે વખત,
 બધી દીનનાં ફરમાન નહીં લાવ્યાં બળ,
 તે વાસ્તે અહિં ભોગવે છે એઓ સજા.
 વિરાહ જ્યારે તું અહિંથી પાછો ફરે,
 સમજ આપજે કાઢ આ ગુનાહ નહીં કરે.”

ભર્થારનો તિરસ્કાર કરનાર ઓરતનું રવાન.

અમો હવે જઇ પુગ્યા બીજે મકાન,
જ્યાં જોયું અમોએ એક સ્ત્રીનું રવાન.
તે એડીઓથી ત્યાં ટંગાયલું હતું,
અજબ રીતે બાપકું પીડાયલું હતું.
તે સ્ત્રી હાંફળી ફાંફળી ગભરાઇ ગઇ હતી,
ને ડોક પાછળ જીભ છેક ખેંચાઇ ગઇ હતી.
“ન થઇ હોય સજ્જ કોઇને માહારી કીસમ!”
એમ માર્યાં કરતી હતી પોકાર હરદમ.

સરોશ મને આપી આની સમજ,
“આ સ્ત્રીએ નહીં વર તરફ પાળી ફરજ.
ગઇ વીસરી કે પેહેલો છે હોરમઝદ દાદાર,
છે જરથોસ્ત બીજો, અને ત્રીજો ભર્થાર.
એ ભર્થારની સાંભે બસ થતી સરકશ,
ન આપતી જરા તેનાં કેહેવા પર લક્ષ.
એ ભર્થારનો સત્કાર નહીં કરતી હતી,
જરા જેટલો વહાલ પ્યાર નહીં કરતી હતી.
તેથી જ્યારે થઈ એની રજા કળ,
હાં આવવું પડ્યું સખત ભોગવવા સજ.
એ વાસ્તે, અરે અશો અદાવિરાદ!,
જણાવજો તું ગેતીનાં લોકોને સાદ,
કે ભર્થારનો જે નાર કરે તિરસ્કાર,
સજ તેને કરે છે કેવી કિરતાર.” (૧૫)

ડગારા ધંધાદારીનું રવાન.

જતાં બીજી ગમ, અમે જોયું રવાન,
જે દેવોના આગળથી હતું હેરાન.
ભરાવી એનાંજ ખોટાં માપોમાં ખાક
ગળાવતા એને દેવો, દઇ ધમકી ધાક.
અકરવકર કરી એ ચાહે છટકવા,
પણ દેવો કેમ દે એને સટકી જવા!

બસ ફટકા ફટકાવી તથા આપી ધાક,
ગળાવતા એને જબરદસ્તીથી ખાક.

મેં પુછ્યું “સળ એને આવી છે કેમ?”
જવાબમાં સરોશે કહ્યું મને એમ,
કે “ગેતીમાં ધધો એ કરતો હતો,
ને ખોટાં વજન માપ વાપરતો હતો.
ખરીદ વખતે વાપરે ખરાં તોલ ને માપ,
પણ વેચાણુ વેળા આપે જબરી ઉલટાપ.
એ દુધમાં ભેજે પાણી, અનાજમાં ધુળ,
ને તુકસાન ગરીબોને કરે ખીલકુલ.
હવે જ્યારે થઇ છે એ -શખ્સની કળ,
ભાં ભોગવે છે એ એની લાયક સળ,
કે કચરો એનાંજ જુઠાં માપમાં ભરી,
ખવાડે છે દેવો અહિં જબરી કરી.

જીલમગાર હાકમનું રવાન.

અમો છોડી એ કમકમાટનું મકાન,
ગયા ખીજ ગમ, જ્યાં એક જોયું રવાન,
કે જેને સીત્તેર દેવ સતાવતા હતા,
ને સાંપોના ફારડા લગાવતા હતા.
દરેક ફટકે સાંપો. ઝેરી તીક્ષણ દાંત
શરીરમાં ભોકે ને નહીં આપે નિરાંત.
હતી હાથો પગોમાં બેડીઓ સખ્ત,
ચીચારીઓ પાડે તે કદી કમબખ્ત.
કલાપિટ ને કલ્લા ફોકટના કરે,
ત્યાં ફાણુ એના વિલાપ પર કાનો ધરે!

“આ ફાણુ છે કે જે પર છે આવો આજબજ?”
મેં પુછ્યું, ને આખો સરોશે જવાબ,
કે “હાકમ હતો એ ધણો સીતમગાર,
બસ જીલમતની રાખેલી રીત અખત્યાર.

એ નિર્દય જીલમગાર ગુજરતો હરદમ
 એના મુલ્કની રૈયત પર ભારી સીતમ.
 ધણાકને એ લોભી જુઠા કરતો દંડ,
 ધણાકને કારાગ્રહમાં કરતો એ બંદ,
 ધણાક નિર્દોષોને મરાવતો એ માર,
 ધણાકને કરાવતો એ કૂર હાકમ ઠાર.
 ખોદાથી મળેલો એને અધિકાર
 કરી તેનો ગેરઉપયોગ એ જીલમગાર
 સગ્ન સહુને કરવામાં માનતો મગ્નહ,
 ન કાંઈની સુને અરજ થઈ દાદખાહ.
 ગરીબોની નહીં લેતો એ દાદ કશી,
 ન સાંભળતો કાંઈની બી ફરિયાદ કશી.
 જે દેહસ્તનાક શિક્ષા અહિં ભોગવે છે એ,
 તેના પરથી એમ ધડે લેવાનો છે,
 કે રૈયત સાથે હાકમ જેવી ચાલશે ચાલ,
 તેવા તેના નિશ્ચય અહિંયાં થશે હાલ.^(૧૬)
 આ જીલમની કારકીર્દી એવી હતી,
 કે લેશભાર દયાને એ પાત્ર નથી.”

નિંદાખોર, ચુગલીખોરનું રવાન.

જતાં ત્યાંથી છેટે, મેં જોયો અધકાર,
 ને દેવોની વચ્ચે એક રવાન લાચાર.
 ખેંચાયલી હતી તેની જીભ મુખથી બહાર,
 ને બાઝેલાં દીલ પર નીચ જીવડાં હગર.
 ગલીચ કાનખજુરા, ને વીચ્છુ અસંખ,
 ને સર્પો ને માંખીઓ દધ ઝેરી ડંખ,
 બસ આખ્યાં કરતાં હતાં બધો વાર ત્રાસ,
 કે જેથી હતું તે રવાન બહુ ઉદાસ.

સરોશે જણાવ્યું, “આ શખ્સ ગુનેહગાર,
 જે મેળવે છે અત્રે સગ્ન આ પ્રકાર,

તે યુગલીખોર, નિંદાખોર, બદકાર, હતો,
 ને લોકને અમર્યાં અથડાવનાર હતો.
 જે જીભ એની યુગલીમાં રહેલી ગુંટાઇ,
 તે જો કેવી જાય છે જ્યાં ખેંચાઈ તણાઇ.
 જણાવજે તું સર્વેને અર્દા અશો
 સળ પામશે આમ જો નિંદાખોર થશે.”

વિના કારણે ગાર્ખંદાનો નાશ કરવાનો ગુનાહ.

ગયા અમો વળી એક ખીજે મકાન,
 જ્યાં દેવો વચ્ચે જોયું મદ્દતું રવાન.
 તે બાપડાના અવ્યયો કાપી હરવાર,
 તે દેવો તેને કરતા હતા ખેળર.
 તે કળવાઇને માંગે ખોદા પાસે મેહેર,
 “રે માફ કર એ દાદગર, ના વરસાવ તું કેહેર!”

મેં કહ્યું સરોશને, “સુનાવો અહેવાલ,
 શું કારણસર થાય છે આવા એના હાલ?”

સરોશે સવાલનો કહ્યો એમ જવાબ,
 “આ પાપીએ કાધેલું પાપ એ ખરાબ,
 કે માણસના ખપ સાફ ગાયદોરો જે
 પેદા પરવરદેગારે કાધેલાં છે,
 તે કારણ વિના એ મરાવતો હતો,
 ને ગરકાયદે તેમને કપાવતો હતો.” (૧૦)

હતી દાલતે બખીલાઇ કરવાનો ગુનાહ.

ગયા અમ ખીજ ગમ, જ્યાં જોયું રવાન,
 શીકંનમાં હાથ પગથી કળ, ને હેરાન.
 હતા આસેપાસે કાંઈક દેવો હજાર,
 જે એને રીબાવી દુઃખ પાડતા અપાર.

મેં પુછ્યું સરોશને, “આ રવાન લાચાર
 શો ગુનોહ કરીને થયું તકસીરવાર?”

શું કારણથી ભોગવે છે શિક્ષા અહિં સખત,
ને થાય છે પરેશાન એ આપડું કમઅખત?"

સરોશ બોલ્યો, "એ મહા મખીયુસ હતો,
છતી દોલતે જ્યારે કંજુસ હતો.
રે પૈસાનો એને હતો એટલો ચસ,
કે પૈસા સંગરવામાંજ સુખ માનતો બસ.
ન દોલતનો એણે લાલ આપ્યો, લીધો,
ન સાચો પ્યાર એના પર કાઢ્યો કીધો.
એ છતે પૈસે રહ્યો મોહોબત વગર,
રહ્યો છતે પૈસે શુભ મોહોબત વગર.
પરોપકાર તે શું તેનું ધ્યાન ધર્યું નહીં,
ગરીબોને કશું બી દાન કર્યું નહીં.
છે જરથોસ્તી દીનમાં અગતનું ફરમાન
કે કરવાં સખાવત તથા ધર્મ દાન."^(૧૮)
પણ એ શખ્સ બસ પૈસાનો થઈ પરેસ્તાર,
ન ચાલ્યો આ ઉમદા ફરમાન અનુસાર.
ન માનવી કે કિરતાર તરફની ફરજ
બળ લાગ્યો એ મખીયુસ બેસમજ.
એ દગદર પુરૂષ જ્યારે પામ્યો મરણ,
તણ આવતું પડ્યું સહુ સંગરેલું ધન.
જમાવેલી એણે જે દોલત બિસ્વાર
ઉડાવે છે ખેશીઓ બીનઅખિતયાર.
એ જીવતો હતો ત્યારે એટલો અપાર
હતો એમણે એના બણી તિરસ્કાર,
કે એનાં મરણ બાદ કુલ એની મીલકત
એ સહુએ વેહેંચી લીધી, પણ કાઈ વખત
નથી કરતાં એને બલા ભાવથી યાદ,
ને ગંજ માટે રંજ એની ગદ કુલ બરબાદ.
એવા મખીયુસને સજ થાય છે જે,
ઓ અદાવિરાદ! તે તે અહિં દોઠી છે."

એ દુઃખી પર રહેમ મને છુટી ધણી,
કે મળ્યાં ધન માલનો એ માતબર ધણી
ન ગેતીમાં પામેલો પ્યાર કે કરાર,
ને અત્રે બી થાય છે એ આવો હાડમાર.

**એક આગસુ મર્દનું રવાન, અને ગોસ્પંદને ચારો
નાખવાનો બદલો.**

જતાં આગળ, પડ્યો અમુને નજર
એક દેખાવ વિચિત્ર, અજબ ખરેખર.
રવાન જોયું અમે કે જોતું બદન
(એક પગ શિવાય) પીડાતું હતું તદન.
ગલીય ખર્વસ્તરો ને જીવડા અસંખ
સતાવતાં હતાં તેને દઈ ઝેરી ડંખ.
મગર પેલો પગ હતો ચોખ્ખો તદન,
કે જ્યારે હતું દર્દી બાકીનું તન.

મેં જોઈ આવું વિચિત્ર, કાઢ્યો સવાલ;
ને મને સરોશે જણાવ્યો અહેવાલ,
કે “આ શખ્સ ભાં ભોગવે છે આવી સળ,
સખખ કે કખી એ નહીં લાવ્યો બળ
જરા જેટલી એની ફરજ નિતિમાન,
બસ સુસ્તીમાં રહ્યો એ આદમી નાદાન.
જે દુનિયા સંસારની અવશ્ય ફરજ,
તે કરવા બી કંટાળતો એ કમસમજ.
કંઈ કરવું જો પડ્યું તો ફફડી મરે,
ને ખોઈ દઈ મીનજ, ખલણી બબડી કરે.
મગર એનો એક પગ તું જોય છે, વિરાદા,
આજર કે આજબ વિના સોજો ને સાદ,
તે એ કારણ લીધે કે એ સ્વાર્થી નર,
ન જોણું કરેલો કંઈ શ્રમ ઉઝાલર,
ફક્ત એના એ પગથી એણે એકવાર

એક કામ કર્યું હતું દયાનું લગાર,
 તે એ કે એક બાંધેલું ઘેડું નાચાર
 જે ધાસ સુધી પોહોચવાને હતું લાચાર,
 ને ભુખું થવે પાડતું હતું બરાડ,
 તે ભુખ્યાં પસુનો દુઃખી સાંભળી સાહાદ,
 એ પગ વડે એણે સુકું થોડું ધાસ
 ધકેલી આપ્યું હતું તે ભુખ્યાં પાસ.
 આ કારણે એ પગ છે શિક્ષા રહિત,
 ને લેવાનો છે આથી ધડો ખચિત,
 કે ગમે એવું નાહાતું દયાળુ કામ
 પાક હોરમઝદ જોય છે, ને દે છે ઇનામ
 પુરે પુરું તેનું મિનોઈ જહાનમાં,—
 જે વાત રાખવી જોઈએ ખસુસ ધ્યાનમાં. (૧૯)
 તું ગેતીનાં લોકોને કહેજે વિરાડ,
 કે કરણી સુવાફેક સૌ પામશે ઇન્સાફ.
 છે દાદાર દયાળુ, પણ પુરો અદલ,
 હશે જેવી કરણી તેવાં મળશે ફળ.
 તમે માનવીઓ તેથી રહેજો હુશિયાર,
 ને કામે ભલાં કરવા રહેજો તૈયાર.

લખાડનું રવાન.

અમે બીજી જગોએ ત્યાંથી ગયા,
 જ્યાં દુઃખી રવાન એક અમે જોઈ રહ્યા.
 પછાડી પથર પર દેવો સીતમગાર
 તે બાપડાની જીભ તાણી કાઢાડતા'તા બહાર,
 ને તેના પર લગાવી જર્મ અપોઝપ,
 બહુ કુરતાથી છુંદતા હતા ડપોડપ.
 તે કંગાલ રવાન ચિંચવાઈ રડતું હતું,
 રે દુઃખ કેવું તેના પર પડતું હતું!
 સરોશ બોલ્યો “એ હતો લખાડ તમામ,
 બસ ક્યાં એ કરતો લખાડીનાં કામ.

લખાડીથી કાધો ધણાંઓનો નાસ,
શું દોસ્તો કે દુશમનો સહુ પાખ્યાં ત્રાસ.
નજીવું જણાય લોકને જીઠાઈનું કામ,
પણ પરવર ગણે એને મહા પાપ તમામ.”(૧૨૦)

ગર્ભપાતની સજા.

અમે બીજા ગમ જોયું માદા રવાન,
ડબાયલાં પત્થરથી તેનાં બન્ને સ્તાન,
જે દેવો તેનીજ પાસ તણાવતા હતા,
ને ધંટીથી છાતી દબાવતા હતા.
રવાન કરે કકલાટ, ને ઝારઝાર રડે,
મગર કામ સોંપાયલું તો કરવુંજ પડે.

સરોશી કહ્યું કે “આ નાર ગુનેહગાર,
કે જેને તું જોય છે અહિં થતી હાડમાર,
તે નાપાકિ કાધો હતો ગર્ભપાત,
જે ગુનોહ ગણાય છે ઘેર પાપ ખરેખાત.
ન માફ થાય એવો છે એ ગુનોહ ગંભીર,
તે વાસ્તે ન કાઢએ એ કરવી તદખીર.”

જુઠી ગવાહીઓથી વિધવાઓ તથા યતીઓના હકો લુટનારની સજા.

અમે ત્યાંથી જઈ પુઝ્યા બીજે મકાન,
જ્યાં જોયું રવાન એક હેરાન પરેશાન.
મલિન ને પેટે ચાલતા જીવડા ગલીચ,
ને હેબતનાક ખર્વસ્તરો ખીચોખીચ,
તે રૂઠનાં આંતરડાં કોતરતાં હતાં,
ન પરવા તેની ચીસની કરતાં હતાં.

“સજા એને શાની?” એમ પુછતાં સવાલ
સરોશી કહ્યું કે “આ પાપી ચંડાળ,
ગવાહીઓ ઉભી કરી જુઠી તમામ,
અનાથો ને ત્રિધવાને લુટતો સરિયામ.

એ બચ્ચાંઓ અનાથનો પુત્રવતો હક,
 ને નુકસાન ગરીબોને કરતો બેશક.
 એમ ચાલુ ગેરસિરસ્તનાં પગલાં ભરી,
 ધણી દોલત એણે જમાવી ખરી,
 મગર ગંજ ખજાનો સહુ છોડવો પડ્યો,
 જે વારે સંબંધ દુન્યાઇ તોડવો પડ્યો.
 મરણુ આવતાં તત્કાળ આવવું પડ્યું અહિં,
 જમાવેલા ગંજનો કાંઈ લાભ મળ્યો નહીં.
 એ બદમાશ લુટારાની થતાં કળ,
 છાં ભોગવે છે એ એની ઘટતી સળ.
 તું જેતીમાં નય પાછો ત્યારે, વિરાડ,
 જણાવી તું દેજે બધાંઓને સાક,
 કે આવાં કુકર્મેનો બદ છે અંજનમ,
 ને તેથી ન કરવાં કદી એવાં કામ.”

લોકોનો અનાજ માલ સસતામાં પડાવી લેનારને સળ.

અમોએ બીજી ગમ એક નેયું રવાન,
 ધણા દેવો વચ્ચે હલાક ને હેરાન.
 ખવાડતા તેને દેવો દર્ધ ધમકી, ધાક,
 સડેલાં આંતરડાં ને માંસનો ખોરાક.
 રવાન આનાકાનીઓ કચવાઇ કરે,
 મગર તેની ફરિયાદ ડાણુ કાને ધરે!

“સળને થયું કેમ આ રહ સઝાવાર?”
 મેં પુછ્યું, અને બોલ્યો સરોશ નામદાર,
 કે “ગેરકાયદે ગેરરીતિ વાપરી ધણી,
 એ પારકાંની મીલકતનો થતો ધણી.
 ને પૈસા ધીરી ગીરવી રાખ્યો હોય માલ,
 તો લાવી તકાળે હાઠિ કરતો ચંડાળ.
 ગરીબને દબાવવામાં લેતો મજા,
 પચાવી પડાવવું બસ એજ એની રાહ.”

પચાવી લે મીલકત નીચ વાપરી કળા,
 ને નફાથી વેચે, એ પાપી બળા.
 જમાવ્યો બહુ ગંજ વાપરી હીકમત ને છળ,
 પણ આખર શું કામ લાગી દોલત સકળ?
 જ્યાં આવ્યો બધું છોડી, લઈ ખાલી હાથ,
 નથી એને કાંઈ દીલસોજ સાથીનો સાથ.
 જે વિતે છે એના પર અહિં વિપત્તિ,
 છે વેઠનારો કાણુ ખીજો એના વતી?
 એ લુચ્છાને આવી છે હવેજ અચ્છલ,
 કે 'કર અને જો'નો છે કાનુન અચલ.
 એવા શખ્સનાં કામ પર રખ રાખે ધિક્કાર,
 તે વાસ્તે એ રીત કરવી નહીં અપતિયાર."

ખરે રસ્તેથી બુરી રાહે દારવનારની સળ.

અમોએ હવે દીઠાં કેટલાંક રવાન,
 કંપારી છુટે એવાં રોગિષ્ટ હેરાન.
 શરીર પરથી માંસ કાઢી લખડતું હતું,
 ને ખરવસ્તરોથી સખડતું હતું.
 હતા ચેહેરા બેડોળ, પીળા, શીકાસદાર,
 જે જોઈને બિહિક લાગે ને છુટે ધિક્કાર.

સરોશ બોલ્યો, "આ લોક ધુતારા હતા,
 બડા જબરા એઓ ઠગારા હતા.
 ખરી રાહથી ફેરવી, ખરાબ દુષ્ટ ચાલ
 પર લોકોને ભોળવતા એ બદ ચંડાળ.
 જીવાન અને નાદાનને દષ્ટ દુષ્ટ સલાહ,
 બનાવતા અધર્મી આ શખ્સો બદખાહ.
 એ બદકારો થાય છે જ્યાં કેવા હાડમાર,
 તે ગેતીમાં, અર્દા, તું કરજો આશ્ચકાર." (૧૧)

સગોને હેરાન કરવા તથા મારી નાખવાનું પાપ.

અમો આવી પુઝ્યા એક ખીજે મકાન,
જ્યાં જોયું અમોએ એક કંગાળ રવાન,
શરીર જેનું ચીરતા'તા સગો હજાર,
ને તે આપડું ચીસ પાડી રડતું લાચાર.

મેં માહારા રખેવાળોને કીધો સવાલ
કે “કહો કાંય છે એનો આવો ધુરો હાલ?”

કહ્યું તેમણે “એ લેતો સગોના જન,
રિખાવી વિના કારણ કરતો હેરાન.
શેા હાલ થાય છે એવાનો દોઝખને બાર,
તે અદા! તું ગેતીમાં કરજે આશકાર.
દયાથી વરતવું સગો સાથ હંમેશ,
હેરાનગતિ નાહકની આપવી નહીં લેશ.
પુરાણ છે સગો માણસજાતના દોસ્ત,
જતન એમની કરવી છે નેક ને દરોસ્ત.
જો માયાથી કરે કાઈ સગની જતન,
તો તેના પર થાય છે પાક પરવર પ્રસન્ન.
જો માનવી ધરી રાખશે આ વાતની યાદ,
તે સુખી થશે અને રહેશે આખાદ.”

આતશ ઉપર નસો નાખવાનો ગુનાહ.

બરફથી ઢંકાઈ ગયલી એક જગો પર
દેખાવ કમકમાટભર્યો આવ્યો નજર.
એક માદા રવાન જોયું નાચાર, ગરીબ,
દેખાયું તે આપડું ખરું કમનસીબ.

“શીથળ એની તકસીર?” એમ પુછતાં સવાલ,
સરોશ બોલ્યો, “અદા! આ ઓરત કંગાલ
પાક આતશની નહીં કરતી હતી સંભાળ,
તે તેમાં ખરે એનાં માંથાના વાળ,

કે બીજી કશી ગંદી વસ્તુ ખરે,
 તો એ આળસુ તેનો નહીં અટકાવ કરે.
 હતી એવી સુસ્ત એ તથા બેદરકાર
 કે અભડાતો એનાથી આતશ-હર વાર.
 છે આતશની આલુદગી ગુનોહ ગંભીર
 સળ પામે સખત જે આ કરે તક્ષીર.
 તું ગેતીમાં નય પાછો જ્યારે, વિરાહી,
 તું પ્રજ્વળે જાહેર કરી દેજે સાફ,
 કે બરદાસ્ત પાક આતશની જે આદમી લે,
 ન વસ્તુઓ અસ્વચ્છથી અભડાવા દે,
 તે આદમી છે પરવરને પુરો પસંદ,
 છે આતશની બરદાસ્તમાં પુણ્ય બુલંદ.”

જાદુગર ઓરતનું રવાન.

અમો આગળ વધ્યા, ને દીડી એક નાર,
 જે ચાવી માંસ પોતાનું રડતી ઝારઝાર.
 સરોશે મને આપી સમજ શેતાબ,
 “આ ઓરત હતી જાદુગરણી ખરાબ.
 એ તંત્ર ને મંત્રમાં પુરી હતી,
 ને સહુને સતાવવામાં શ્રી હતી.
 ન ડર રાખી ખોદાનો એ સ્ત્રી શેતાન
 ધણીએકને જાદુથી કરતી હેરાન.
 પલીદા ખવીસો સાથ સાંધતી કરાર,
 હતા જેઓ ઉત્તેજન આપવા તૈયાર.
 હવે પસ્તાઈ જોય છે એ કેવી ઠગાઈ
 કે કાધી દેવ દેવી સાથ એણે આશનાઈ.
 જે જાદુઓ મેલાં ને એલમ નાપાક
 ચલાવ્યાં એણે, તેથી છે અહિં હલાક.
 એવાં કામો હોરમઝદને છે નાપસંદ,
 ધિક્કારે છે જાદુગરને ખોદાવંદ.”

ઓ અદાં! તું ગેતીમાં પાછો ફરે,
આ વાત ત્યારે સહુને જણાવજે ખરે,
કે ઉશકેરશે અંગ્રેમધન્યુ વારંવાર,
પણ હરગીઝ નહીં હોરમઝદવિરૂધ કરવાં કાર.”(૨૨)

નસા નજસાતથી પહરેઝ નહીં રહેવાનો ગુનાહ.

હવે જોયો સુગ લાગતો દેખાવ ખરાબ,
રવાનને દેતા હતા દેવો આનબ,
ગલીચ વસ્તુ તેને ચવાડતા હતા,
ને ભચડીને માંસ લોહી ખવાડતા હતા.
રવાનને આ ખોરાકથી થાય કમકમાટ,
પણ નહીં સાંભળે કોઈ તેનાં હાથ ને કકળાટ.
ગલીચી, દુર્ગંધી અને નજસાત
તે બાપડાને ગળવાં પડે ફરજયાત.

મુજ સાથીઓએ મને કહ્યો અહેવાલ,
“ન આદમી પણ એક ગંદાં હેવાન મીસાલ
એ શખ્સ રહેતો નજસ ને મેલો બિસ્થાર,
ન ચોખ્ખાઈ કશી પાળતો દીન અનુસાર.
છે ચોખ્ખાઈનો કાનુન કે લોહી, નખ, ને બાલ,
ને મુડદાં ને નસા બીજા એ મીસાલ,
છે અસ્વચ્છ, તેથી છે અડકવામાં પાપ,
જો ચોખ્ખાઈ નહીં પાળી તો મળશે સંતાપ.
જે સ્વચ્છતાના કાયદાનો કરે છે ભંગ,
અવસ્થા તેની અહિયાં થાય છે બતંગ.
જે ત્યાં એને ભાવતી હતી નજસાત,
ગળાવે છે તે એને અહિં ફરજયાત.
તું ગેતીમાં જઈ કરજે સહુને ખબર,
કે તન તેમજ મન રાખવાં શુધ્ધ સદંતર.
જે પાકીજગી પાળે છે તન મન તણી,
તેના ઉપર રીજે છે જગત-ધણી.”

વ્યભિચારનું પાપ.

અમે જોયું બીજી ગમ પાપી રવાન
જે દેવોથી બહુ થતું હતું હેરાન.
ઉઠાવેલો તેણે ખભાં ઉપર પહાડ,
કચડતો હતો જેનો ભાર તેનું હાડ.
કલાપિટ ને કકલાટ કરે તે લાચાર,
પણ ઉપરથી દેવો સખત મારે માર.

સરોશો કહ્યું કે “આ શખસ બદકાર
હવસને બસ વસ રહી કરતો વ્યભિચાર.
એ પારકાંની જીને ડુસલાવતો હતો,
ધણાં ધરનો સંસાર ભંગાવતો હતો.
હવસની રાહ પકડેલી એઅખિતયાર,
રે કાઠજ એનાં કંદમાંથી છટકી હોય નાર.
જે જીલંપટ રહે છે, હવસનો ગોલામ,
તે ભોગવે છે અસહણ દુઃખો આ ઠામ.
ભુરા મનવિકારોને નહીં રહે જે વસ,
મિતાહારી રહીને ધિક્કારે હવસ,
છે તેના પર પાક પરવરદેગારનો પ્યાર,
એમ સહુને કહેજે, અર્દા, નય પાછો ન્યાર.

કુવડપણાંનો ગુનાહ.

હવે પોહોંઓ હું મુજ રખેવાળો સાથ
એક બીજી ગમ ન્યાં હતો ભારી કકલાટ.
રવાનો હતાં દુઃખી, ઉદાસ તદન,
કલાપિટો કરતાં ને ઝારઝાર રડન.
બરફમાં કુબી ગયલાં ડોહી વેર છેક,
ને પીતાં ફરજ માર્યાં તેઓ દરેક
ગલીઝી, નસો, અને વાસ મારતી ચીજ,
ન જેમાંથી છુટવા દે દેવો હરમીઝ.

“ભલા અદા” એમ બોલ્યો યજ્ઞ સરોશ,
 “આ લોકનાં હતાં મેલાં મન અને હોશ.
 શરીરની સફાઈ તણા કાયદા કશા
 નહીં જાળવીને રહેલાં એ અવરદશા.
 જે પાણીથી બીજાંએ કીધું હોય સ્નાન,
 તે પાણીથી નાહે એઓ ધ્રુવડ નાદાન.
 મલિનતા થકી એમનાં તન તેમજ મન
 બસ બગડેલાં, ગંદાં, ને અશુદ્ધ તદન.
 અશે અસ્ફંદારમદ અમેશાસ્પંદ,
 ને આબના ને આતશના યજ્ઞ બુલંદ,
 કોપાયમાન બને છે તે શખ્સ પર ખરે,
 જે વસ્તુઓ પાકને આલુદા કરે.
 વિરાડ! જ્યારે ગેતીમાં પાછો તું જાય,
 ઠસાવજે તું વાત સાચ્ય લોકો પર આએ,—
 અગર રાખશે તન સ્વચ્છ તો સ્વચ્છ રહેશે મન,
 ને મન રહેશે મિલું જો મેલું હોય તન,
 ને કહેજે, જે શખ્સ લે છે તનની સંભાળ,
 તે હોરમઝદને રાખે છે રાજ ખુશાલ.” (૨૩)

ગરીબો પર સખ્તાઈ ગુજરવાનો ગુનાહ.

મેં બીજી ગમ જોયું એક રવાન લાચાર,
 ખભાં પર ઉઠાવેલો કુંગરનો ભાર,
 જે ભાર નહીં ખમાતાં, તે કકળાટ કરી,
 નિરંતર હતું મારતું હાય દુઃખભરી.

સરોશબોલ્યો, “એ શખ્સ હતો મીલકતદાર,
 જમીનો ધણીનો માલેક મુખ્તિયાર.
 હતુ જ્યાં ધન પણ નહીં રાખ્યો સતોષ,
 વધુ જર જમાવવાની બસ રાખી હોંસ.
 કિરાંયા, ભોંય ભાડાં, વધાર્યા હદબહાર,
 ગયાં છોડી કંટળાઈને ભાકુત ધરબાર.
 તે શખ્સ થાય છે હોરમઝદનો મહા ગુનેહગાર,

જે રાખતો નથી મધ્યમ રીત અખિતયાર,
 પરંતુ કરી માણસાધ કાયદાનો ભંગ,
 જમાવે છે જખરાઈથી ધનના દરંગ.
 તવંગરી કરતાં છે સખિત સરસ,
 ગરીબ રહેતો નથી ગરરીને વસ.
 જે રંક રાખશે સંતોષ તો પામશે ધનામ,
 જે સંતોષી તે હોય છે સુખી મુદામ.
 તવંગરો જીલે છે આ વાતનું ભાન,
 કે છે સહુ મનુષ્યો એકંદર સમાન.
 કરે રંકોનો દ્રવ્યવાનો તુચ્છકાર,
 મગર રાખે રંક નમ્રતા અખિતયાર.
 નમાના પર રીજે છે હોરમઝદ કિરતાર,
 નમાનાને ચાહે છે પાક પરવરદેગાર.
 ભલા અદા! જ્યારે તું ગેતીમાં જાય,
 ખખર કરજે સર્વેને ત્યારે તું આએ,
 કે જરદાર ગુજરશે જો રંક પર જફા,
 સળ કરશે તેને ખોદા થઈ ખફા.
 ગરીબોને કહેજે કે નરમાસ બદલ
 મિનોઈમાં ધનામ આપશે દાદગર અદલ.”

વચન તોડવાનો ગુનાહ.

હવે ત્યાંથી વળ્યા અમો બીજી ગમ,
 જ્યાં જોયું રવાન જેના ઉપર સીતમ
 ગુજરતા હતા દેવો કુર જીલમગાર,
 કે જેઓ લઈ લોખંડના નિખ્યા ધારદાર,
 તે લાચારનું માંસ ઓખવી કરતા ખેળર,
 અને તે રડે ત્યારે હસતા બિસ્પાર.
 દયા નહીં કશી તેનાં દુઃખ પર ધરે,
 મગર સાંભા તેના બહુ ચેષ્ટા કરે.

જણાવ્યું સરોશે, “એ શખ્સ સર્વે સંગ
હમેશ કરતો રહેતો કબુલાતનો ભંગ.
લખત કે કરાર એ નહીં પાળે જરાક,
ને પાળે જે શખ્સ તેની કરે મળક.
જે દુશ્મન કે દોસ્ત સાથ કરે કાલનો ભંગ,
મિનોઇમાં તેની થાય છે હાલત બતંગ.” (૧૪)
જણાવજો તું પ્રળને, અર્દાવિરાદ!,
કે હોરમઝદ એવાને ધિક્કારે છે સાદ.”

પારકી દીનવાળા સાથે કોલ તોડવાનો ગુનાહ.

હવે અમ પુગી ગયા છેડે મકાન,
અમુને દેખાયાં જ્યાં ઘણાંક રવાન,
કે જેના પર દેવો અસહ્ય સીતમ
ગુન્નરતા હતા ચાલુ અનેક કીસમ.
રવાનો પોકાર મારે, કરતાં રડન,
“અરે કેમ આ હાડમારી કરીએ સહણ!”
ત્યાં કેટલાંક પર પડતોતો પથ્થરનો માર,
ને કેટલાંક પર છુટતાંતાં તીર અણીદાર.
ઘડોની બી નહીં નેમને મેહેતલ મળે,
ગુન્નરે આગળ દેવો દરેક પળે.

સરોશે મને. આપી આની સમજ,
કે આ શખ્સો પાળતા બરાબર ફરજ,
હોય આપેલો જ્યારે એક હમદીનને બોલ,
યા હમકામી, હમવત્તી સાથ કીધેલો કોલ.
મગર જે પરધર્મીને કોલ આપ્યો હોય,
તો તોડે ખુશાલ તે, ને ગુનોહ નહીં જોય.
સજા એવાં લોકોને થાય છે આ હામ,
સબબ હોરમઝદ ગણે છે એ પાપનું કામ.
કાં હમદીન, કાં પરધર્મી, બન્નેની સાથ
વચન પાળવું એકસરખું છે ફરજિયાત.”

અહાંવિરાઢતું ગરોથમાન બેહેસ્તમાં જવું તથા
ત્યાં દાદાર હોરમઝદનું આવાજ સાંભળવો.

અમે છોડી તે આખું સ્થળ ભયંકર,
સિઆહીમાંથી આવ્યા ખુશ રોશની અંદર.
અમે આવી ચઢ્યા ખુદ બેહેસ્ત ગરોથમાન,
જે છે દાદાર હોરમઝદનું રોશન મકાન,
અરે ત્યાંનો તેજસ્વી એવો ઝલકાટ,
કે મને ઉપજ્યો બહુ ભારી ગભરાટ.
મેં ચાહું કે બંદગી કરું તે વાર,
પણ જીભ માહારી ઉપડી નહીં શકી લગાર,
ને ટાંટ્યાઓ ઠઠરવા લાગ્યા ઠરઠર,
ગયો મુંચવાઇ ધ્યાન ભાને હું સદંતર.
ભલા યઝ્દોએ મને આપી હામ,
ને બોલ્યા, “વિરાઢ! તું બિહે છે શું કામ?
નથી તને બિહિવાનો કશો સબબ,
પકડ હિંમત, ધુજતા ના રાખ તાહારા ભબ.”

અહા! તેજ વખત મને સંભળાયો સાહાદ.
મધુર જેના સ્વર જાણે મીઠો પ્રસાદ
તે ગેખી અવાજથી મને આવ્યું ભાન,
બોદાની ભલાઇ પર ગયું માહાફ ધ્યાન.

એક દિવ્ય પ્રકાશમાંથી આવ્યો અવાજ,
અને કીધી તત્કાળ મેં મુંગી નેમાજ.

ભલો હોરમઝદ બોલ્યો, “હું દઉં છું રજા,
વિરાઢ! હવે તું તાહારી જમી પર જા.
સગાં તાહારાં તુજ વાસ્તે છે ચિંતાતુર,
ને શહેનશાહ ને દસ્તુરો બધા આતુર.
દિવસ તથા રાત સાત એઓ ઈતિઝાર
તુજ રાહ જોઇ રહ્યાં છે કે ફરશે તું ક્યારે?
રહ્યાં છે બધાં બેહદ થઇ ઉલટમંદ,
કે મંત્રોધર્મિં જોયું છે તેં હેરતમંદ,

તે બાબતનો સાંભળે તું મોહોડે અહેવાલ,
 જે વાસ્તે તું જ ત્યાં, વિરાડ! ખુશ ખુશાલ.
 તેં જોયું ને સાંભળ્યું અહિંઆં જે જે,
 સવિસ્તર સુનાવળે તું ગેતીમાં તે.
 ઓલાદ બાદ ઓલાદ કાળે આપળે સમજ,
 છે માઝસ્તી દીન પાળવી પ્રથમ ફરજ.
 જે પાળે છે એ ભલી દીનનાં ફરમાન,
 મિનોઇમાં તે મેળવે છે મરતબો મહાન.
 કરે છે જે શખ્સ દીનના કાનુનનો ભંગ,
 મિનોઇમાં તેની હાલત થાય છે બતંગ.
 યુનાહોની શિક્ષા, સવાબનાં ધનામ,
 જે જોયાં તેં અહિં તે જણાવળે તમામ.”

મેં સાંભળ્યા જ્યારે આ શીરીન સુસ્વર,
 હું અચરત બની રહ્યો ત્યાં સદંતર.
 જે જાણેથી અવાજ સંભળાયો મને,
 ત્યાં કોઇ નહીં નજરથી જણાયો મને,
 મગર માત્ર રોશની બેહદ ઝલેહદાર^(૧૫)
 જણાઈ ત્યાં મને, રે આ શો ચમતકાર!

વળી પાછો આવ્યો તે દિલપત્રીર સાહાદ,
 “વિરાડ! તું ઠસાવળે સહુ જણુ પર આબાદ,
 જે માર્ગ છે અશોધનો છે તેજ એક ખરો,^(૧૬)
 બીજા માર્ગો ખોટા, તો તે નવ ધરો.
 તવંગરને કહે રાખે રખ પર વિશ્વાસ,
 ઉદય વેળા રાખે નહીં ગર્વિષ્ટ ખવાસ.
 રે સત માનો આખરે કલ્યાણુ થશે
 જે જીંદગી સારી યુજારી હશે.
 કદી બી નહીં કરવાં એવાં કામ જરાય,
 કે મોહોતની પથારી પર પસ્તાવો થાય.
 કરીશું જે મરતી વખત પશ્ચાતાપ,
 તો માફ કરશે પરવરદેગાર આપણાં પાપ,

એમ માની ના લેતાં રે કાષ્ઠી કદી;
 છે વ્યર્થ કરવો પસ્તાવો અંતની ધડી.^(૧૦)
 પેગમ્બર સતજરથોસ્ત પાસ મેં મોકલી દીન,
 છે કાયદાઓ તેના હિતકારક સંગીન.
 એ હૃદયમાં સાશુત ઉતારજો તમે,
 ને તે મુજબ જીવન ગુજરજો તમે.
 કમી કરવા મુઆની શિક્ષા આ ઠામ
 ન મોબેદનાં ભણુતરો લાગવાનાં કામ.^(૧૧)
 ખચિત એવી રાખતાં ના માન્યતા તમ,
 કે જીવતાંની માંગણીથી શિક્ષા થાય કમ.
 ‘કરો તેવું ભોગવો’ છે કાયદો અચળ,
 જે વાવશે તેવુંજ બસ છે મળવાનું ફળ.
 શુરાઈની સજાઓ, અશોઈનાં ઇનામ,
 મેં પ્રથમથી નક્કી કીધાં છે તમામ.
 વિરાઈ કરજો આ વાત તું સહુને આશકાર,
 કે જેથી કાઈ ગાફિલ ન રહે વધુ વાર.”^(૧૨)

હું બોલ્યો એમ મનમાં, કરી નમસ્કાર,
 “છે હોરમઝદની મેહેરબાની મુજ પર અપાર,
 કે સોંપ્યું એણે મને મોતેબર કામ,
 પુગાડવા કુલ આલમને એનો પેગામ.
 ઉભાય છે જીગર મજનું આભારથી પુર,
 બળવીશ હું પરવરનો હોકમ જરર.”

ફરીથી મેં સાંભળ્યો સાહાદ મનોહર,
 “બનો નાશુદ દુનિયામાંથી સદંતર
 મનુષ્યતના પાંચ વેરી સૌથી નરસ-
 બુઠાણ, અહંકાર, કોધ, ઇર્ષા, હવસા”

સરોશ યઝદ બોલ્યો ધરી માહારો કર,
 “જે સત્યો આજ સાંભળ્યાં તે મોતેબર,
 તે તું તાહારાં મમજમાં સચોટ ઉતાર,
 ને જેતીમાં ચથાર્થ તે કરજો આશકાર.”

મિનોઇમાં તુજ દૃષ્ટિએ જે પડ્યું છે,
તું ગેતીમાં વર્ણવજે આબેહુલ્ય તે,
કે જેથી નહીં બાકી રહે સદેહ કશો,
ને લોકોનો નીકળી જાય કુલ વસવસો.”

સરોશ ને મેં આખો મુજ નમ્ર ઉત્તર,
“જે કિરતારે કૃપા કરી માહારા પર,
મને આપી તક જોવા આ મિનોઇ જહાન,
તે કીરતારની મેહેરથી કરીશ સાચું બ્યાન.
મેં જોયું મિનોઇમાં ને સાંભળ્યું છે
જણાવીશ હું ગેતીમાં સવિસ્તર તે.”

સરોશની સાથે વિરાફતું જવું ઉતરતે બેહેસ્તમાં.

સરોશ લાંથી દોરી લઇ ગયો મને
એક ઉતરતાં બેહેસ્તમાં જ્યાં માહારા કને
રવાનો કંઇક આવ્યાં ને બોલ્યાં, “વિરાફ!
મિનોઇ જહાનમાં બધાંનો થાય છે ઇન્સાફ.
અમારાં છે ગેતીમાં જે ખેશાવંદ
તું તેઓને શીખવજે કરવા પસંદ
હમેશાં સદાચાર ને રાસ્તીની રાહ,
ને અંતનો વિચાર રાખી તજવા શુનાહ.
ના જુરી લલુતામાં લપટાઇ જતા,
ના રાહે હરીમન પર ધસડાઇ જતા.
છે રાસ્ત વ દરોસ્ત ભલી જરથોસ્તી દીન,
તેનાં પાળજે ફરમાનો, રાખી આકીન.
અગર હાડમંદ દુનિયામાં જુરાઇની રીત
જો પકડી, તો મળવાતું દોઝખ ખચિત.”

એ રહોતું કહેતું કશુલ મેં કીધું,
ને તે મુજબ કરવા વચન મેં દીધું.

માહપાયા બેહેસ્ત.

અમે હવે જોયું બીજું પ્રશ મુકામ,
કે જોતું હતું “બેહેસ્ત માહપાયા” નામ.

ત્યાં કેટલાંક રવાનોએ ગ્રાહ્યો મુજ હાથ,
અને બોલ્યાં તેઓ ધણી પ્રિત સાથ,
“અમારાં છે ગેતીમાં ખેશી, આશનાવ,
અશોધની, અગત તેમને અર્દા, સમજાવ.
છે દુન્યવી મળહો કુલ ક્ષણભંજર,
તો પાયદાર સુખ બેહેસ્તનાં કાજ રહેવું આતુર.
હિડી જાય છે દુન્યાઈ સુખ સ્વપ્ના મીસાલ,
મગર બેહેસ્તનાં સુખ તો ટકે સર્વ કાળ.”

સેતારપાયા બેહેસ્ત.

સેતારપાયા બેહેસ્તમાં ગયો સરોશ સાથ,
જ્યાં થઈ કેટલાંક રહો સાથ ખુશ મુલાકાત.
સુચબ્યું તેઓએ “ઓ અર્દાવિરાજ!
ઠસાવજો હમારાં દોસ્ત આશના પર સાફ,
છે બંદગી કરવાની દર રોજ જરૂર,
છે યક્ત ને ઇજાને બી અગતનાં પુર.” (૩૦)
સફાઈ સુધડાઈ સાચવવી જોઈએ હર વેળ,
ન પાદયાબ ને કુસ્તીમાં રહેવું ગાફેલ.
જો સંપૂર્ણ પાળતે આ ફરમાનો શ્રેષ્ઠ,
તો આથી આલા અમે મેળવતે બેહેસ્ત.
“બજવીશ તમ ખાહેશ” મેં તેમને કહ્યું,
પછી ત્યાંથી ઉતરવું માહારૂં થયું.

નિંદાખોર, તથા વારસ વગર મરનાર, વિગેરેનાં રવાન.

પકડયા ફિરેસ્તાઓએ માહારા કર,
ને ઉતર્યાં અમો પ્રલ ચિન્વત ઉપર.
તે જગોએ દીઠાં રવાનો લાચાર,
નિંદાખોરો, જર કમો કરનાર, બદકાર.
રવાનો હતાં બીજાં તે જગો પર,
જે ગુજરી ગયાં હતાં વારસ વગર.
મને આપી તેઓએ એવી સમજ,
કે “વારસ એક નેમવાની ખાસ છે ફરજ.”

ન મરવું કાઢએ વારસ નેમ્યા વગર,
 અગર દાખલ થવું હોય બેહેસ્તની અંદર.
 અગર કાઢને નહીં હોય પોતાનું ફરજંદ,
 તો પાલક કરી લેવો કાઢ મનપસંદ.
 ગુજ્યા હતા અમો ખીનવારસદાર,
 તે કારણથી થઈ શક્યા નહીં પૂલગુઝાર.
 તું દોસ્તો અમારાને આપજો ખબર,
 અમે અટકી કાંય રહ્યા આ જગો પર.
 ને કહેજો આપે અમને દીકરા દત્તક,
 કે થાય જેથી લાંથી અમારો છુટક.
 જે ગફલતથી પામ્યાં સળ અહિં અમો,
 તે ગફલતથી પામશો સળ અહિં તમે.
 મુકી જવી જોઈએ નામ રાખવા ઓલાદ,
 એ આઈન છે ફરજ એમ પક્કી રાખજો યાદ.”

હવે આવ્યા નિંદાખોરો માહારી પાસ,
 ને બોલ્યા, “વિરાફા અમ પર જફા ને ત્રાસ
 જે વિતે છે અત્રે, તું ગેતીમાં તે
 જણાવજો કે તેથી લોકો દાખલો લે,
 ને અથડામણ, નિંદાની રાહ ધરે નહીં,
 ને સત્યના રાસ્ત માર્ગનો ત્યાગ કરે નહીં.
 જે લોકોના છંદએ અમો ગુનેહગાર,
 ગુજર પામી તેઓ લાં આવશે જે વાર,
 તે વખતે અમારી ઓજરખાહી પર ધ્યાન
 જો આપે તે લોકો, ને બની મેહેરબાન
 કરે માફ અમારેથી થયલી કસર,
 તો હોરમજદ પણ માફ કરશે અમને જરૂર.
 અમો થઈ શકીશું તુરત પૂલ ગુઝાર,*
 અને દાખલ થઈશું રોશન બેહેસ્ત મોનર.†

* પૂલગુઝાર થઈ એટલે ચિન્નત પૂલ પસાર કરી બેહેસ્તમાં જવું.

† બેહેસ્ત મોનર એટલે બેહેસ્તમાં.

અમારી કસર તેઓ માફ કરશે નહીં,
તો સ્થિતિ અમારી બસ સુધરશે નહીં,
અમારાં નીચાં રહેશે શરમાયલાં સર,
ને ખાયા કરીશું ધક્કા પૂલ ઉપર.”

હું આ સાંભળી બન્યો ધણો શોકાતુર,
ને બોલ્યો “બળવીશ તમ ખાહેશ જરૂર.”

ફિરેસ્તાઓ આદર ને સરોશ નેકનામ
વિદાય થયા હવે, લઈ માહારી સલામ.
જતાં જતાં મળને કાંઈકે ઉપદેશ દીધો,
ને રસ્તો ગરોથમાનનો પછી લીધો.

અર્દાવિરક્તું પૃથ્વી પર પાછું ફરવું.

તત્ક્ષણ હું ગેતીમાં જોઉં છું મને,
આ ગાદી પર બેઠેલો તમો કને.
મિનોઈમાં જે જે જોયું, શાહ નામવર!,
મેં વર્ણવ્યું છે અહિયાં તે સવિસ્તર.
ઓ આદમજાત! ધરજો બસ સત્યની રાહ
ને પાપ કરજો ત્યાગ, માની માહારી સલાહ.
જો બચ્યાંને દે દાખલો માખાપ ગુણવંત,
જો આપે ગરીબને શુભ દાખલો શ્રિમંત,
જો નોકરને નેક દાખલો આપે ધણી,
તો પૃથ્વી બની જાય સુખદાયક ધણી,
ખોદાના ઉતરે આશીશ આ ગેતી પર,
થાય સુખી સહુ, કાં દરવીશ, કાં તવંગર.

**ફરમાન બહાર પાડવું શાહ અર્દાશીરે અને મજબૂત થવું
દીન ઉપર લોકોની આસ્થાનું.**

પાક અદની સાંભળી આ અદલત અહેવાલ,
નેક અર્દાશીર શહેનશાહ થયો બહુ ખુશાલ,
ને તેનાં કુલ વર્ણુન પર લાવ્યો એતબાર,
ને ફરમાવ્યું કરવા તે જગમાં આશકાર.

તે પાક નર પર શેહેનશાહ બહુ થયો મેહેરબાન,
 નવાજેશ બહુ કીધી ને બહુ આખ્યાં માન.
 સુમેરી હરકથી અહેવાલ સવિસ્તર
 બલા શાહે ઉતરાવ્યો ચર્મો ઉપર.
 અનામત શાહી દફતરખાનામાં ખાસ
 રખાવ્યું તે દફતર અમલદારો પાસ.
 તમામ મુલકમાં શાહે ફેલાવ્યું ફરમાન,
 કે રહે નહીં જેથી કાંઈ બી રૈયત અંગળ,
 કે આ અદલત અહેવાલમાં ધાર્મિક ઉપદેશ
 સમાયલો જે છે તે મુવાફેક હંમેશ
 છે ચાલવાની દરએક જણની ફરજ,
 લખ સારાં ને નરસાંની પુરતી સહમજ.
 મગર ચાલશે નહીં કાંઈ જો એ અનુસાર,
 તો બેશક થશે શિક્ષાને સજાવાર.
 વિશેષમાં, એ અહેવાલ થાય જલ્દી આશકાર,
 તે કાજ શાહે મોકલ્યા મોબેદ હુશિયાર,
 જે જખ શહેરે શહેરે અને ગામેગામ,
 ફેલાવે, સમજાવે, એ ઉપદેશ તમામ,
 ને જરથુસ્ત્ર સાહેબની માઝદસ્તી દીન^(૭૧)
 પર લખ આવે સર્વેનું સાબૂત આકીન.

શાહ અર્દશીર નામવરનું આ સ્તૂત્ય કામ
 ખોદા મેહેરે ફળદાયક થયું તમામ.
 જે જણ દીને જરથોસ્તથી થયલા અલ્લગ,
 થયા પાછા જરથોસ્તી ચુસ્ત રગેરગ;
 અને જેમનું ડામાડોળ થયલું આકીન,
 તે દ્રઢ પાળવા લાગ્યા પાક જરથોસ્તી દીન.
 બલી દીનની બરકતથી લોક થયું શાદ,
 ને શેહેનશાહાતબની મજબૂત, શાંતિને આપ્યાંદ.

અર્દાવિરાફ નામું સમાપ્ત.

પુરવણી

નાંધા.

(૧)

મરહુમ માનવંત વિદ્વાન શેડીઆ શેઠ સો. શા. બંગાલી, સી. આઇ. ઇ., એ જરથોસ્તી લોકોનાં ધર્મપુસ્તકો તથા એ પુસ્તકોની ભાષા અને પુરાતમપણાં વિષે ૧૮૫૮ના સાલમાં નિબંધ લખ્યો હતો તેમાં એઓ જણાવે છે કે “કટલાએક ગરંથકારો લખે છે કે સેકંદરે જરથોસ્તી મજહબનાં પુસ્તકો તારાજ કીધાં હતાં, ખીજાઓ એ વાતનો ઇનકાર કરે છે અને કહે છે કે સેકંદર ધણો નેક પાદશાહ હતો, તેણે એવી ખરાબી કીધીતી નહી. એ બંધે માહેલી કહી વાત ખરી છે તે હવે શાબેત થવું મુશ્કેલ છે. પણ આએ એક ખીના આપણે જાણીએ છીએ કે સેકંદરની ફતેહના વખતથી તે ઇસવી સને ૨૨૫નાં વરસમાં પાદશાહ અરદેસર બાબેકાંન ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો અને ઇરાનની સાસાની તખ્ત્તાની પાદશાહી શરૂ થઇ તાંહાંશુધી ૫૫૬ વરસની મુદતમાં ઇરાનીઓનો મજહબ ધણો પડી ભાગેલી હાલતમાં હતો. એ સમયમાં તેઓના પોતાના ધરમ પાલનાર પાદશાહની સરદારી તેઓ ઉપર હતી નહી. મોબેદોનો અમલ અને તે સાથે તેઓનો એલમ ગુમ થતો ચાલેઓ હતો, અને હજરત જરથોસ્તે તેઓને જે દીન બખશી હતી તેના તરીકાથી તેઓ ધણા આડા ઉતરેઆ હતા.”

ઈ. સ. પૂ. ૩૩૦માં સીકંદરે ઇરાન જીત્યું તે વખતે પારસી સાહિત્યનાં એ મોહોટાં પુસ્તકખાનાં હતાં, તેમાંનું એક જે દહે નખીસ્ત નામનું ઇસ્તિખ્સમાં હતું તે સીકંદરે બાળી નાખ્યું જણાય છે, અને ખીજું જે ગંજે શપીગાન નામનું હતું તેનાં પુસ્તકો યુનાનીઓ ઉઠાવી ગયા એવું કહેવાય છે.

(૨)

શાહ અર્દશીર બાબેકાને મજહીસ પાક આતશ આદરશરોબાહનાં મકાનમાં બોલાવેલી જણાય છે. આ આતશને પેશદાદીઅન પાદશાહ જમશીદ પ્રથમ સ્થાપેલો કહેવાય છે. ખ્વાર્ઝમ શહેરના મદમનહોમંદ

પહાડ ઉપર એને પેહેલવેહેલાં પરથવામાં આવ્યો હતો, પણ પાદશાહ કયગુસ્તાસ્પના વખતમાં એને કાબુલના રોશન પહાડ ઉપર લઈ જવામાં આવ્યો હતો, અને જુનદેહેશ કેતાબ લખાઈ તે વખતે એ આતશ ત્યાં મોજુદ હતો, આ ઉપરથી કરાણીનાં અર્દાવિરાઢનામાંમાં જણાવ્યા મુજબ એવું અનુમાન થાય છે કે શાહ અર્દશીરે બોલાવેલી મળલીસ કાબુલમાં મળી હતી.

પેહેલવી શરેહમાં એવું જણાવેલું છે કે એ આતશ જે આદરકરાહને નામે બી ઓળખાય છે તે મોએદો, દસ્તુરો તથા પહરેઝગારો ઉપર મવક્કોલ છે.

(૩)

ચિન્વત વિષે યજ્ઞસ્તેના હા ૧૯, ક. ૬, માં દાદાર હોરમઝદના મુખમાં આ શબ્દો મુક્યા છે કે અએ સૌથી પવિત્ર જરથોસ્ત હાડમંદ દુનિયામાં જે કોઈ માહારા અહુનવરના ભાગને મનમાં યાદ કરે, અથવા મનમાં યાદ કરીને આસ્તેથી ભણે, અથવા આસ્તેથી ભણીને ગાય, અથવા ગાઈને વખાણે, તો હું હોરમઝદ તેનાં રવાનને ચિન્વત પૂલ ઉપરથી ત્રણ વખત-એહેસ્ત પાર કરાઉં છું: એહેસ્ત તરફ, સૌથી સરસ અશોઈ તરફ, સૌથી સરસ રોશનીઓ તરફ.

ગાથા ઉસ્તવદ, હા ૪૬, ક. ૧૦, માં પેગમ્બર જરથોસ્ત સાહેબે કોલ આપ્યો છે કે જે શખ્સ રાસ્તીને ખાતર રાસ્તી ઉપર અમલ કરશે તથા નેક મનસ્વીથી સત્તા ચલાવશે તેને એઓ હોરમઝદની આરાધનાનો માર્ગ ખતલાવશે અને ચિન્વત પૂલ પસાર કરાવી લઈ જશે.

વંદીદાદ, પરગરદ ૧૯, ક. ૨૮-૩૨, માં કહ્યું છે કે એક માણસનાં મૃત્યુ બાદ ત્રીજી રાતની બામદાદે તેનું રવાન ચિન્વત પૂલ આગળ જાય છે, જે પૂલ ઉપર સધળાં નેક તેમજ પાપી રવાનોનું આવવું થાય છે. તે શખ્સે આએ જીંદગાનીમાં જે કામો કીધાં હોય તેનું તોલ મેહુર, સરોશ, તથા રસ્તુ યઝદો કરે છે, અને તેનાં રવાનને કર્ત્ત્વિક મુજબ સારી યા નરસ જગો આપવામાં આવે છે.

(૪)

હાદોખ્ત નરકમાં જણાવ્યું છે કે એક પાપી માનવી ગુજરે છે ત્યારે 'કામ ને મોઈ જાંમ' (અરે! હું કઈ જગોએ જઈ?) ગાથાનો હા ભણતું,

સંજોગીને મુકેલાં પોતાનાં કાલચુદનાં માથાં આગળ ત્રણ દહાડા સુધી બેસ છે, અને એ બધા વખત પોતાનાં કર્તૃકની શિક્ષા ખમવાની ધાસ્તીમાં અતિશય બેચેની અને દુઃખથી પિડાય છે. પરંતુ અશો માનવીનું રવાન મિનોઈમાં બેહેસ્ત મેળવવાની ખુશાલીમાં ‘ઉસ્તા અઘ્લાઈ યઘ્લાઈ ઉસ્તા કઘ્લાઈયીત’ (સુખ તેને છે જેનાથી સુખ ખીજાને) ગાથાના કલામ ગાય છે. જેટલું સુખ તમામ જીવતી દુનિયા મેળવે છે તેટલું બધું રાસ્ત માણસનું રવાન ગુજરવાની પેહેલી ત્રણ રાતની અંદર મેળવે છે, જ્યારે પાપી માણસનું રવાન જેટલી પીડાકારી તમામ જીવતી દુનિયા મેળવે છે તેટલી બધી પીડાકારી એ ત્રણ રાતની અંદર મેળવે છે.

(૫)

વંદીદાદમાં તેમજ હાદોખત નસ્કમાં કહ્યું છે કે મરણની ત્રીજી રાત પુરી થઈને બામદાદ થતી વેળા અશો શખ્સનું રવાન સુગંધી ઝાડોની ધટા હેઠળથી પસાર થાય છે અને દક્ષિણ લણીથી સુગંધદાર પવન તેની તરફ ફૂંકે છે. આગળ ચાલતાં એક બહુ રૂપાળી, પ્રકાશિત, ઉંચા કદની, મજબૂત બાંધાની, સનોબર સમાન સીધી, નવજવાન કન્યા તે જીએ છે, જેને તે રવાન પુછે છે કે મેં કદી નહીં દીડેલી એવી અતિ સુંદર કન્યા તું કાણુ છે? તે સુંદરી ઉત્તર આપે છે કે એ લલા વિચારોના, લલા સુખનોના, લલાં કામોના, તથા લલા ધર્મના જવાનાં હું તાહારી ફેરદાર છું, તાહારી ખુબી તથા નેક કામોને લીધે હું આવી સારી દેખાવળી થઈ. એ પછી તે રવાન આગળ વધીને પેહેલું પગલું હુમત બેહેસ્તમાં, બીજું હુખત બેહેસ્તમાં, અને ત્રીજું હવર્સ્ત બેહેસ્તમાં મેલે છે, અને પછી એથે તબક્ક બેહદ રોશની તરફ એટલે ગરોથમાનમાં જાય છે.

પાપી માણસનાં રવાનને આથી સદંતર ઉલટો અને કડવો અનુભવ થાય છે. તેની ફેરદાર તેની નજરે પડે છે તે અતિશય ભયંકર અને દુઃખી, બેડોળ દેખાવની હોય છે. પછી તે રવાન પેહેલું પગલું દુશ્મત ઉપર, બીજું દુઝખત ઉપર, અને ત્રીજું દુઝવરસ્ત ઉપર મેલે છે, અને પછી અંધકારમાં (ફુજો-દેમાનેમાં) ગબડી પડે છે.

કારાને શરીફના છઠા બાબમાં કહ્યું છે કે “આવતી જેહાનમાં અલ્લાહને મળવાનું છે એ એક જીઠાણું છે એમ ગણી જેઓ એ વાત

તુચ્છકારી કાઢે છે તેઓ ક્રુરરાહ છે ક્યાં સુધી કે કાળ ઓચીતો આવી લાગે છે, અને તે વેળા તેઓ કહેશે કે અફસોસ! અમારી જીંદગીના અમલમાં અમોએ અમારું વર્તન ગાફિલતમાં રાખ્યું! તેઓને તેઓની પીઠા ઉપર પોતાના બોળઓ ઉઠાવેલા રાખવા પડશે. તે શું શુરાઈ નહિં હશે જેથી તેઓ લઠાયલા રહેશે?” આ સંબંધમાં મી. જ્યોર્જ સેલ કારાને શરીફનાં અંગ્રેજી ભાષાંતરમાં નોંધ કરે છે કે જલાલુદ્દીને કહ્યું છે કે એક કાફર જ્યારે તેની ધોરમાંથી ઉઠે છે ત્યારે તેણે કદી જોયેલી નહિં એવી અતિશય કદરૂપી આકૃતિમાં તેનાં કરતૂંકા તેને નજરે પડશે, જેનો ચહેરો પુષ્કળ બેડોળ, જેનો વાસ દુર્ગંધી, તથા સાદ કઠોર હશે, જેથી તે ચીચીઆરી પાડી ઉઠશે કે ‘અલ્લાહ તાહારેથી બચાવે! અરે તું કાણુ છે? તાહારેથી જસ્તી ધિક્કારને પાત્ર માહારી નજરે જોયું નથી.’ ત્યારે તે કદરૂપો આકાર જવાબ આપશે કે ‘માહારાં કદરૂપથી તું શાનો અચરત થાય છે? હું તાહારાં શુરાં કરતૂંકા છું. તું પૃથ્વી ઉપર હોતો ત્યારે તું માહારા ઉપર સ્વારી કરતો હતો, પણ હવે હું તાહારા ઉપર સવાર બનીશ, અને તાહારે મને ઉપાડી રાખવી પડશે.’ આ પછી તાબડોલ્ય તે આકાર તેના પર અસ્વાર બનશે, અને તેને જે જે બી મળશે તે તેને ગભરાવ્યા કરશે.”

બુધ્ધીસ્ટોનાં ધર્મપ્રાદનાં પેહેલાં પ્રકરણમાં જણાવ્યું છે કે “શુરાઈ કરનારો આ દુનિયામાં વિલાપ કરે છે અને પેલી દુનિયામાં વિલાપ કરે છે, બેઉ દુનિયામાં તે વિલાપ કરે છે. જ્યારે પોતાનાં કાર્યનું શુરું પરિણામ તે જોય છે ત્યારે તે વિલાપ કરે છે અને દુઃખી થાય છે. નીતિમાન પુરૂષ આ દુનિયામાં મગ્ન રહે છે, અને પેલી દુનિયામાં મગ્ન રહે છે; તે બેહુ દુનિયામાં મગ્ન રહે છે. જ્યારે પોતાનાં કામની નિષ્પાપતા તે જુએ છે ત્યારે તે આનંદી અને મગ્ન બને છે.” વળી ૧૫માં પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે “સગાંઓ, રતેહીઓ, તથા પ્રેમીઓ જ્યારે એક શખ્સ જે બહુ વખતનો ગયલો હોય છે અને દૂર દરાજથી પાછો આવે છે ત્યારે તેને આવકાર આપે છે, તેજ મીસાલ એક શખ્સ કે જેણે નેકી કીધેલી હોય છે, તે આ જહાનમાંથી પેલી જહાન જાય છે ત્યારે તેનાં નેક કાર્યો તેને આવકાર આપે છે.”

પેહેલવી શબ્દ “કેરદાર” અને અવસ્તા શબ્દ “કેરેત” નો અર્થ “જે કાંઈ છે તે” થાય છે. એક જીવે તેની આ હાડમંદ દુનિયામાંની જીંદગાની દરમ્યાન જે વિચારો વિચાર્યાં હોય, સખુનો ઉચાર્યાં હોય, તથા

કામો કાઢ્યાં હોય તેની ટકા રહે એવી ધુજનીઓનો સ્વરૂપદર્શક જથ્થો તે ફેરદાર, એમ “ઝોરોસ્ત્રીએનીઝમ એન્ડીઅન્ટ એન્ડ મોડર્ન” માં મી. શીરોઝ મસાની કહે છે અને સમજાવે છે કે જાંદગી દરમ્યાન કાઢેલાં કામોના સારા કે શુરા ગુણના પ્રમાણ મુજબ તેની પ્રવૃત્તિમાં અણુદીઠ દુનિયામાં એક જીવ જે તબક્કો વધ્યો હોય તે તબક્કા ઉપર પણ એ ધુજનીઓના ભેગા થયેલા જથ્થાનો છાપ પડે છે.

(૬)

એહેસ્ત તથા દોઝખ એ શું હશે અને ક્યાં હશે તે વિષે આપણે જમે એવી અટકલો કરીશું, પરંતુ એહેસ્ત અને દોઝખ છે એ તો જરથોસ્તી દીનમાં ચોખ્ખું છે. નીઆએશો તથા યસ્તો પઠવા પછી એક નીરંગ લખવાની આવે છે તેમાં એક જરથોસ્તી ખોદાનું એહેસાન માને છે કે અએ પરવરદેગાર તાહારી દરગાહમાં હું લાખો ને કરોડો શુકાના કરં છું કે તે મને જરથોસ્તની દીનમાં પેદા કીધો, કે જે દીનની બરક્કતથી (યાને, જે દીનનાં ફરમાનો પ્રમાણે જાંદગી ગુજરવાથી) હું બેશક ગરોથમાન એહેસ્તમાં જઈશ. વીરપ હુમતના કલામમાં* આપણે પઢીએ છીએ કે તમામ સારા વિચારો, તમામ સારા સખુનો, અને તમામ સારાં કામો એહેસ્ત અણી લઈ જાય છે, જ્યારે તમામ શુરા વિચારો, તમામ શુરા સખુનો, ને તમામ શુરાં કામો દોઝખ અણી લઈ જાય છે.

અગ્રેજી શબ્દ Heaven ધાતુ heave, એટલે ઉંચે ઉપડવું, ઉપરથી નીકળ્યો છે, અને એનો મૂળ અર્થ ઉંચેનો મુલક (Upper region) થાય છે, આના કરતાં આપણા અવસ્તા તથા ફારસી શબ્દો વધારે અચ્છા અર્થસુચક છે. ફારસી શબ્દ એહેસ્તનો અર્થ સર્વોત્કૃષ્ટ, best, થાય છે. ફારસીમાં બેહ એટલે સારું, અને તેનો ઉત્કર્ષવાચક શબ્દ એહેસ્ત. ફારસી બેહને મળતો પેહેલવી શબ્દ વેહ છે, અને એહેસ્તને મળતો અવસ્તા શબ્દ વહિસ્ત છે. અગ્રેજી best, ફારસી એહેસ્ત, સંસ્કૃત વસિષ્ઠ, અવસ્તા વહિસ્ત, એ સ્પષ્ટતા શબ્દોનો અર્થ સર્વોત્તમ, સર્વોત્કૃષ્ટ, થાય છે. એહેસ્ત અથવા સ્વર્ગને માટે અવસ્તામાં વહિસ્ત અહૂ એવા શબ્દો આવે છે.

* વીરપ હુમતના કલામની સમજણ અને યુબી વિષે જુઓ જ્ઞાનવર્ધક ચોપાવિયાંના સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૭ના નૌરોઝી અંકના ૪૫૩માં પાને મારો અગ્રેજી વર્ણવ.

આક્રીને પેગમ્બર જરથોસ્તમાં એને રોચ'ધહેમ વીરપો ખાથેમ એટલે તમામ સુખવાળું એવી ઉપમા આપેલી છે. વંદીદાદની ૧૯મી પરગરદમાં એહેસ્ત વાસ્તે નીચે પ્રમાણે આવે છે:—

નિજખયેમી વહિસ્તેમ અહૂમ અપઓનામ રઓચ'ગહેમ વીરપો ખાથેમ, યાને, અશે લોકાની તમામ સુખવાળી સર્વથી સરસ જીંદગી (અથવા દુનિયા) ને હું વખાણું છું.

વહિસ્ત અહૂનો અર્થ સર્વથી સરસ, સર્વથી ભલી જીંદગી થાય છે. આ ઉપરથી ડૉ. જ. મોદી, તા. ૨૦મી જુન ૧૯૦૯ ના રોજે કાંધેલી એક વાઓજમાં, સમજાવે છે કે આ શબ્દોજ દેખાડે છે કે આપણા અવસ્તામાં એહેસ્તને ખાખસુસ કોઈ જગ્યા સાથે જોડ્યું નથી, પણ જીંદગીને કોઈ હાલત સાથે જોડ્યું છે. આપણી જે સર્વથી સરસ, સર્વથી ભલી, જીંદગી તે આપણું એહેસ્ત છે. એહેસ્ત એક ઉત્તમ ઉમદા હાલત છે. એટલે, આપણે દરેક જણ આપણી જીંદગીને ભલી કર્યે, તે આજે હોય તેનાં કરતાં કાલે વધારે ભલી કર્યે, તે એહેસ્તનો માર્ગ છે.

એહેસ્ત એક મકાન હોય, તે એહેસ્તથી ઉલટું જે દોઝખ તે પણ એક મકાન હોયું જોઈએ. અગર એહેસ્ત એક મકાન નહીં પણ એક હાલત અથવા અવસ્થા હોય, તે દોઝખ પણ એક અવસ્થા હોવી જોઈએ. ગરોદેમાને (ગરોથમાન) થી ઉલટું દુન્નેનમાને (દરજનું મકાન) છે. ગરોથમાનનો અર્થ પ્રો. મોલ્ટન The House of Song કરે છે. સ્પેન્તોમદ ગાથા, હા ૪૯, ક. ૧૧માં કહ્યું છે કે ખરાય સત્તાવાળાં, અનીતિનાં કૃત્યો કરનારાં, અનીતિનાં વચન વદનારાં, ધુરી દયાનતવાળાં, તથા બદ મનસ્વીવાળાં પાપી રવાનોની હયાતી દુન્નેદેમાને (દરજનાં મુકામ) માં ખરેખર હોય છે. દોઝખ શબ્દ અવસ્તા શબ્દ દઓઝ'ધહ ઉપરથી નીકળ્યો છે અને એનો અર્થ ખરાય હૈયાતી (દુઝ=ખરાય, અંધુહ=હૈયાતી) થાય છે.

પ્રો. મીલ્સ ખુલ્લાં દીલથી સ્વીકારે છે કે માનસિક એહેસ્ત અને દોઝખ જે માત્રજ ભવિષ્યની (એટલે મરણ પછીની) હાલતો તરીકે બુધ્ધિમાન આસામીઓ હવે સમજવા અને સ્વીકારવા લાગ્યાં છે, તથા બીજા ઉમદા વિચારો જે હવે સામાન્ય મતા થઈ પડ્યા છે, છતાં જેની અગત્યતા કમી

ઓછી થાય નહીં, તે ગાથાઓમાં, અને આપણે જાણીએ છીએ ત્યાં સુધી સપર પહેલા ગાથાઓમાંજ, જણાવવામાં આવ્યા છે.

જરથોસ્તી કેતાઓમાં જણાવ્યું છે કે એક અશો માણસ ગુજરીને બેહેસ્તમાં જાય છે ત્યારે તેને ‘જરેમય રઝોગન’ એટલે જરેમય અથવા વસંતના હંગામનાં જેવું ઉંચામાં ઉંચું શરયત પીવાડવામાં આવે છે. એરવદ મે. પા. માદને થોડુંક ઉપર જામે જમશેદ પત્રમાં એક લેખમાં સમજાવ્યું છે કે પેહેલવી કેતાઓમાં અદ્દાબેહેસ્ત મહિનાને જરેમયનાં નામથી ઓળખવામાં આવ્યો છે. જરેમય શબ્દ વસંતની આખી ત્રણ માસની માસમ માટે વપરાય છે, અને અદ્દાબેહેસ્ત માદને જરેમયનાં નામથી ઓળખવાનું કારણ એ છે કે સૌથી સરસ જથામાં તથા સૌથી મીઠાશદાર જથામાં રસ વસંતના મધ્ય ભાગમાં, એટલે જરેમયના મધ્ય ભાગમાં, એટલે અદ્દાબેહેસ્ત માદમાં, મળે છે. એ માસમાં મળતા શરયતી રસ ઉપરથી બેહેસ્તી રવાનને બેહેસ્તમાં પાવામાં આવતાં શરયતને ‘જરેમય રઝોગન’ કહેવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકમાં “અહુરમઝદનો સાદ અદ્દાને કાને પડે છે” વાળાં મથાળાં હેઠળ આવેલા અહેવાલમાં ૧૭મા પાને જણાવ્યું છે કે સરોશ યઝદે બેહેસ્તમાં અદ્દાવિરાફને મિનોઈ ખોરાક આપ્યો હતો, જે હાથ પાક કરી બાજ ધરીને તેણે ખાધો હતો. આ મિનોઈ ખોરાક તે ઉપર જણાવેલા ‘જરેમય રઝોગન’ સમજાવો.

બેહેસ્ત અને દોઝખ બાબત વધારે ખોલાસા માટે જુઓ માહારી ચોપડી ‘મહાન જરથોસ્તી ધર્મ’, ભાગ બીજો, વિષય છઠો.

(૭)

જરથોસ્તી દીનને લગતી કેતાઓમાં તેમજ રેવાયતોમાં સખ્ત આસા આપેલી છે કે આતશ ઉપર કોઈ પણ જાતનું લીલું કે નજીસ બજાતજી કપ્પી મેલવું નહીં. ઇજ્જનેના ફરમા હામાં તથા આતશની નીઆએશમાં કહ્યું છે કે અગર કોઈ શખ્સ આતશને માટે એસમ, અથવા અશોઈથી કાપેલી બરસમ, અથવા અશોઈથી પાંથરેલું હધાનએપત નામનું પુશખોદાર ઓરવર લઈ જાય છે તો આતશ પુશનુદ થઈ તે શખ્સને દુઆ દે છે કે તાહારે ત્યાં ગાય ઠોરનું ટોળું વધજો, માણસોનો વધારો થજો, તાહારે મન

કામ કરતું (યાને ચપળ) થજો, તાહારી જીંદગી કામ કરતી (યાને પરો) તથા નેકીનાં કામો કરતી) થજો, અને જેટલી રાત તું જીવતો રહે રાત ખુશાલી ભરેલી જીંદગી ચુગ્ગરજો! વળી વિશેષમાં એમ પણ કહ્યું જે કોઈ શખ્સ આતશને માટે સુક્રી, રોશનીમાં જોઈ તપાસેલી, તથા કીધેલી કાઠી અશોધના આશીર્વાદથી લઈ જાય છે તેને પણ આતશ પ્રમાણેની ભલી દુઆ કરે છે.

દીનકર્દ કેતાબમાં સમજાવ્યું છે કે આબ તથા હવા તેમજ દસ્ય વસ્તુનું મુળતત્વ આતશ છે; આદમીની હસ્તિ તેમજ પોષણ અંગે છે; એને ખુજવવાથી પહરેજ રહેવું જોઈએ; એને આલુદા કરે વસ્તુઓ તેમજ પ્રવાહીઓથી દુર રાખવો જોઈએ; તથા પવિત્ર ક્ષિ અને ધટતી ભક્તિઓને તીવ્ર ઉત્સાહ કિંવા બળ આપનાર તરીકે ચાહવો જોઈએ.

વળી વંદીદાદની ૮મી પરગરદમાં ખોલાસો આપ્યો છે કે જે ત પવન આતશ ઉપર મુકેલી ખુશખોદાર ચીજની બોએને પાંચરી નાખે તરફ દેવો કે જોએ અંધારાની સુરતના દરવદો છે તેઓને તથા તેથી જાદુગરો અને પરીઓને હોરમઝદનો આતશ હજાર ધણા મારનાર સામે જાય છે, એટલે કે આતશ ઉપર સુખડ, અગર, લોખાન, છા ખુશખોદાર વસ્તુઓ મુક્યાથી તેનો સુગંધ આસપાસ પંચરાયાથી તે જ નજસાઈ વિગેરે દુર થાય છે.

શેઠ પે. ધ. મહાલક્ષ્મીવાળા ૨૮-૧૨-૨૭નાં જામે જમ સમજાવે છે કે સુખડ, લોખાણ, અગર, વિગેરેમાંથી નીકળતો સુગંધ અ અને ભક્તિભાવવાળા વિચારોને માટે ફાયદાકારક હોઈ તેમાં કોઈ પ્રકારે થતી હરકત અને ખસલને ફાવવા દેતી નથી.

(૮)

“ધી સીકેટ પાવર” નામની નવલકથામાં લેડી નૉવલીસ્ટ ફારેલીએ કહ્યું છે કે માત્ર ત્રણ વસ્તુ એક પ્રજાને મોહોટી કરી શકે છે, ખોદા તરફનો પ્રેમ, ૨. મર્દોની સચ્ચાઈ, ૩. સ્ત્રીઓની પાકીજગી, જં વસ્તુઓ વગર મોહોટામાં મોહોટો હયાત સુધારો નાસ પામવાનોજ, ગમે તેવું કં તેવું બળ હોય કે ગમે તેવી તેની અમાપ દોલત હોય.

આ ત્રણે ગુણો જરથોસ્તી ધર્મ બાર દધને શિખાડે છે; અને જ્યાં સુધી આપણા ધર્મે શિખાડેલા અને અવશ્ય ગણેલા આ ત્રણ સદગુણો આપણે, જરથોસ્ત સાહેબના લાયક ઉપાસકો થઈને, ચિવટાઈથી અખત્યાર કરી રાખીશું, ત્યાં સુધી આપણે ટોળો, આપણી અતિશય નાહાની સંખ્યા છતાં, એક પ્રખ્યાત પ્રજા તરીકે નામના રાખશે, એ અસંશય અને નિર્વિવાદ છે. પરંતુ જો એ ગુણો ધીલા પડવા દીધા તો પરિણામમાં પારસી નામની વિખ્યાતી માત્ર જૂત કાળની વાત રહેશે.

કેટલીએક મુદ્દત ઉપર મેજર મુર, કેપ્ટન લીટલની ટુકડીની લશ્કરી હીલચાલો નામની ચોપડીમાં, લખી ગયો છે કે મેં એક પણુ પારસી બીખારી જોયો નથી, તેમજ એક બી જુરો પેશો કરતી પારસણુ જોઈ નથી, અને પતિવ્રતનો નાદર ગુણુ જે દરેક દેશમાં માન પામેલો છે, તે ગુણુ એશીઆ ખંડની ઓરતોમાં હિંદના પારસીઓમાં તથા ધરાનના ગળરોમાં ખાસ હસ્તિ ધરાવે છે, અને ધરાનના મુસલમાનોએ માહારી આગળ કણુલ કાઢ્યું છે કે જરથોસ્તી કામ મોગલ સલતનતની સરહદમાં વસતી સર્વેથી નીતિમાન, સદગુણી, ઉભોગી તથા નિર્દોષ પ્રજા છે.

મી૦ પોપે અર્દાવિરાક્નામાંનો અંગ્રેજી તરજુમો ૧૮૧૬ના સાલમાં કાઢ્યો હતો, તેમાં તે લખી ગયો છે કે પારસી કામની સ્ત્રીઓ જાહેરમાં ચાલુ આવજવ કરે છે, છતાં પતિવ્રત પર જરા ઓળો પડવા જેવું પણુ થવા દેતાં નથી અને પારકાં સાથે સેહેજ પણુ જૂટનો સંબંધ રાખતાં નથી; પરિણામમાં પારસી કામમાં એક પણુ વેશ્યા નથી. એ લેખક જણાવે છે કે પારસીઓ જલદી પરણી જાય છે અને પોતાની કામની સ્ત્રીઓની ધજૂત વાસ્તે ભારી માન ધરાવે છે, તેથી એઓમાં ખરાબ પેશાવાળી ઓરત એક પણુ હોતી નથી.

(૯)

જરથોસ્તી ધર્મમાં ખેતીનાં કામને ધણું અગત્યનું ગણેલું છે. વંદીદાદની ત્રીજી શરગરદમાં જણાવ્યું છે કે જે જમીન ઉપર માણસ અનાજની, ધાસચારાની, તથા ખોરાક આપનારાં ઝાડપાંતોની સારી પેઠે ખેતી કરે, તથા પાણી વમરની જગાને પાણીવાળી કરે, અથવા (ધણી) પાણીવાળી જગાને પાણી વગરની કરે, તે જમીન ધણીજ ખુશાલ છે. જે

શખ્સ અનાજની ખેતી કરે છે તે ગોયા અશોષ ખેડે છે, તે માઝદયસ્તી દીનને વધારાએ કરીને વધારે છે, તે માઝદયસ્તી દીનને આખરૂંઓમાંની સો ઘણી આખરૂંથી, જતનોમાંની હજાર ઘણી જતનથી, ઇજસ્તેનાં કામોમાંનાં દશ હજાર કરવાથી આપાદ કરે છે.

(૧૦)

જરથોસ્તી દીનનો આ ઉમદા મુદ્રાલેખ છે કે “ઉસ્તા અહમાઇ યહમાઇ ઉસ્તા કહમાઇચીત” (ગાથા ઉસ્તવદ, હા ૪૩, ક. ૧), યાને, સુખ તેને જેનાથી સુખ ખીજાંઓને. ખીજાંઓને સુખ આપવાનાં પરાપકારી કામથી જેટલો સંતોષ અને ખર્ચ સુખ એક આદમી મેળવી શકે છે, તેટલાં ભાગ્યે તે ખીજાં કશાંથી મેળવે છે. એજ હાના ૧૫મા ફકરામાં એક મહા ઉત્તમ સિધ્ધાંત જાહેર કાઢેલો છે કે “દક્ષત ઉખ્યા તુખના મધતિશ વહિસ્તા,” એટલે, એક સંતોષી વિચાર સૌથી સરસ ચીજ છે.

પાદશાહ અર્દશીર બાબેકાનની શીખામણો જે જળવાયલી છે તેમાંની એક આ છે કે ખોદાએ તને જે બક્ષેશ મુકરર કરી છે તેમાંથી લોભ કરીને કે ખીજા કાશેશો કરીને તું બહાર ના જા; જે સંતોષી રહે છે તેજ તવંગર છે; લોભની ગરદન તોડજે.

કવિ ખાકાનીની આ એક સુંદર ખેત છે કે—

પસ અઝ સી સાલ રૈશન શુદ બર ખાકાની ઈન માઆની
કે સુલ્તાનીસ્ત દરવીશી એ દરવીશીસ્ત સુલ્તાની.

યાને, ત્રીસ વર્ષના અબ્યાસ અને અનુભવ પછી ખાકાનીને આ વાત રૈશન થઇ કે સુલ્તાની તે દરવીશી છે અને દરવીશી ખરી સુલ્તાની છે.

(૧૧)

એક માણસના ગુજરવાથી તેનાં ખેશીઓ રડન કરી આંસુઓ ખેરવે છે તેની નદી બને છે, અને તે નદીના રોહમાં ગુજરેલાંનાં રવાનો તણાઇ ઝીખાઇ હેરાનગતિ પામે છે, એને મળતી માન્યતા સ્કૉટલેન્ડના હાર્થ લેન્ડસવાળા મુલકમાં અગાઉ ફેલાયલી હતી. “લેટર્સ ફ્રોમ ધી હાઇલેન્ડ્સ”માં મીસીસ ગ્રાન્ટ એક સ્ત્રીનો અહેવાલ આપે છે કે તે એક પ્યારા બાઇનાં

હોત માટે અતિશય વિલાપ કરતી રહેવાથી એક વેળા તે ગુજરેલે ભાઈ
શીને સ્વપ્નામાં દેખાયો. તેનું કંઈ પાણીથી સદંતર તડબોળ હતું અને
રદીથી તે ધુજતો હતો. “અરે ઓ મૃર્ખા!” તે બોલ્યો, “તું કાંઈ આવ્યા
હારા ધર્મવિરૂધ્ધના અત્યંત શોકથી માહારી શાંતિને ખલલ પોહોઆડતી
! છે? કિરતારના હોકમ વિરૂધ્ધના તાહારા આવ્યા ફિસાદ માટે તું
ધાતાપ કરી નમાની બનશે નહિ, ત્યાં સુધી તાહારાં એક એક આંસુ માહારાં
ત પર પડી તેને બીનું ને બીનું રાખશે, અને રાત પછી રાત તાહારાં
ાંસુ મને વધારે ને વધારે સરદીમાં ઠઠરતો રાખશે અને હરકત કરશે. અરે
પસ્તા અને કિરતારના શુકરાના બળવ કે ખાકી દુનિયાની સઘળી
બલોમાંથી હું છુટો.”

(૧૨)

દીનકર્દના છઠા પુસ્તકમાં કહ્યું છે કે ભુલવું નહીં જોઈએ કે દીનની
તેબરી પિછાન્યાથી માત્ર ભલુવાની ઉલટ પેદા થાય છે, માત્ર ભલુવાથી
મીં પેશાવાળાઓનો તથા યજ્ઞદાનની આરાધનાનો વધારો થતો રહે છે,
મીં પેશાવાળાઓનો તથા યજ્ઞદાનની આરાધનાનો વધારો થવાથી
યામાંથી બદી દૂર થાય છે, અને દુન્યામાંથી બદી દૂર કર્યાથી અમર્ગી,
શોગર્દ, અને રીસ્તાખીઝ થશે. ફ્રોગર્દ અને રીસ્તાખીઝની બાબતમાં
દવાન ડૉ. જીવનજી જ. મોદીએ એક ભાશણમાં સમજાવ્યું છે કે
હુનવદ ગાથાના હા ૨૦, ૬, ૮, માં કહ્યું છે કે “અત્યા તોઈ વએમ
પામા યોઈ ઇમ ફ્રેમ કેરેનઓન અહુમ” (એટલે, એ સુજ્ઞ તાહારા
એ, તેઓ કે જેઓ દુન્યાને તાજ બનાવે છે તેવા થઈએ), તે એક એકાદાન
તાવે છે કે જે એકાદાન પ્રમાણે દુન્યાના જુદા જુદા તબક્કાઓમાં કાંઈ મહા
રો થઈ ગયા છે જેઓ દુન્યાને તાજ કરતા ગયા છે અને તેનો વધારો
ાગળ અલાવતા આવ્યા છે. એવા દુન્યાને તાજ કરનારાઓ, તેને આગળ
ારનારાઓ, તેના સંબોધ્યન્તો ગણાયા છે. એવા સંબોધ્યન્તો આગળ થઈ
ા છે અને હવે પછી થશે. ઉપલા ફકરામાંના ફ્રેમ કેરેનઓન અહુમ ઉપરથી
પણે ફ્રોફેરેટી અથવા ફ્રોગર્દ શબ્દ નીકળ્યો છે. ફ્રોફેરેટી એટલે
્યાને તાજ કરવાનું, આગળ અને આગળ વધારવાનું, કામ. રીસ્તાખીઝ
ટલે ગુજરેલાંઓનું ઉઠવું. ડૉ. મોદીના જણાવવા સુજ્ઞ રીસ્તાખીઝ કાંઈ
રતો, કાંઈ એક ચોક્કસ વખતનોજ બનાવ નથી, પણ ચાલુ બનાવ છે.

એમ પેહેલવી લખનારાઓ પણ માનતા હતા. આ દુન્યામાં, આ જગતમાં, શારીરિક ફેરફાર ચાલુ છે. કાષ્ઠગુજ્યુ કે નાસ પામ્યું તે હંમેશતું નાસ પામ્યું કે નીસ્તિમાં ગયું, એમ નથી. તે ફેરફારમાંથી પસાર થાય છે. જેમ શારીરિક રીસ્તાખીઝ તેમ આત્મીક રીસ્તાખીઝમાં પણ એમજ છે. એવી રીસ્તાખીઝ થતી આવી છે, ચાલુ છે, અને ચાલુ રહેશે. રીસ્તાખીઝનો ખ્યાલ આશાવંતો છે. તે ગુજરેલાંઓને માટે પણ આપણને આશાવંતાં બનાવે છે, કે તેઓ માટે કાષ્ઠ ભવિષ્ય સરળેલું છે. જો કાષ્ઠગુજરેલું વહાલું હક થયું હોય તો તેને માટે પણ ખુશીવંતી આશા છે કે તેના વધારા માટે કાષ્ઠ ચાલુ વધારા ને વધારાના તબક્કા છે, જે સર્વ તબક્કા જાણે તેને માટે નવી રીસ્તાખીઝો છે. જો તે ભુલેલે માર્ગે જીંદગી ગુજરી હક થયું હોય તો તેને માટે પણ આપણને આશા રહે છે કે તે પરમકૃપાળુ આપની મેહેર અને માક્ષા હેઠળ તેને માટે કાષ્ઠ રીસ્તાખીઝ કાષ્ઠ ફરીફરેટી છે, જેમાં તે આગળ સુધારો ને વધારો કરશે.

(૧૩)

ખોદાએ આપણને આપેલી ન્યામતો અને કાષ્ઠેલી બક્ષેશો સાર એ સાહેબની શુક્રગુઝારી કરવાની ફરજ આપણી દીનમાં જણાવેલી છે. જસમે અવંધહે મઝદ વાળી બંદગી, જે ઈજ્જતનેના બારમા હામાંથી લીધેલી છે અને જે આપણે ચાલુ પઢીએ છીએ તેમાં આપણે ખોલીએ છીએ કે “અહુરાઈ મઝદાઈ વીરપા વોહુ ચિનહમી,” એટલે કે તમામ નેઆમત હોરમઝદની તરફથી (છે એમ) હું કબુલ કરું છું. વળી જમવાની બાજુ, જે ઈજ્જતનેના ૩૭મા હાના પેહેલા ફકરામાંથી લીધી છે, તેમાં આપણે ખોદાના શુકરાના કરવા વાસ્તે ખોલીએ છીએ કે “ઇથા આત યઝમઈદ અહુરેમ મઝદાંમ, યે ગાંમયા અપેમયા દાત, અપસ્તયા દાત, ઉર્વારાઓસ્તયા વંધઉહીશ, રઓયાઓસ્તયા દાત, બુમિમયા વીરપાયા વોહુ,” યાને દાદાર હોરમઝદ જેણે જનવર તથા અનાજ પેદા કીધો, તથા પાણી તથા સારાં ખોરવરો પેદા કીધાં, તથા રોશનીઓ તથા જમીન તથા (એ ઉપરાંત બીજી) તમામ નેઆમતો પેદા કીધી, (તેને) એ પ્રમાણે આ જગોએ હમો યાદ કરીએ છીએ.

પરવરદેગારે ઇન્સાન માટે બેશુમાર બક્ષેશો અને ન્યામતો જારી રાખી છે તે માટે આપણે તે સાહેબના કરજદાર તથા અહેસાનમંદ છીએ. એ

જ તથા અહેસાન માટે ખોદાના બંદાઓએ બંદેપરવરની જે બંદગી વાની તેને ફરજિયાત-ગુજરી વ સેવાસદારીનું નામ આપેલું છે. એ ડગી જે ધણી અદા ન કરે તેને અવસ્તામાં તાયુશ નેમ'ધો તથા /ધહનેમો, યાને ફરજનો ચોર તથા નેમાજનો લુટારો કહ્યો છે.

આ સંબંધમાં હેઠળ (૩૦)મી નોંધ જુઓ.

(૧૪)

આ બાબતમાં જુઓ ઉપર આવી ગયલી આંડમી નોંધ તથા હેઠે પેલી ૧૫મી નોંધ, તેમજ આ ચોપડીના પેહેલા ભાગની પ્રસ્તાવનાનાં નાં ૯-૧૦.

(૧૫)

પરજીલી સ્ત્રીએ પોતીકા બર્થાર તરફ સંપૂર્ણ ચાહ અને માન પ્રાપ્તિ જોઈએ તે વિષે જરથોસ્તી ધાર્મિક સાહિત્યમાં ભાર મુકીને જણાવવામાં આવ્યું છે.

જરથોસ્ત સાહેબ પોતાની નાહાની બેટી પોઉશ્ચીસ્તની શાદીનાં કણે તેણીને નસીહત કહી સંભળાવે છે કે અગ્ને હોયતઅસ્પનાં ખાન-નની પોઉશ્ચીસ્ત! અગ્ને સ્પીતમાનની ઓલાદની જરથોસ્તની કરીઓમાં જવાના દાદાર હોરમઝદે જમારપ જે નેક મનસ્વી તથા સ્ત્રીની ઉપર દ્વિદા થયેલો, તેને તાહારા ખાવિંદ તરીકે મુકરર કીધો છે, સ્તે હવે તું તેની મસલત લેતી રહેજે, તથા સંપૂર્ણ મનસ્વીની તાહારી યીજ પાક અકલથી સારાં ડહાપણની રૂપે કામ કરતી રહેજે. જવાબમાં પોઉશ્ચીસ્ત કહે છે કે અગ્ને તેને હું ચાહીશ; (તેની સાથની પ્રિતમાં) મારે સરસાઈ બતાવીશ (યાને, માહારો ખાવિંદ મને ચાહશે તેનાં કરતાં તારા તરફથી વધારે ચાહ બતાવીશ). વળી પોઉશ્ચીસ્ત એ ટાંકણે પોતાની સખીઓને બોધ કરે છે કે જે છોકરી અશો રહીને પોતાના પિતાને, પોતાના બર્થારને, તથા પોતાનાં માણસોને વફાદાર રહેશે, તેણીની નેક પતની મુરાદ પુરતી રીતે પાર પડશે, અને દાદાર હોરમઝદ સારી દયાનતને ટે જાયુંક ગરેથમાન બેહેસ્ત બખસશે; અને જરથોસ્ત સાહેબ પોતે એવી ખામણી હાજર રહેલાંઓને કહી સંભળાવે છે કે “પરજીલી કન્યાઓને

તથા વરરાત્રીએને હું પરણવાને ફરમાન (અથવા ઉત્તેજન) આપનાર જે નસીહતના સપ્તનો કહું છું તેના ઉપર ધ્યાન આપજો. દીનદાર શખ્સોની મારફતે ભણેલાં બનીને નેક મનસ્વીની જાંદગી મેળવજો, રાસ્તીથી તમે એક બીજાને ચાહતાં રહેજો, કે તેથી ધરની જાંદગી બેશક સુખી થાય.” (જુઓ ગાથા વહિસ્તોષસ્ત, હા ૫૩).

અધવીસુત્રેમ ગેહની બંદગીમાં આપણે પઠીએ છીએ કે “નાધરીકાંમ્ય અપઓનીમ યજમધદે, ક્રાયો હુમતાંમ, ક્રાયો હુપ્તાંમ, ક્રાયો હવરસ્તાંમ, હુશ હામ સાસ્તાંમ, રતુક્ષામ, અપઓનીમ, યામ આરમધતીમ સ્પેન્તનામ, યાઓસ્ય તે ઘેનાઓ અહુરમઝદ,” જેનો અર્થ એવો થાય છે કે અશો નારી જે વધારે નેક મનસ્વીવાળી, વધારે નેક ગવસ્વીવાળી, વધારે નેક કુનસ્વીવાળી, પુરતી રીતે સારી શીખેલી, પોતાના ખાવિંદને તાબેદાર, સાચું બોલનારી, જે સ્પંદારમદ અમેશાસ્પંદને જેવી, તથા, ઓ હોરમઝદ, તાહારા જે બીજા નારી શીકળના ફિરેસ્તાઓને જેવી (એટલે એવા ગુણો ધરાવનારી) સ્ત્રીને હમો વખાણ્યે છીએ. (પાક અમેશાસ્પંદો તથા યઝદોમાં પાંચ નારી ફિરેસ્તાઓ છે, સ્પંદારમદ અમેશાસ્પંદ તથા આવાં, દીન, અરશિસ્વગ અને આસ્તાદ યઝદો).

જુઝોયેમેહેરના પેહેલવી પંદનામામાં એક સવાલ છે કે વધારે ખુશી કરનાર કોણ છે? તેના જવાબમાં કહ્યું છે કે એક લાયકીવાળું ફરજંદ અને ધણીને તાબેદાર બધરી.

ડૉ. જી. જી. મોદીએ ૭મી એપ્રિલ ૧૯૦૬ના રોજે ધરાની બાનુઓની બાબત ઉપર લાશણુ આપ્યું હતું, તેમાં તેવણુ જણાવે છે કે જરથોસ્તી ઓની આ એક ફરજ ગણાઈ છે કે તેઓએ દિવસમાં બે ત્રણ વખત બંદગી કરવી અને ખોરશેદ મેહેરની નીઆએશ પઢવી. હવે સ્ત્રીઓના સંબંધમાં એક સ્ત્રી જેણીએ પોતાનાં ધરસંસારી કામમાં ઉઘોગથી મશગુલ રહેવું જોઈએ, તેણીને માટે કહે છે કે જે દિવસના ત્રણ વખત પોતાના ધણી આગળ જઈ સવાલ કરે કે તમારું કંઈ કામ છે જે હું કરી શકું? અને એમ સવાલ કરીને પોતાના પતિનું કામ કરે તો બસ. તેણી જે એમ કરી પોતાની ત્રણ વખતની બંદગી યા ખોરશેદ મેહેરની નીઆએશ નહિ કરે તો ચાલે. તેણીનું કામ બંદગી સમાન છે.

(૧૬)

સ્પેન્તોમદ ગાથા, હા ૪૯, ક. ૧૧, માં જણાવ્યું છે કે ખરાબ સત્તા-વાળાં (એટલે સત્તાને આડે માર્ગે વાપરનારાં) પાપી રવાનોની હયાતી દુજો દેમાનેમાં (દરજના મુકામમાં, દોઝખમાં) ખરેખર હોય છે.

શાહ અર્દશીર બાબેકાનનો આ એક બોધ છે કે ભલો પાદશાહ તે કે જે દેશને આબાદ રાખે અને પોતાના બેલને પોતાના અંદરખાનેના વિચારોને મળતા રાખે, તથા જે ધીરથી બેલનારો હોય, હાપણુ ધરાવનારો હોય, શર્માળ હોય, અને મોહબત ભરેલા શબ્દો બેલતો હોય.

ખેતીકારોને હાકમોએ હેરાન નહીં કરવા પણ તેઓને રક્ષણ અને ઇન્સાફ આપવાની અગત વિષે શાહ અર્દશીરનો નીચલો ઉપદેશ જણવા નોગ છે:—“હાકમની હકુમતના બચાવ માટે લશકરી બળ અવશ્ય નોંધએ; લશકર કર વેરાથીજ નીલાવાય; તમામ કર વેરા છેવટે ખેતી ઉપર પડે છે; અને ખેતી ઇન્સાફ તથા મધ્યમતા (moderation)ના આશ્રય વગર કદી ખી ખીલી શકે નહીં” (જુઓ ગીબનની ડીકલાઇન ઍન્ડ ફોલ ઑફ ધી રોમન એમ્પાયરનું પ્રકરણ આઠમું).

(૧૭)

બેહરામ યસ્તમાં ફરમાવ્યું છે કે ગાય ગોસ્પંદને વાસ્તે મેહનત કરવી નોંધએ, કારણ કે એઓ આપણા ખોરાકનો વધારો કરનારાં છે. વળી યજસ્નેના હા ૩૫, ક. ૬, માં જણાવ્યું છે કે (અએ નર તથા નારીઓ) તમારે વાસ્તે હોરમઝદની ઇજ્જતને તથા આરાધના તથા ગામ ઠોરની પરવરેશ (હમો) સૌથી ઉત્તમ ગણીએ છીએ.

(૧૮)

ઇજ્જતનેના હા ૩૫, ક. ૮, માં ફરમાવ્યું છે કે રાસ્તીની સરદારીમાં, રાસ્તીના અમલમાં (રહીને) હયાતી ભોગવનારાઓમાંનો કોઈ સ્વપ્સ બેહુ દુનિયામાં સૌથી ઉત્તમ જીંદગી ગુજારવાને ચાહતો (હોય તો) તેને સખી થવું. વળી આ ચોપડીના પેહેલા ભાગની પ્રસ્તાવનાના આઠમા પાને પુટનોટ જુઓ.

(૧૯)

સ્પેન્દ નસ્કમાં એવી વાત લખી છે કે જરથોસ્ત સાહેબને એક માણસનું રવાન બતાવવામાં આવ્યું હતું જેના સધળા અવ્યવોને રિખાવવામાં

આવતા હતા, શિવાય એક પગ. જરથોસ્ત સાહેબે દાદાર હોરમઝદ એનું કારણ પુછતાં, હોરમઝદ બોલ્યો કે આ માણસ દવાનોશ મુઢકાનો રાજપતિ હતો, પણ એણે કાંઈ બી વેળા ભલાઈનાં કામે નહીં હતાં, શિવાય કે એક વખત પગ વડે ગોરપંદને ઘાસ નાખ્યું હ

આપણી દીનના આધારે મીનોખેરદ કેતાબમાં કહ્યું છે કે માણસ બધાં માણસોમાં નાલાયક લેખાય છે, સખબ કે દીનમાં ન કે પરવરદેગારે આળસુઓને વાસ્તે અનાજ પેદા નથી કર્યો, આળ આશોદાદ આપવાની નથી, એવાઓને વાસ્તે રહેવાનું મકાન આ તથા આગતાસ્વાગતા કરવાની જરૂર નથી, સખબ કે જે ખોરાક માણસ ખાય છે તે અનઘટપણા અને ગેરવાજબીપણાથી ખાય છે આળસાઈને લીધે તથા તેના ગેરવાજબી રીતે ખાવાને લીધે તેનું ખરાબ દેખાવનું અને રવાન દરવંદ થાય છે.

(૨૦)

તવારીખનવેશોનો પિતા હીરોડોટસ પોતાના નામાંકિત પેહેલા ભાગના ૧૩૬-૧૩૮મા ફકરાઓમાં કહે છે કે ધરાની એ પાંચથી વીશ વરસની વય સુધી ત્રણ વસ્તુ અવસ્ય શીખવવામાં હતી, ૧ ઘોડેસ્વારી, ૨ ધનુષ્ય વિદ્યા (તીરંદાજી), ૩ સત્ય બોલવું બોલવાં કરવાં માટે જે કાંઈ અઘટારત કે ખીનકાયદાનું હોય તે ઉં વટીકની તેઓને છુટ નહિં હતી. હીરોડોટસ ઉમેરે છે કે જુહું ધરાનીઓ સૌથી હિલુપસ્તિભર્યું કામ ગણતા હતા; અને એથી હિલુપસ્તિભર્યું કામ કરજ કરવાનું એઓ સમજતા હતા, કારણ કે એમ સમજતા હતા કે જે ધણી કરજમાં દબાયલો હોય તેને જુહું શિવાય ચારો રહેતો નથી. બેહીસ્તુનના ખીલારોડી તખ્તીવાળ લેખમાં દાર્યવુશ બાદશાહ બોધ ક્રાતરાવી ગયો છે કે “તુવમ કા ૧ હય અપરમ આહી હયા દરશમ દરશમ પતી હુયા” (તું કે જે હવે બાદશાહ થાય તે જુહાંથી પોતાને બચાવવાને તજવીજ કરજે).

(૨૧)

વંદીદાદની ૧૫મી પરગરદમાં જણાવ્યું છે કે ગુનાહોમાંની ગુનાહ તે શખ્સો કરે છે કે જેઓ એક દીનદારને ખીજ દબોના (૧

ખીજે મજબૂત, ઉતરતી પંક્તિનું શિક્ષણ, શિખાડે છે, અને તેમ કરી તેને જાણીપ્રજ્ઞને આડે રસ્તે દોરવે છે.

(૨૨)

કવીશ્વર શીરદોસી તુસી શાહનામામાં શહેનશાહ નૌશીરવાન અદલ અને વિદવાન બુઝર્ગિયેમેહેર વચ્ચે થયેલા સવાલ જવાબોનું જાણવા જોગ ખ્યાન આપે છે તેમાં હેઠળ પ્રમાણે આવ્યું છે:—

શહેનશાહ નામવરે પુછ્યું કે “દાના કાણુ ગણાય છે, સખ્ય કે અકલ તો માનવીનાં દીલમાં છુપાયલી છે?” બુઝર્ગિયેમેહેરે જવાબ આપ્યો કે “તે શખ્સ જે હારીમનના લમાવ્યાથી દુનિયાના સાહેબના માર્ગ તરફથી દીલ ફેરવતો નથી, તેમજ પોતાની બેહુદી અકલે કાઢતો હોકમ માની લેતો નથી અને જે પોતાના જીવનોજ શત્રુ હોય છે અને પોતાની અકલનો પોતે ફાંદો બને છે. એવા સિંહનું જોર ધરાવનારા દશ હારીમનો છે કે જેઓ જાન તથા અકલને દાબેલાં રાખે છે.” નૌશીરવાને પુછ્યું, “એ દશ દેવા ક્યા ક્યા છે કે જેઓથી આપણી અકલને અફસોસ કરવો પડે છે?” બુઝર્ગિયેમેહેરે જવાબ આપ્યો, “એક લોભ, અને ખીજે ગરજ, એ બેઉ જોરાવર અને ગરદનફરાઝ દેવા છે. ત્રીજો દેવ ગુસ્સો, ચોથો અદેખાઈ, પાંચમો ઝઘડો, છથો કાનો, સાતમો યુગલીખોર, આઠમો ડગ, નવમો નાપાક દીનનો, અને દશમો દેવ તે કે જે પોતાની સાથે લલાઈ કરનારને નિમકહરામ થાય તથા ખોદાને પિછાને નહિ.” વળી એ દાનાવ વજીરે ખોલાસો કાઢ્યો કે “ઓ દાનાઈ અને તારીફ સાથના બાદશાહ! એ દશે દેવાની તલવારથી બચવા માટેનું બખ્તર તે અકલ છે. અકલથી દાના લોકનાં દીલ ને જાન રાશન રહે છે, અને જે ચીજથી દીલમાંનો દેવ બિહિક નથી રાખતો તે તો માણસનો પોતાનો ધુરો સ્વભાવ છે.”

આપણા મહા દાનાવ પેગમ્બર સાહેબે પોતાની પાક દીન જનલોકને સમજાવવા માંડી ત્યારે પ્રથમમાંજ એઓ શ્રીએ કુદરતનો એક અચલ કાયદો જે હાલનાં વિજ્ઞાન શાસ્ત્રમાં લો બોક્સ પેલેરીટીનાં નામથી જાણીતો છે તેની સમજ આપવા માંડી હતી. એઓ સાહેબે કહ્યું કે ઓ મજલસીઓ! સૌથી પહેલાં હું તમને દુનિયાના બે મિત્રો વિષે જાહેર કરું છું, જેમાંના વધારે આબાદી કરનાર મિત્રો (સ્પેન્ટોમૅન્યુ) એ કેતાલી કરનાર મિત્રો

(અંગ્રેમઇન્યુ) ને આગ્રે પ્રમાણે કહ્યું કે નથી આપણા વિચારો, આપણી શિખામણો, આપણી અકલ, આપણા તરીકા, આપણા સખુનો, આપણું કામ, આપણું અંતઃકરણ, કે આપણું રવાન, એકમેકને મળતાં આવતાં (are at one). આ બે એકેકથી ઉલટી શક્તિઓ જ્યાં સુધી દુનિયા આખર થશે ત્યાં સુધી ચાલ્યા કરશે. નેહી અને બદી, રાસ્તી અને દરજ, આમ દુનિયામાં ચાલતાં આવ્યાં છે. ડાહ્યાપણવાળા શખ્સો રાસ્તી અખત્યાર કરે છે, ખરાબ દાનેશવાળા તેમ નથી કરતા. દુષ્ટ શખ્સો યુરા તરીકાને લીધે આડે માર્ગે ગયલા હોય છે.

આ બે મઇન્યુઓની બાબતનો મરહુમ પ્રોફેસર મોલ્ટન નીચલા શબ્દોમાં ઘણો સારો ખોલાસો રજુ કરે છે:—

“When Zarathushtra emphasizes so tremendously the gulf that yawns between the ‘two tempers,’ which exist together as inevitably as convex and concave in the same curve, he is simply hammering home his fundamental precept, that Right and Wrong have no concord, that compromise is impossible, and we must make our choice knowing that all eternity depends upon it.”

(૨૩)

વંદીદાદ, ફર્ગર્ડ ૧૦, ફકરા ૧૮માં જણાવ્યું છે કે યઝ્દાઓ મધ્યાહ્ન અઘપિ જાથેમ વહિસ્તા, હા યઝ્દાઓ જરથુશ્ત્ર યા દઝેન માજદયસ્નીશ, યાને, અઝે જરથુશ્ત્ર! પવિત્રાઇ, સુધડાઇ, સફાઇથી રહેવું એ માણસને માટે પેદા થવા પછી સર્વોત્તમ વસ્તુ છે, કે જે પવિત્રાઇ, સુધડાઇ, સફાઇ, માજદયસ્ની દીન (નાં ફરમાનોમાં મોજુદ) છે.

શેઠ પેસ્તનજી ધ. મહાલક્ષ્મીવાળા ૨૮-૧૨-૨૭નાં જામે જમશેદમાં એક લેખમાં જણાવે છે કે દરેક પ્રકારનો મેલ આ દુનિયા કરતાં મિનોઇ જહાનોના સંબંધમાં વધારે વાંધો લેવા જોગ છે. તે નીચ પ્રકારની નેચર-સ્પીરીટસ (માણસની ઉતરતી પ્રકારની કુદરતી હસ્તીઓ)ને પોતા તરફ

ખેંચે છે. આ કારણને લીધે ખુદાઈ માર્ગે ચાલનારાઓએ દરેક બાબતમાં શ્વચ્છતા જાળવવાનું અગત્યનું છે. ખાસ કરીને હાથો અને પગોને સાફ રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે આ છેડાઓ મારફતે અણુદીઠ પ્રવાહો સહેલાઈથી બહાર પડે છે.

(૨૪)

મેહેર યસ્તમાં જણાવ્યું છે કે “ગુનેહગાર કાલ તોડનારો શખ્સ (મધરયો મિથો-ફક્ષ) આખાં દેશને ખરાબ કરે છે. સો દુષ્ટ માણસોના જેટલી (તે કાલ તોડનાર આદમી) અશો માણસને હાની પોહોચાડનારો (થાય છે). અંચે સ્પીતમાન! કાલ તોડતો ના, (પછી તે કાલ) (તુ) જુરા માણસ સાથે કરે (અથવા) અશો હમદીન સાથે કરે (પણ તે કાલ હરજેજ તોડતો) ના, કારણ કે જુરાં માણસ સાથનો તથા રાસ્ત માણસ સાથનો, એ બેહુ સાથનો, કાલ (એક સરખો) છે.”

મીથેષઝમ એન્ડ ક્રીસ્ટીએનીટી નામનાં પુસ્તકમાં મી૦ એલ. પેટરસન ડાઓડોરસના આધારે લખે છે કે એક ધરાનીએ બીજા શખ્સના હાથ સાથે હાથ મીળાવ્યો તો તે કબુ તુટે નહિં એવા સાબૂત કાલની પુરેપુરી જામીનગીરી હતી.

માં ક્રાંક જણાવે છે કે પ્રાચીન કાળમાં ધરાનીઓનો ન્યાય વખણાતો હતો; ન્યાય માત્ર જુરાં કામોથી પરહેજ રહેવામાં નથી સમાતો, પણ એઓના કાયદા રચનાર મુજબ જુરા વિચારોથી દૂર રહેવામાં, આજે એક બહુ કામ થતું હોય તો તે કાલ પર મુલતવી નહિ રાખવામાં, એક કાલ આપ્યો તો હરજેજ તેથી પાછું નહિં ફરવામાં, હર કાલને તેનાં કામનાં પ્રમાણમાં બદલો આપવામાં, તેમજ પશુઓ તરફ પણ ધનસાંચી વળણુ ધરાવવામાં ન્યાય સમાવલો હતો.

(૨૫)

રોશની જગકર્તાની ખુદ સમક્ષતાનો પ્રકાશ છે, તેનાં દૈવિક અસ્તિત્વ માહેતું પ્રત્યક્ષ સ્પુરણ છે, એમ મેરી કોરેલીએ “ધી યંગ ડાયના” નામની નવલકથામાં નીચલા સ્વચ્છ શબ્દોમાં સમજાવ્યું છે:—

“Moses touched the central pivot of truth in his Book of Genesis, when he wrote: ‘The earth

was without form, and void; and darkness was on the deep...And God said, Let there be Light. And there was Light.' From that 'Light,' the effulgence of God's own Actual Presence and Intelligence, came the Movement which dispelled 'darkness.' Movement, once begun, shaped all that which before was 'without form' and filled all that had been 'void.' Light is the positive exhalation and pulsation of the Divine Existence—the Active Personality of an Eternal God;—Light which enters the soul and builds the body of every living organism,—therefore Light is Life."

"Light is Life, Light—and the twin portion of Light,—Fire."

"With all our advancement we have only become dimly conscious of the first vibration of the Creator's living presence. Light!—which is 'God walking in His garden,'—which is colour, sound, heat, movement—all the Divine Power in eternal radiation and luminance!—this is Life; and in this *we* live, in this *we may* live, and renew our lives,—ay, and in this we may retain youth beyond age! If we only have courage and the will to learn!"

એજ નામીથી વાર્તા લેખકે “એ રોમૅન્સ ઓફ ટુ વરલ્ડઝ”માં લખ્યું છે કે સર્વકાળથી પરમેશ્વર, યાને રાશનીનો પરમ આત્મા, હસ્તિમાં હતો, અને અનંતકાળ સુધી હસ્તિમાં રહેશે. એ ચોખ્ખા વિજ્ઞાક પ્રકાશનો એક આકાર છે.

યાહુદી પેગમ્બર મોઝીઝે ઇ.સ.પૂ. ૧૪૯૧માં ખોદાનો અવાજ પેહેલી વખત સાંભળ્યો તે એક પ્રકાશિત રોશનીમાંથી નીકળતો એણે સાંભળ્યો હતો (જુઓ એકઝોડસનું પ્રકરણ ત્રીજું).

જુનદેહેશમાં શરૂઆતમાં લખ્યું છે કે જુલંદ મરતખાનો હોરમઝદ હરવેસ્પ આગાહી અને ભલાઈને લીધે રોશનીમાં બરોબરીઆ વગરનો હતો; તે રોશની કે જેને અસરરોશની કહે છે તે હોરમઝદની જગ્યા અને મકાન છે.

હોરમઝદ યસ્તમાં દાદાર હોરમઝદનાં બે નામ વીસ્પખાથ્ર (તમામ રોશની) અને પોઉરખાથ્ર (પુર રોશની છે).

(૨૬)

જરથોસ્તી જશન કમિટિનાં “રાહે જરથુસ્ત્ર”ના સપટેમ્બર ૧૯૨૭ના અંકના ૧૯૫મા પાને સમજ આપી છે કે હુમત, હુપ્ત અને હવરસ્તનું અનુકરણ કરવાથી આત્માના જ્યોતિનાં દર્શન વખત આવવે (રવાન ખોખ્તગી મેળવવે) થાય છે, તે વેળાએ માર્ગ એકજ છે અને તે અપોઇનો (અએવો પથાઓ યો અપહે) એ સિધ્ધાંતનો પુરાવો સ્વાનુભવે મળે છે.

(૨૭)

એક કવિએ કહ્યું છે:—

ખોદારા દર ફરાખી ખાન વ દર ઐશો આસાની,
ન ચું કારત બેગન આયદ ખોદા અઝગનો દેલ ખાની.

(યાને, જ્યારે ખોદાની બક્ષેશ અને સુખો તાહારા ઉપર જરૂરી હોય, તું એણે આરામ ભોગવતો હોય અને પુરો તનદરોસ્ત હોય, ત્યારે ખોદાના શુક કરવા માટે તાહારે તેની બંદગી કરવી સગવાર છે, નહીં કે જ્યારે ગળાં સુધી પાણી ભરાઈ જાય ત્યારે).

પણ હાદોખ્ત નસ્ક ઉપરથી જણાય છે કે એક આદમી અંતકાળે ખી અપોઇની રાહ અખત્યાર કરીને ભકિત કરે તો તે ભકિત કાર્યજત થાય છે. એની પેહેલી પરગરદના ફ. ૧૫માં જણાવ્યું છે કે અગર કોઇ શખ્સ જીંદગીના સૌથી છેલ્લા અંતને વખતે ભલા વિચાર, ભલા સંચુન,

તથા ભલાં કામ અખત્યાર કરીને, અને ધુરા વિચાર, ધુરા સંખુન, તથા ધુરાં કામ રદ કરીને, એક અષેમવોહુ પટે તો તે એક અષેમવોહુ બુલંદ દરજ્જામાં, ખુબીમાં તથા શોભામાં તમામ ખનિરથ કેશ્વરની કિમત જેટલી છે.

પશ્ચાતાપ કરીને ખરે રસ્તે પાછું આવવાની ખુબીમાં એક કવિ કહે છે:—

બાઝ આ, બાઝ આ, હરાંચે હસ્તી બાઝ આ!
ગર કાફરો નાપાકો બુતપરસ્તી બાઝ આ!
ઈન દરગેહે મન દરગેહે નાઉમેદી નીસ્ત,
સદ બાર અગર તોમેહ શેકસ્તી બાઝ આ!

(યાને, પાછો આવ, પાછો આવ! તું કાઠખી હોય તો પણ પાછો આવ! માહારી (એટલે ખોદાની) દરગાહ નાઉમેદીની દરગાહ નથી. અગર સો વખત ખી તેં તોઆ તોડ્યા હોય તોય પાછો આવ!)

(૨૮)

આ જગોએ એવું કહ્યું છે કે ગુજરેલાંઓની સગ્ન કમી કરવા મોમેદોનાં ભણુતરે નકામાં છે. પણ અગાડી “આંસુઓની નદી”નાં મથાળાં તળે એવું જણાવ્યું છે કે ગુજરેલાંઓના આત્માને કાળ બંદગી કરવી એક સારો એલાજ છે. મરહુમ મી૦ મેહરામશા શરાફે ઉરવાનના ગુજરવા બાદ પેહેલા ચાર દહાડાની જરથોસ્તી ક્રિયાઓની મોતેબરીની ચોપડીમાં જણાવ્યું છે કે ઉરવાનના ગુજરવા બાદ ૭૨ કલાક સુધી માથવાણી ભણવામાં આવે છે તે માથવાણીના સ્તોત્રથી માથાં આગળ જે ઉરવાન મુકામ કરી રહેલું છે તેને પોતાની આખી જીંદગીની કારદાનીની (આખી જીંદગીમાં દમેદમ કાઢેલા આચાર વિચાર તથા રહેણી કરણીના જુમલાની) બદ કેરદારથી જે અફસોસ થાય છે તેમાં રાહત મળે છે.

ગુજરેલાંઓના આત્માઓ માટે તેઓનાં જીવતાં ખેશી સ્નેહીઓની પ્રાર્થનાઓ તથા અત્રેથી મોકલેલા ભલા વિચારો કાર્યસાધક છે એવો વિચાર કવિ લૉડ ટેનીસનનાં કાવ્ય Morte D'Arthurની નીચલી સુંદર શત્રો બતાવે છે:—

I have lived my life, and that which I have done
May He within Himself make pure! but thou,

If thou shouldst never see my face again,
Pray for my soul. More things are wrought by prayer
Than this world dreams of. Wherefore let thy voice
Rise like a fountain for me night and day.
For what are men better than sheep or goats
That nourish a blind life within the brain,
If knowing God, they lift not hands of prayer
Both for themselves and those who call them friend?
For so the whole round earth is every way
Bound by gold chains about the feet of God.

‘બોય’ નામની નૌવલમાં આ ‘આત્મનું’ સ્પષ્ટિકરણ મેરી કારેલી નીચલા શબ્દોમાં કરે છે:—

“શું આમ માનવું અશક્ય છે કે એક ભલી નારીનાં દૃઢ શ્રદ્ધા અને પ્રેમ, તેમનાં પ્રભાવ અને પવિત્રાર્થ વડે, એક અપાત્ર શબ્દનાં ગુજર પામેલાં રહને ઉંડામાં ઉંડાં દોઝખમાંથી ઉંચે લાવી શકે? ખચિત હાલના વખતમાં જ્યારે સાદી રોશનીમાં, તથા અવકાશ (space)માંથી અવાજના પસાર થવામાં, કેવા અભ્યય ગુણો (properties) છે તેની શોધ આપણે મેળવતાં રહ્યાં છીએ, ત્યારે ઉમદા વિચારનાં કિરણો અગાધ છેટાંઓ સુધી પ્રવેશ કરે, તથા જે વહાલાંઓ આપણી પાસથી જતાં રહ્યાં છે, અને જેઓને આપણે આ જહાનમાં ચાહતાં હતાં તથા જેઓની હાલની અવસ્થા અને હસ્તિની શિકલ અત્યારે નિહાળવાને આપણને છૂટ નથી, તેઓના ઉપર ભલી અસર નિપજવે, એ સંભવ્ય ન જ હોય એમ કેહેવું તે સાવ મુખાંધ કેહેવાય.”

(૨૯)

અર્કમ અકાષ વંધુહીમ અગ્નિમ વંધ હઓવે, જુરાંને જુરં અને ભલાંને ભલો બદલો, એ ગાથાઓમાંનું એક અમૃત્ય વાક્ય છે, (હા ૪૩, ક. ૫). હા ૩૦માં જણાવ્યું છે કે હોરમઝદે આ કાનુન મુકરર કીધો છે કે દુષ્ટ પાપી માણસોને માટે લાંબા કાળ સુધીનું દુઃખ ખમવાનું અને રાસ્ત માણસોને માટે ફાયદા જેને લીધે તેઓને સુખ હોય છે. હા ૨૮માં કહ્યું છે હોરમઝદ હરેક રવાનને ભલાં, પવિત્ર અને શુદ્ધ અંતઃકરણની

મદદથી તથા સવાળનાં કામોની બરકતથી બેહેસ્ત બખ્શનાર છે. રહ્યો હા જણાવે છે કે રાસ્તીના ચાલનાર, સવાળકાર, તથા નેક કરણીનાઓજ બેહેસ્ત હાંસલ કરશે; તે લોકોની નાખુદી ભરેલાં દોઝખથી છુટકારો તેઓની ખુદ નેકી તથા કરણીજ કરશે. ૩૧મો હા જણાવે છે કે હરેક જણને બેહેસ્ત મળવું તેની પોતાની સાચવટ ઉપર છે, અને હોરમઝદે ખાકી બંદાઓને જન તથા અકલ બખ્શ્યાં છે તે એ મતલબથી કે તેની મદદ વડે તેઓ નેકી શીખી, નેક કામો કરી, મિનોઈ જહાનની ખુબી હાંસલ કરે.

અદાબેહેસ્ત યસ્તમાં જાહેર કીધું છે કે “ગરોન્માનેમ અહુરે હેહવાયનેમ, ગરોન્માનેમ ઉર્યો અસ્તિ અપાવઓયો. નએચીશ દ્રવતાંમ અયેને પઘતિશ ગરોન્માનેમ, રવોહુ અપાયઓનેમ ચિથ્રેમ અહુરેમ મઝદામ,” એટલે કે, ગરોથ્માન હોરમઝદનું મુકામ છે, ગરોથ્માન અશો માણસોને વાસ્તે છે, અશોનું મુકામ ગરોથ્માન તે તરફ જવામાં, કુશાદગીમાં જાહેર રીતે હોરમઝદ તરફ (જવામાં), દુષ્ટ માણસોમાંનો કાઢ બી નથી.

(૩૦)

જરથોસ્ત પેગમ્બર સાહેબના આ ખુદલેખુદલા શબ્દો છે કે “નેમો વોહુ નેમો વહિસ્તેમ ગએથા બ્યો” (દુનિયાનાં લોકો માટે બંદગી સારી છે, બંદગી સૌથી સરસ છે). ઈજશનેના પદમાં હામાં કહ્યું છે કે આએ ફાયદો અને આએ ફતેહ યાને સારાં મૂળની બંદગી હમો હોરમઝદને અર્પણ કરીએ છીએ; જે બંદગી રાસ્તીની પુઠે ચાલનારી તથા બલા વિચારની પુઠે ચાલનારી છે, તથા જે બંદગીનું મૂળ નેક વિચાર, નેક સખ્ત, તથા નેક કામ છે; એવી સીફતની બંદગી દેવો તથા માણસના આગરથી હમુને બચાવે! તે બંદગીને માટે હમો હમારાં મોલ મીલકત તથા તન અર્પણ કરીએ છીએ.

એક ફારસી બેતમાં કહ્યું છે કે—

ઝીંદગી અઝ બરાએ બંદગીસ્ત,
ઝીંદગી બીબંદગી શરમીંદગીસ્ત.

(અર્થ: આપણી જીંદગી ખાસ બંદગી કરવા સાફ છે: બંદગી વગરની જીંદગી શરમીંદગી છે).

જે દીન, જે સદેશ, અશો જરથુસ્ત્ર સાહેબ દાદાર હોરમઝદ તરફથી લઈ આવ્યા હતા તે આલમમાં આશકારા કરવાના એએના અગાધ ઉત્સાહ બાબત પ્રોફેસર એ. વી. વીલ્યમ જેક્સનના ઉદ્ગારો જે એમનાં પુસ્તક “Persia Past and Present”નાં ૫૯-૬૦મા પાનામાં આવેલા છે તે અહિંયાં ટાંકવાનો લોભ હું અટકાવી શકતો નથી:—

“ Whatever may have been the higher civilization, or whatever there may have been of incipient culture, in Zoroaster's day, we have in his own words evidence enough of a prevailing density of superstition and of a mist of religious unbelief that hung like a pall over the benighted people whose eyes and ears he came to open and whose hearts and minds he came to illumine and enlighten. Messiahlike he appears, and the land of Iran rings with his clarion note of reform. He is born as one out of the fulness of time. He arises to revolutionize the religious thought of Iran, to stir the soul of Media and Bactria, and to form for the coming nation of Persia a creed that is to boast a Cyrus, ‘the shepherd of the Lord,’ and a Darius who shall give command for rebuilding the Temple of Jerusalem. The details of Zoroaster's life may be in a measure legendary, but behind them all we can see the figure of a great historic personage, whose actual existence we have no longer any reason to doubt. * * * In reading of his life we cannot help feeling that we are in the presence of a person whose character even in youthful years combines vigorous thought

with speculative imagination. It is instinctive for such spirits to act as guides. We may be certain that Zarathushtra early heard the call that spoke to his heart and made him feel an individual fitness, a peculiar consecration, for his hallowed office. His person is sanctified; his bearing is that of one who is to receive a weighty charge."

દાદાદ હોરમઝદ તરફથી તેના અત્યંત ઉત્સુક દૂત અશે. જરથોસ્ત મનુષ્યની રેહબરી માટે જે ઉત્કૃષ્ટ મહાત્મ્ય લઈ આવ્યા હતા તેનો છાપ, તેનું પાળણ, વખત જતાં ધણુએક સંન્નેગોનાં કારણે જનસમૂહનાં હૈયડાંમાં ઝાખાં પડી ગયાં હતાં. "સાતમી પાદશાહાત" નામના ગ્રંથમાં તવારીખનવેશ રોલીન્સન જણાવે છે કે અર્દશીર બાબેકાનના અમલ પહેલાં જરથોસ્તનાં શિક્ષણો વિસરાતાં ચાલ્યાં હતાં, અને એ મહા જ્ઞાનીનાં નામે જળાયલાં પાક લખાણો જે બહુ પુરાતન કાળથી ઉતરી આવેલાં હતાં તે અગર પુસ્તકના આકારમાં નહીં તોય કેટલાક ઇમાનીઓ જેઓ પોતાની પુરાણી દીનને ચીટકી રહ્યા હતા તેમની યાદદાસ્તમાં સચવાઈ રહેલાં હતાં, પરંતુ પશ્ચિમ એશીઆની પ્રગ્નના મોહોટા ભાગનાં અંતઃકરણોને તે બાંધી લેતાં અટક્યાં હતાં. પશ્ચિમ એશીઆ એક ઉકળતી દેગ જેવું બની ગયું હતું કે જેમાં સમેઈઝમ (આકાશી સેતારાઓની પુળ), માલ્દઝમ, ઝોરાસ્ત્રીએનીઝમ, ગ્રીક અનેકદેવમત, ટેરેશીમ (કુટુંબ દેવતા યા મૂર્તિ) પુળ, જુદેઈઝમ (યાહુદી પંથ), ખાલ્ડી માર્મિક મત, ક્રીસ્ટીએનીટી, એવા એવા વિપરીત, જુના અને નવા, તર્કશક્તિને અનુકુલ કે પ્રતિકુલ, પંથોનું મિશ્રણ થઈ રહ્યું હતું. આ તરેહની અવ્યવસ્થામાંથી વ્યવસ્થા ઉપજાવવા અને બેહદ ભિન્નતામાંથી ધર્મની સંપૂર્ણ એકતા રચવાનું ખાસ કામ સાસાની શાહ અર્દશીરે પોતાને સોંપાયલું ધારી લીધું હતું, અને ધણે અંશે પાર ઉતાર્યું હતું.

એ દીનદાર પાદશાહે પોતાનાં મરણ અગાઉ શાહઝાદા શાહપુરને જે ઉમદા નસીહતો કાઢી હતી, તેમાં એણે એક ઉપદેશ એવો કાઢ્યો હતો કે અએ ખેટા, અગર તું યુરા દહાડામાંથી બચવા માંગતો હોય તો આપણી ભલી દીનની અને તેમાં સમાયલાં ડહાપણની જાળવણી રાખતો રહેજે; દીન અને પાદશાહી એકેકમાં એવાં બેળાઈ જાય છે કે જોયા બનેએ એકજ

ચાદર ઓઢી છે; પાદશાહી તખ્ત વગર દીન કાયમ રહી નથી શકતી, તેમજ દીન વગર પાદશાહીની પાયદારી નથી.

આરબોના હાથે સાસાનીઅન શેહેનશાહાતનો ઈ. સ. ૬૫૧માં કમનસીબે અંત આવતાં હવે પારસી પાદશાહી રહી નથી, અને આપણી પાદશાહી જતાં આપણી દીનને અને આપણી કામને ખચિત ખમવું પડ્યું છે. પણ ખુદાના હજારો હજાર શુક્ર છે કે હવે યુરોપ અને અમેરીકામાં આપણા ધર્મ તરફ સારું ધ્યાન ખેંચાઈ રહ્યું છે, એટલુંજ નહીં પણ આપણા ધર્મની અસલ ભૂમિ ઇરાનમાં વતીક ધણી ઉલટ અને જગૃતિ પેદા થઈ છે. મહાન પેગમ્બર જરથોસ્ત સાહેબે આપેલાં બીનહરીફ નૈતિક શિક્ષણ અને તેમનાં અપ્રતિમ સિધ્ધાંતો ચાલુ ફારસી જબાનમાં રજુ થતાંની સાથે ઇરાન અને તેની બોરદુના મુલ્કોમાં નવા પ્રકારની જગૃતિ ફેલાઈ છે, જે સંબંધમાં ઇરાનના કેબીનેટ મીનીસ્ટર અને તેહેરાનની અંજુમનના સરનરીન અરબાબ કયખુશરો શાહરોખ જણાવે છે કે થોડુંક થયું જરથોસ્તી ધર્મ ઉપર પડેલાં અજવાળાંથી અને ખાસ કરીને ફારસી ભાષા સમજતી પ્રજાઓ સન્મુખ જરથોસ્તી ધાર્મિક સિધ્ધાંતોનું રહસ્ય રજુ થવાથી આખી ઇરાની પ્રજા શું જરથોસ્તી કે શું મોસ્લેમ અને બીજી કામોના આલા અને અદનામાં જરથોસ્ત સાહેબની પ્રાહતા અને તેઓનાં શિક્ષણોની ખુલ્લુંદી રોજીંદી ચરવાતી બાબત થઈ પડી છે; અને સઘળાઓ એકે અવાજે સ્વીકારે છે કે ઇરાનની કાર્તિ તેની અસલની તવારીખનેજ આભારી છે. અને તે ઝલકતી કાર્તિ અને તેનાં ગૌરવનાં મૂળ ઇરાને પેદા કરેલા બુઝર્ગતરીન હઝરત જરથોસ્તના ધાર્મિક ઉપદેશમાંજ સમાયલાં હતાં. વળી ઉર્મીઆ જેવા ઇરાનના દૂર પડેલા કસ્બામાંથી, તેમજ કરબલા જેવા મોસ્લેમ હજના મથકથી, જાની ઇસ્લામી હાજીઓ, શિક્ષકો, વિગેરે, તરફથી મુખબની ઇરાની જરથોસ્તી અંજુમન ઉપર જરથોસ્તી મહાજબ માહેલાં નીતિવચનની તારીફના અને ગાથાની ફારસી કેતાબની માંગણીનાં પત્રો આવે છે, જે એ ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાની અને ફેલવવાની નવી પેદા થયેલી ઉલટ દેખાડે છે. (જુઓ મુબાઈનાં કયસરે હિંદ પત્રનો તા. ૨૭-૫-૨૮નો અંક).

શુદ્ધિપત્ર.

પાતું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પાતું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૬	૬૦	૮૦	૩૪	૧૪	કપાળુ	કૃપાળુ
૧૪	૪	સેકામાં	સૈકામાં	૩૫	૨૦	મલ્યું	મળ્યું
,,	૨૭	આપે	આપી	૩૬	૬	પરઃકુખ	પરકુઃખ
૧૮	૧૭	ગમ.	ગમ,	૩૭	૧૦	બહેસ્તનાં	બહેસ્તના
,,	૧૮	ઝમઝમ	ઝમઝમ.	૩૯	૧૧	હાલમ	હાલમાં
૨૨	૧૮	બચ્યાં	બચ્યાં	૪૯	૫	ખસુસ	ખસુસ.
,,	૨૦	અખતાવર?	અખતાવર?"	૭૩	૧૮	પ્રસાદ	પ્રસાદ.
૨૫	૧૯	ચદ્ર	ચંદ્ર	૭૪	૨૮	ક	કે
૨૬	૨૦	ઘણા	ઘણાં	૮૩	૧	એસ	એસે

આ ચોપડી, ઇન્દરપ્રીયલ પ્રેસ, નંબર ૩૫, હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ,
મુંબઈ મધે, પીરોજશા યરગેરજી પાવરીએ હાપી છે અને
જેહાંગીર યરગેરજી સંજાણા, બી. એ., એ નંબર ૬૬,
પારસી કોલોની, દાદર મધે પ્રગટ કરી છે.
